

ANUARUL

INSTITUTULUI PEDAGOGIC-TEOLOGIC
ORTODOX ROMÂN DIN ARAD

(ANUL ÎNTEMEIERII 1812).

ANUL ȘCOLAR 1913/914

REDACTAT DE

ROMAN R. CIOROGARIU

PROTOSINCEL, DIRECTOR.

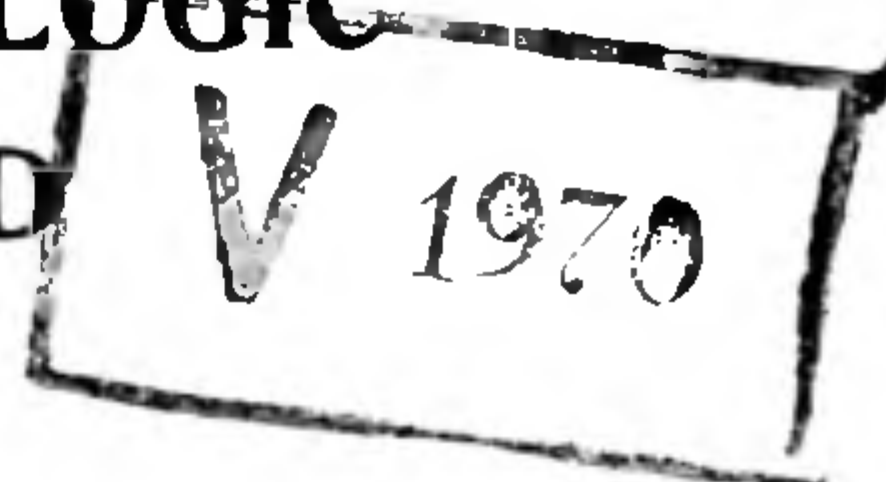
ARAD, 1914.

TIPARUL TIPOGRAFIEI DIECEZANE ORT. ROM.

201.542

ANUARUL

INSTITUTULUI PEDAGOGIC-TEOLOGIC
ORTODOX ROMÂN DIN ARAD

(ANUL ÎNTEMEIERII 1812).

ANUL ȘCOLAR 1913/914

REDACTAT DE

ROMAN R. CIOROGARIU
PROTOSINCEL, DIRECTOR.

Palatul Cultural al orașului Arad
BIBLIOTECA

No. pr. de sprire

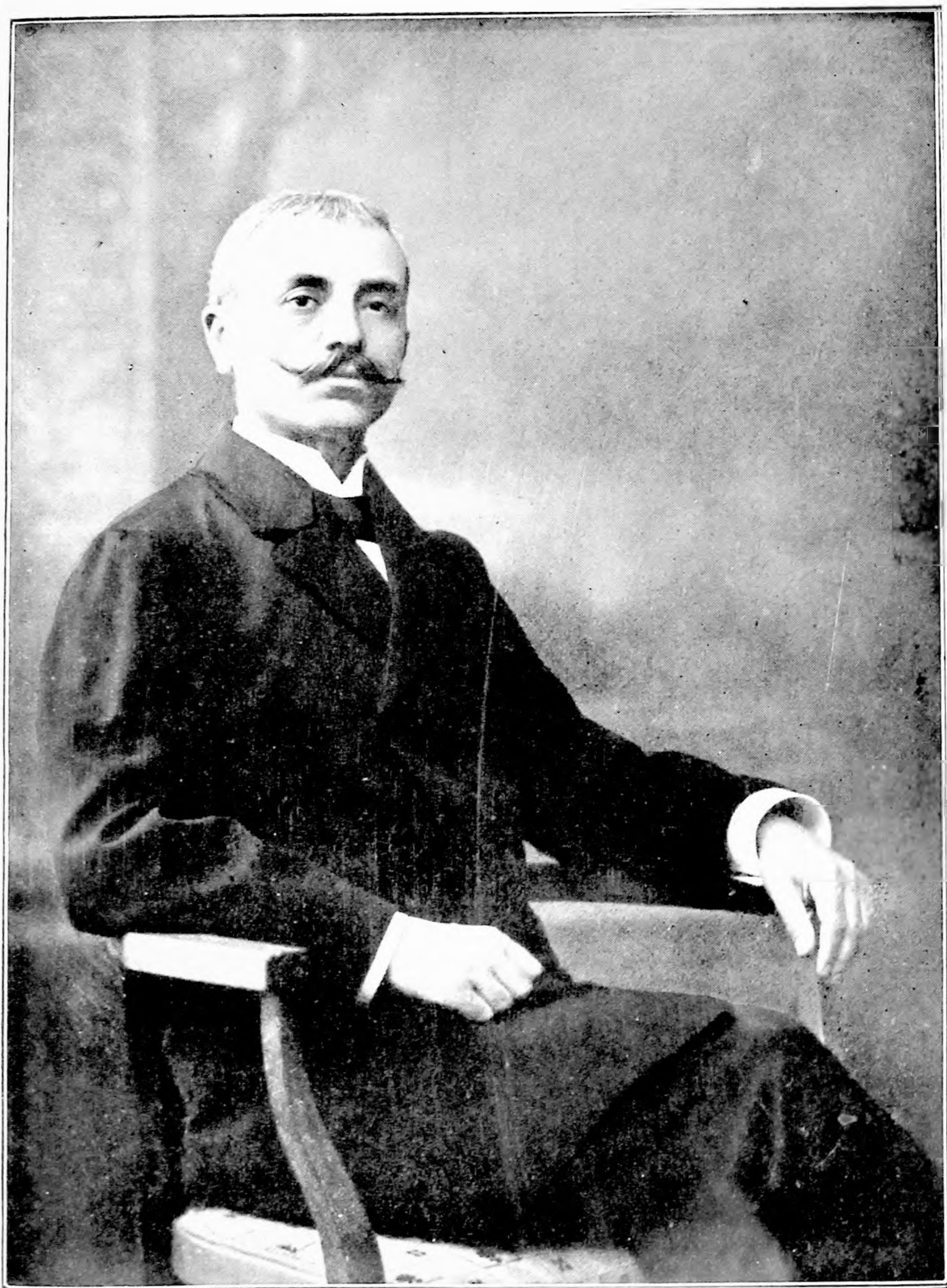
19

837

40/41

ARAD, 1914.

TIPARUL TIPOGRAFIEI DIECEZANE ORT. ROM.

† Dr. PETRU PIPOȘ.

Dr. Petru Pipoș.

Închin acest anuar memoriei iubitului meu coleg și amic Dr. Petru Pipoș. Un om care 32 ani a muncit desinteresat, și prin munca aceasta stăruitoare a crescut o generație de învățători inspirați de iubirea școalei române și a creiat o literatură pedagogică, care a deschis orizontul pedagogiei moderne în școala română. Istoria pedagogiei române îi va consacra o frumoasă pagină în care va fi eternizat meritul lui în agrul învățământului poporal. Pagina aceasta va fi și o glorie a preparandiei din Arad, care a avut fericirea de a fi luminat la 100 ani după Dimitrie Țichindeal de noul îndrumător spre idealul culturai naționale, pentru care ambii au trăit și murit moarte martiră. În loc de culorarea personalității lui Dr. Petru Pipoș, care oricât de măestrită ar fi, tot ar rămâne palidă pe lângă zugrăvirea stării sufletești a colegilor și învățăcelilor săi în momentul despărțirii, exprimată în articlii și discursurile funebrele publicate în organul oficial diecezan și în organul Reuniunei învățătorilor din dieceza Aradului, reînnoim acele clipe dureroase de despărțire prin reproducerea lor din „Biserica și Școala” și „Reuniunea învățătorilor”.

**„Biserica și Școala”
despre Dr. Petru Pipoș.**

Școala românească a îmbrăcat doliu, distinsul profesor dela catedra pedagogică a preparandiei noastre a trecut la cele eterne duminică în 29 sept. (12 octomvrie) la orele dimineții 8 în casa proprie din Arad, ducând cu sine în mormânt o comoară

de cunoștințe, stima generală și iubirea nemărginită a colegilor și învățăceilor săi. A murit prea timpuriu, abia de 54 ani, când școala românească așteptă mai mult încoronarea operelor sale. Preparația din Arad a avut onoarea de a-și împodobi catedra cu acest consumat pedagog care ar fi făcut onoare oricărei catedre universitare.

Când a venit la Arad era abia de 22 ani cu o înfățișare delicată de copil modest, care însă pe catedră avea siguranța cărmaciului dibaciu, plin de energie. Contrastul acesta de înfățișare pe catedră și afară de catedră a rămas nota lui caracteristică până la moarte.

La începutul carierei sale mai era scos din camera sa de studiu în vârtejul vieții, de colegii lui tineri și ei dar plini de viață, însă numai până la mișcările literare de pe acele vremuri, în cari el luase parte ca bun conferențiar în ciclurile conferențelor aranjate pe acele vremuri de către profesorii institutului nostru pedagogic-teologic. După ce s'a curmat șirul acelor conferințe nu s'a mai arătat în public decât iarăși ca conferențiar în adunările generale ale Reuniunii învățătoarești. Într-o vreme îl alesese Sinodul eparhial la stăruința Excelenței Sale fostului episcop Ioan Mețianu de membru în Consistor, dar nu multă vreme a rămas în Consistor. căci rugase pe Excelența Sa să nu-l mai relege, Pentru dânsul era timp pierdut tot ce era afară de școală și camera lui de studiu și supărăcioasă participarea la viața publică. Pe lângă el au trecut toate evenimentele zguduitoare din Arad ca un potop de care s'a ferit, el n'a știut să fie decât numai dascăl.

Dr. Pipoș era pregătit pentru catedra de matematică, dar catedra de matematică fiind ocupată

pe acele vremuri de regretatul profesor Teodor Ceontea, a ocupat catedra de pedagogie și limba maghiară, rămânând mai târziu numai la pedagogie.

În pedagogie a urmat la început întru toate pe Herbart, eră și o înrudire sufletească, pentru că și Dr. Pipoș eră matematic și muzical cași Herbart, și matematicianismul lui i-a facilitat mult înțelegerea lui Herbart condus de principiile matematice în sistemul său filosofic.

Mai târziu l-a atras Wundt profesorul din Lipsca. Într'o conferință ținută în o adunare generală a reuniunii învățătoarești din Arad, mă pomenesc că studiul profund ce-l făcuse în scrierile lui Wundt, despre cari adeseori discutam cu dânsul și-l vedeam că e mai versat în ele decât mine care și ascultasem prelegerile lui Wundt, l-a condus la adoptarea psiho-fizicei lui Wundt, ca un punct mai avansat în pedagogie. După terminarea conferenței îi zisei, dar cum stăm acum cu Herbart?, îl completăm fu răspunsul, psiho-fizica lui Wundt e un progres care deschide noi sistemuri în pedagogie.

Între aceste Rein devine tot mai luminos cu învățământul lui istoric critic. Pipoș cu lăcomia lui de studiu absorbe tot ce scrie Rein și omul atât de greu mișcat din camera sa de studiu, ia hotărârea eroică pentru dânsul să meargă la Iena să cunoască nemijlocit pe Rhein. Pe vremea aceea dl Victor Stanciu actualul director al școalei noastre civile de fete din Arad își făcea anul de practică profesorală prescris de lege în seminarul nostru din Arad. Dânsul se hotărâse să meargă la cursurile de vară din Iena, într'o zi îmi spune radios: vine și Pipoș. Vai de lume să mai văd și aceasta, zisei, și într'adevăr cu oarecare elevație sufletească îmi spuse și el că da, merge să asculte pe Rein la cursurile

de vară din Iena. Așa plecară din Arad, Stanciu piper de grije pe lângă dificilul Pipoș. Rezultatul acestui curs de vară l-a cuprins în clasicul studiu asupra lui Rein debitat în adunarea generală a reuniunii învățătoarești din Arad.

Iată profesorul care progresează cu știința ca școala lui să fie actuală, să fie expresia progresului științific, ca elevul să înțeleagă lumea nouă a progresului ce-l întâmpină în viață. Eră un profund cunoscător al tuturor problemelor pedagogice, o bibliotecă viie pedagogică. Cercetările lui științifice erau inspirate de purul interes științific. Cartea avea o putere magnetică asupra dânsului. De întră undeva, fie birou, fie casă privată ori chiar în casă vlădicească și vedeă carte pe masă de loc își țintea ochii la ea și apoi se trăgea tiptil până când ajungea la ea, cu lăcomia omului setos o deschidea și frunzărea, apoi cu cartea în mână odată, nu-i mai păsa ce se petrece în jurul lui.

Dl Titu Maiorescu profesorul de filosofie la universitatea din București, actualminte ministru-prezident, atras de primele lui lucrări pedagogice, cari vădeau studiul lui aprofundat l-a chemat la București să-i facă rost de un cerc de activitate mai larg decât modesta catedră din Arad, dânsul însă nu s'a despărțit de catedra lui pe care a lărgit-o încât vestea ei trecuse hotarele țării. Cărțile pedagogice ale lui Pipoș au fost introduse și în școalele pedagogice din România.

În anii din urmă evita cu desăvârșire oamenii, nici între colegi nu venea, ci între ore stă pe undeva singur, când îl întrebam, că de ce nu vine, mi-se scuza, că toate îl iritează, are nevoie de completă izolare de oameni. Retragera aceasta a avut dezastruoase urmări pentru dânsul, i-a produs o

senzibilitate bolnavă. Îngrijorarea de mama sa slăbită de înaintata ei vârstă de 78 ani, l-a adus la desperare. În desperarea aceasta și-a pierdut echilibrul, zadarnică a fost sfortarea lui desnădăjduită de a mai face examenele finale din iunie, cruda boală nu l-a lăsat și în scurtă vreme l-a răpus.

Când l-am cercetat în preseara morții sale abia mi-a mai putut spune, că este cuprins de o stare de neputință, apoi cu o privire lungă îndurerată îmi cerea să-l ajutor. Dar nu eu sunt stăpân peste moarte, nu l-am putut ajuta, așa s'a stins fără luptă cu moartea ca o lumină lină, cum i-a fost viața.

La vestea morții lui elevii au început să plângă în hohote împreună cu colegii lui cari au pierdut pe un vrednic precursor al lor.

Prin pierderea lui am rămas ultimul la catedră din a treia generație a profesorilor dela institutul nostru ped. teol. și mă gândesc la tragicul sorții lui Țichindeal, după care a urmat seninătatea vieților lungi profesionale până la a treia generație bântuită de tragice sfârșituri, din cari desprind gândul că nu omul este stăpân peste vremuri, ci vremurile peste om. Doamne trimite asupra celor ce astăzi își pun sufletul pentru școala confesională română, alte vremuri stăpânitoare mai bune.

R. Ciorogariu.

*

Viața lui Petru Pipoș.

Dr. Petru Pipoș a văzut lumina zilei la 29 august n. în anul 1859 în Alba-Iulia, comitatul Albei-inferioare.

Studiile primare le-a făcut în locul natal, primadată în limba maternă apoi în cea maghiară, pe lângă care o educațiune și instrucțiune bine îngrijită în cercul familiar, îi puse temelii solide pentru cultura morală și intelectuală, al căror dar l-a simțit pururea sub decursul dezvoltării sale spirituale.

În anul 1867 a intrat în gimnaziul piarist din Cluj, unde a terminat fiecare clasă cu prestațiune eminentă. Zelul și simțul său spre studiu, — sub influința unor profesori eminenți, se făcu într'o adevărată pasiune pentru toate ramurile cunoștințelor. Avea un profesor de matematică bun despre care spunea că i-a făcut matematica studiu de predilecțiune.

După terminarea liceului și după obținerea examenului de maturitate — cu succes strălucit, — se înscrie la facultatea filozofică a universității regești din Cluj, unde încă ca ascultător de anul I. — după un examen prestat cu mult succes, în concurs cu numeroșii săi colegi neromâni, — i-se conferi stipendiul de stat, merit elevilor eminenți. Nici o singură dată nu s'a mărginit la îngustul cerc al prelegerilor profesoriale, ci pururea căută — din diferite opuri — a-și extinde cercul cunoștințelor sale.

Ca cetățean universitar, în trei rânduri, a fost premiat de către senatul universității pentru operate și disertațiuni științifice de valoare. În fiecare an rectorul magnific avea să-l cetească între cei premiați, ba odată, spre uimirea tuturor, s'a întâmplat, că Pipoș, ca ascultător de anul I, a câștigat premiu și laudă față de un filozof absolvent și profesor diplomat, care concursese la aceeaș temă.

În anul 1880 a depus cenzura de profesor, iar în 20 septembrie a anului 1881 a fost numit profesor al preparandiei pedagogice din Arad. Și tot în acel an fu promovat Dr. în filozofie la universitatea din Cluj. Dela 1881 a servit neîntrerupt la preparandia din Arad până la moarte.

Lucrările lui.

Dr. P. Pipoș a scris: Metodica, Didactica, Istoria pedagogiei, Psihologia, a tradus Organizația școlară. Prima conferință i-a fost despre „Flamarion“ după cari a urmat „Femeia“, „Școala“, ș. a. mai în urmă și de valoare „Rein“ și Rousseau“. A mai colaborat la „Educatorul“ din București și la „Biserica și Școala“ din Arad.

Funerariile.

Marti în 1/14 oct. a fost ziua de dureroasă amintire, când corpul neînsuflețit al mult regretatului profesor Dr. Petru Pipoș a fost dat în grija brațelor reci ale morământului.

Eră o vreme plângătoare. Ploaia cerneă agale, timpul acesta posomorît apăsă și mai tare durerea în sufletele mulțimei ce se strânse-se în mare număr, aradani și din provincie, ca să dea ultimul onor neuitatului dispărut. Au venit în număr frumos dascăli din provincie, foștii săi elevi să-l mai revadă ultima dată pe vrednicul lor profesor, care le-a fost atâția ani pildă vie de muncă desinteresată și modestie. Au venit să lacrimeze la mormântul proaspăt al acelui om, care cu toată munca lui extraordinară n'a râvnit după măririle deșerte ale vieții pământești. Munca și modestia au fost unicii tovarăși simpatici cari l-au însoțit în toată viața sa.

Strada din fața locuinței decedatului profesor eră plină când au sosit preoții la orele 3 fără un sfert: I. P. C. Sa arhimandritul *Augustin Hamsea*, P. C. S. protosinghelul *Roman R. Ciorogariu* directorul seminarial, M. On. Domni protopopul *Vasile Beleş*, *Dr. Teodor Botiș*, *Dr. Iustin Suciu* și *Dr. Lazar Iacob*, profesori seminariali, *Traian Vățian*, *Gavril Bodea* parohi și diaconul *Cornel Lazar*; elevele școalei civile apoi elevii institutului teologic-pedagogic și corul seminarial.

La orele 3 se începe prohodul oficiat de cătră I. P. C. Sa arhimandritul *Augustin Hamsea* asistat de preoții amintiți. Răspunsurile le-a dat cu multă duioșie corul seminarial sub conducerea profesorului d. Trifu Lugojanu. După terminarea prohodului coșciugul a fost scos pe brațe de foștii elevi ai defunctului și așezat pe dricul mortuar.

Aici în fața locuinței nainte de a plecă cortegiul funebru se rostește prima vorbire de d. Iuliu Vuia învățător penzionat în Caransebeș.

Adânc înduioșat cu ochii păiengeniți de durere aduce tributul bănățenilor prin următoarele:

Preacuvioșilor Părinți!

Jalnici ascultători!

„Starea D-voastră sufletească, vădită prin expresia feții, arată în deajuns cum durerea crâncenă a brăzdat urme adânci în inimile D-voastră. Și este legitimă durerea noastră, căci dacă deplângem frumsețile apuse ale naturei, cu atât mai mult trebuie să deplângem pierderea unui fiu distins al neamului, mândria școalei românești.

Și cum nu vom lăcrimă când știm că eri eră încă al neamului, ieri încă Dr. Petru Pipoș, acela care a răspândit știința pedagogiei moderne la Români dela Nistru până la Tisa, și azi e o *lumină stânsă*, locuitor al sicriului mut.

Și nu au fost destul o Doamne! ca școala română să fie atât de crud lovită de mâna sacrilegă a omului, ai venit o Doamne, ca în nemărginita Ta înțelepciune să o cerți și tu, să ne lași orfani, răpindu-ne pe acela care a fost lumina minții noastre și care a fost *astrul strălucitor*, care a luminat mințile noastre și ni-a încălzit inimile pentru nădejdea zilei de mâine.

Suntem mai puțini cu unul nu ca cifră, ci cu unul carele a *fost întreg și deplin*.

Oh apostol nobil! Venit-am în numele Reuniunii învățătorilor bănățeni, ca în aceste clipe de dureroasă despărțire, să-ți aducem prinosul recunoștinței noastre și al dragostei nețărmurate ce-ți păstrăm, să grăim cuvânt solemn, aici lângă scumpele tale rămășițe, că vom lupta pentru aceleași mărețe idealuri, pentru cări tu suflet nobil ai luat *crucea celui mai crud martiriu* al apostoliei românești.

Vecinică fie amintirea lui!

*

Cortegiul pornește cu pași domoli. Nainte fetițele școalei civile, elevii preparandiei și inst. teologic, carul cu coroanele de flori, corul seminarial, învățătorii veniți din mai multe părți, preoții celebranți, apoi carul mortuar urmat de mama, sora, fratele și rudeniile mai de aproape ale defunctului precum și un public imens.

Înainte porții seminariale carul mortuar se oprește. Aici urmează scena înduioșătoare până la extrem când directorul seminarial P. C. Sa *Roman R. Ciorogariu* vorbește în numele institutului, profesorilor și elevilor.

Numai cu câteva luni nainte se strecură pe neobservate în pași domoli pe această poartă — acum cernită în negru — profesorul *Dr. Petru Pipoș*.

Acum își face ultimul drum în fața institutului pentru care s'a jertfit 32 de ani. Mișcătoare scenă: ogorul muncit și muncitorul istovit stau față în față unul cu altul.

Sub poarta îmbrăcată în draperii negre ia loc directorul institutului P. C. Sa *R. Ciorogariu* și îi adresează cu multă durere ultimele cuvinte de despărțire:

„Iată școala unde Tu bunule profesor Dr. Petru Pipoș ți-ai pus tot sufletul tău, își pleacă steagul cernit în fața cosciugului care ascunde pe veci osemintele unuia dintre cei mai de seamă profesori ai ei.

Iată școala aceasta, pentru onoarea căreia 32 de ani i-ai făcut față desgropând comorile sufletești, îți răsplătește cu onorurile îngropării tale.

Acesta este tragicul omenesc în soarta ta.

Dar, tu n'ai murit pentru noi. Comoara sufletului tău a rămas depusă în scrierile tale și în sufletele colegilor și învățăceilor tăi prin cari se sădește în sufletul neamului românesc. Comoara aceea va rămâne ca o tradiție, că nu s'a curmat șirul dascălilor mari ai acestei școli. Au fost și vor fi mari dascăli români, pentru că neamul românesc e destinat să fie.

Tu ți-ai înălțat prin munca ta stăruitoare pedestalul de pe care înfruntând peirea morții stai ca o statuă neperitoare a tipului de dascăl român, ca un simbol al cultului școalei românești. Astăzi este învălită în haina cernită a durerii aceasta statuă, ca mâne să fie desvălită în toată splendoarea ei și înaintea întreg neamului românesc, pentru că cartea ta n'a fost numai cartea acestei școli, ci cartea tuturor școlilor pedagogice românești, cartea neamului românesc.

Ca o moștenire sfântă primesc în numele colegilor mei și a învățăceilor noștri comoara sufletească ce ne-ai lăsat, ca din acest izvor dătător de viață să se continue tradițiile idealurilor ce au creiat și însuflețit o sută de ani această școală.

E grea despărțirea colegilor și a învățăceilor tăi, în-doit de grea însă este a mea, care în tine înmormântează pe ultimul coleg rămas la catedră din generația cu care mi-am început eu cariera dascălească și astăzi am rămas ca un solitar al vremurilor trecute. Cu această îndoită durere mă despart de tine, iubite tovarăș de muncă în decurs de 32 de ani.

Binecuvântată să fie calea ta spre împărăția unde nădăjduim revedere. Amin“.

Cortegiul funebru ajunge la catedrală, aici coșciugul este ridicat pe brațe și așezat pe catafalcul ridicat în naia catedralei. Întrarea în biserică s'a făcut cu multă greutate, biserica fiind tixită de public.

În catedrală, cosciugul este întâmpinat de cătră P. S. Sa bunul său episcop *Ioan I. Papp*, îmbrăcat în sf. odăjdii.

În catedrală îmbracă s. odăjdii și rev. d. referent școlar d. *Dr. Gheorghe Ciuhandu*.

Aici începe prohodul mare pontificat de însuș P. S. Sa d. episcop Ioan I. Papp. Răspunsurile le-a dat corul seminarial.

Au cântat cu multă duiosie și învățătorii Atanasie Lipovan și Traian Tabic.

După sărutarea sf. cruci a urcat amvonul I. P. C. Sa arhimandritul *Augustin Hamsea*, rostind o lungă și adânc simțită cuvântare în care I. P. C. Sa a făcut biografia defunctului și a arătat multele și neprețuitele servicii ce le-a adus școalei și prin ea neamului românesc.

În cuvinte alese a arătat număroase fapte din viața defunctului, despre talentul extraordinar al profesorului Dr. Pipoș, care a fost fala școalei noastre naționale.

Regretăm că nu putem da în întregime acest frumos panegiric al I. P. C. Sale.

Urmează o nouă scenă mișcătoare P. S. Sa Dl Episcop cu voce vibrândă cetește deslegarea obicinuită, care înmoaie și cea mai împetrită inimă și involuntar îți escită gândul asupra nimiciniției acestei vieți pământești. Astăzi ești, mâine dispari și rămâne în urma ta numai faptele. Fericit acela om care poate lăsa numai fapte bune în urma sa cum a fost și regretatul profesor Dr. Pipoș.

În numeroasa asistență din catedrală am remarcat, în fuga privirii următoarele persoane: *Dr. Ștefan C. Pop* deputat dietal, *Sava Raicu* directorul „Victoriei”, *Vasile Goldiș* secret. cons., *Dr. Laurențiu Luca* protopop gr. cat. Stanco Zsupanski protopopul sârbesc, *Dr. Onisifor Ghibu* referent școlar în Sibiu, *Romul Frateș* revizor școlar, *Victor Stanciu* directorul școalei civile române de fete din Arad, *Dimitrie Muscan* cassar consistorial Arad, preoții Nicolae Vulpe Jadani, Iustin Monția Șicula, Ioan Popescu Pecica-română, Dr. Ioan Felea noul ales preot în Pecica-română.

Învățătorii s'au prezentat în număr frumos:

Iosif Moldovan, Gheorghe Popoviciu, Dimitrie Popoviciu, Vasile Zabu, Mărioara Precupaș, Mărioara Stoicu, Nicolae Ștefu și Ioan Simu Arad, Atanasie Lipovan Sânt-Nicolaul-mare, Ioan Cioară și Elvira Cioară Curtici, Nic.

Cristea și Petru Colțău Mândruloc, Savu Mihuța și Savu Bugariu Micălaca, Ștefan Roja, Efrem Moldovan, Petru Rusu și Efrem Hedeșan Pecica, Ioan Ghebeleş Șeitin, Virgil Lugojan Sân-Nicolaul-mic, Traian Țabic Chitighaz, Iuliu Vuia Caransebeș, Dimitrie Boar Nădab, Ioan Lucuța Sânt-Andraș, Ioan Popoviciu Cinteiu, Gheorghe A. Muntean Musca, Gheorghe Mihuța Ghioroc, Nicolae Nicorescu Timișoara, Traian Fridrich Miniș, Traian Givulescu M. Radna, Dimitrie Olar Covăsinț, Aurel Drăgan Cicir.

După terminarea prohodului mare, în pragul bisericei d. *Dr. Onisifor Ghibu* a rostit în numele „Asociațiunei” următoarea cuvântare:

Jalnică adunare,

„În numele secției școlare a „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român” din Sibiiu, al cărei membru corespondent a fost iubitul nostru răposat, vin și eu a-mi depune omagiul de recunoștință înaintea rămășițelor pământești ale acestui scump defunct.

L-am cunoscut pe regretatul Dr. P. Pipoș în niște momente din cele mai caracteristice ale vieții sale. Împlinise 28 de ani de muncă la catedra de pedagogie a seminarului de aici, când, în vacanța anului 1909, se hotărî să se ducă la Jena, în Germania, ca să asculte acolo cursurile de vară ale celui mai vestit profesor de pedagogie de astăzi, Dr. W. Rein. Drumul cel lung până la Jena, l-a făcut foarte ușor, — el, care se deplasă atât de cu anevoie. Îl ducea doar interesul, care face să amuțească toate neajunsurile unui fizic puțin rezistent.

Acolo în Jena l-am cunoscut. Am urmat împreună cursurile de pedagogie, timp de două săptămâni el, profesorul încărunit la catedra de pedagogie și eu tânărul, care petrecusem doi ani în Germania, ascultând pe marii profesori de pedagogie de acolo. Din capul locului m’a surprins orientarea largă a lui Pipoș în pedagogia modernă. Deși profesor la o modestă catedră din provincie, slab plătită, deși autodidact în pedagogie — căci el studiase doar la universitate matematicile — cunoștea până în amănunte nu numai știința din cărțile de școală, ci toate problemele pedagogice moderne din Apus. Va să zică el nu venise la Jena să mai învețe lucruri nouă, ci numai să-și verifice cu-

noștințele pe cari și-le câștigase în cursul timpului prin lectura privată. Așa profesor...

Pare că-l văd și acum în sala de cursuri, printre sutele de ascultători din toate părțile lumii, notându-și cu o râvnă de student tânăr toate cuvintele profesorului Rein, pe cari apoi în conversațiile noastre le știa reproduce neschimbat, și aprecia după importanța lor.

Eră, printre mulții ascultători, aproape cel mai bătrân și eu mă bucuram nespus, că puteam vedea un profesor român, care urmărea cu interes științific permanent până la sfârșitul carierei sale marea mișcare pedagogică universală.

La o jumătate de an după aceea mă întorceam din Germania. În drum spre casă m'am oprit la Arad ca să-l vizitez. Am rămas și acum surprins de preocupările lui. Mă întreabă, cu curiozitatea unui copil, dacă am cetit lucrarea cea mai nouă de pedagogie experimentală a francezului Ed. Claparède din Geneva, lucrare apărută abia înainte de aceea cu o lună, două, și pe care el o și cetise și studiasse.

Mi-am zis atunci: iată adevăratul profesor și adevăratul om de știință! Pentru el știința nu se reduce la cele câteva manuale după cari propune, — pentru el știința nu e un lucru gata, ci un lucru viu, care se desvoaltă zi de zi. A cunoaște numai cutare stadiu din viața științei, a nu urmări procesul organic al dezvoltării ei, înseamnă a fi un biet cârpaci, iar nu un preot convins al științei. Pipoș a fost și ca pedagog și ca profesor un om convins de sublimitatea științei, pe deoparte, și de înalta misiune morală a unui profesor, pe de alta. Știința a cultivat-o neînterupt până la sfârșitul vieții sale cu o adevărată pasiune ce se întâlnește astăzi atât de rar la oamenii de seama lui, iar catedra i-a fost cel mai sfânt lucru — singurul lucru pentru care trăia și muncea.

De aceea Dr. Pipoș va rămâne mare nu numai ca pedagog, ci și ca profesor și ca om al datoriei.

Fiecare profesor și fiecare învățător va trebui să învețe dela el nu numai știința, care e depusă în manualele publicate de el, și care se poate găsi tot atât de ușor și în alte manuale, ci și interesul statornic pentru știința și însuflețirea neștirbită pentru cariera de educator.

Odihnească în pace și fie-i între noi vecinică memoria“!

După vorbirea d-lui Ghibu a pornit cortegiul funebru în șir lung spre cimitir. Doi elevi preparandiali duceau o

coroană modestă în fruntea conductului încărcată însă de nețărnamurita lor dragoste, cu care îl încunjurau numai cu câteva luni înainte pe profesorul lor în jurul catedrei.

La cimiter o groapă proaspătă așteptă cu brațele deschise primirea cosciugului. Eră însărat. După terminarea obicinuitelor slujbe Dumnezești înainte de înhumare vorbește d. *Iosif Moldovan* directorul școalelor noastre populare din Arad în numele învățătorilor aradani. Cu glas tremurând de durere îi adresează ultimele cuvinte:

Jalnici ascultători!

„S'a deschis întunerecul pământului, ca să înghită o lumină.

Dar, se va închide aceasta gură rece înfiorătoare a pământului, mulțămindu-se cu materia deja consumată a omului, căci adevărata lumină care a strălucit între noi 32 ani, Dr. Petru Pipoș, cu sufletul lui cel mare va trăi și mai departe în noi, prin opera sa răspândită în tot cuprinsul românesc și va lumina încă și generațiile viitoare ale neamului său mult adorat.

Cu acest adevăr ne mângăiem în aceste momente sfâșietoare, că a spune mai mult despre un mare dascăl de calibrul doctorului Petru Pipoș, care zicea că nimic nu e merit din cele ce le face, ci numai datorință, noi cari l-am cunoscut și iubit, nu ne putem permite nici în fața mormântului, care-l desparte de noi trupește pentru vecie.

Nu, căci sufletul lui cel mare, care este și acum între noi, în viață se indispunea în fața omagiilor și a laudelor, încunjurând locurile preamăririlor deșerte și dispărând de acolo unde se puteau ivi momente de aceste și pentru el. Afară de școală și familie, numai în reuniunea învățătorilor își mai află loc de predilecție sufletească, muncind din greu la desăvârșirea idealului său măreț.

Nu-ți vom conturba deci liniștea vecinică nici acum cu lucruri nesuferite în viață, nu vom preamări viața și faptele tale mare dascăl al nostru, nu, pentru că cu cuvinte omenesti nici nu li-se poate redă acelora adevărata strălucire.

Am venit numai, să ne dăm seamă de rostul trimiterii și eșirei tale dintre noi.

Te-ai născut, ai trăit și ai murit pentru noi și școala românească.

Te-ai născut ca să ne servești pilda vie a fiului adorator de mamă frate și soră.

Ai trăit, ca prin viața cumpătată, încununată cu cele mai frumoase virtuți omenești, înfrânare, modestie, cinste, diligență și devotament pentru chemare, să ne arăți modelul dascălului ideal.

Și ai murit ca martir al științei culese pentru neamul tău adorat, înălțându-te până la cele mai înalte sfere în cari poate pluti sufletul omenesc, ca să ne îndemni la asemenea abnegațiune în misiunea sfântă ce o avem.

Bine, te-am înțeles marele nostru învățător, și am venit, în numele elevilor tăi din reuniunea aradană, pe care mai de multeori ai distins-o cu îndemnurile și sfaturile tale și îndeosebi prin admiratele tale disertațiuni, am venit să-ți făgăduim sărbătorește și aici în fața mormântului tău deschis, că vom nizuî a ne apropia de idealurile pe cari le-ai infiltrat în inimile noastre și *în veci nu te vom uita!*"

Urmează d. profesor preparandial *Nicolae Mihulin* tălmăcind durerea învățătorilor bihoreni:

„S'a sfârșit cel ce numai pentru bine și frumos a lucrat în viața sa!

Scumpul nostru! Nu jalnicei tale familii, nici cetei întristate din jurul tău grăesc, ci voiesc să-mi ridic glasul meu cătră sufletul nobil și bun. Moartea ta zdrobitoare ca un fulger a străbătut până în cele mai depărtate ținuturi ale românismului. Astfel a ajuns și la apostolii dela margini ai neamului românesc, la fii tăi sufletești învățătorii din comitatul Bihorului, cari zdrobiți de durere își reamintesc toate cele bune și de folos învățate dela tine, și acum când tu în urma firii te desparți pentru totdeauna de ei prin mine, ca membrul Reuniunii învă. din com. Bihariei îți trimit ultimul salut mulțumindu-ți pentru toate câte le-ai făcut lor, pentru calauza, cu care i-ai înzestrat pe ei, ca să devină folositori neamului românesc.

D-zeu să-și reverse aureola milei sale să-și deschidă cerurile și să te așeze unde sunt așezați aceia, cari pe acest pământ rostul și l-au împlinit.

Nu te mai reținem, pleacă în drumul pe care ai purces, corpul tău se va nimici, dar memoria ta prin cele răspândite de tine va rămâne în veci ca un tezaur al națiunii române. Mergi în pace!"

În sfârșit pășește sfios elevul de cursul IV preparandial *Petru Faur*, și vorbește cu multă durere în numele elevilor preparandiali.

Scumpul nostru profesor!

„Cu inimile îndurerate stăm aci în fața mormântului Tău rece și cu greu îți putem rosti un cuvânt de adio. O durere adâncă simțim cu toții noi, elevii Tăi, când trebuie să ne despărțim de Tine, care ne-ai fost cel mai bătrân părinte sufletesc. Cu inimile frânte de durere Te-am petrecut în glasul jalnic al clopotelor până la acest loc trist, ca să-ți dăm cea din urmă onoare, să-ți dăm tributul recunoștinții, pietății și-al devotamentului nostru.

Ni-se sfășie inima de durere, când ne cugetăm, că acum trebuie să ne despărțim de Tine, pentru că Tu ai fost povățuitorul nostru iubit, puternicul stâlp al școalei noastre, Tu ai fost lumina, din care au izvorât nenumărate alte lumini pentru prosperarea școlii românești, pentru binele și înălțarea neamului românesc. Prin zelul Tău, prin munca Ta continuă și neobosită consacrată elevilor Tăi și școalei românești, pentru care ți-ai jertfit întreagă viața Ți-ai eternizat o pie memorie în sufletele elevilor Tăi și într'ale tuturor generațiilor, cari se vor părândă în școala noastră. Sămânța cea curată a învățării și a luminării aruncată de Tine în decursul unei activități rodnice în inimile noastre se va desvoltă și se va înmulți, făcând astfel, ca Tu să fi pururea între noi cu nobilul Tău suflet, care va fi geniul apărător al școalei noastre românești.

În semn de adâncă recunoștință noi, elevii Tăi, în sufletul cărora va trăi veșnic memoria Ta, depunem această cunună pe scumpul tău mormânt.

Adio iubitul nostru profesor, adio!“

Telegrame.

Vestea morții a produs regrete adânci în toate centrele noastre școlare. Ne-a părăsit unul dintre cei mai buni profesori ce-i avem.

Însăși școlile străine din Arad și-au ținut de frumoasă datorință să-și exprime condoleanțele pentru pierderea profesorului Dr. Pipoș foarte mult stimat și din partea lor. Au exmis câte un reprezentant, au condolat și în scris,

corpul profesoral dela gimnaziul de stat, dela preparandia de stat, dela școala comercială superioară, asemenea și d. insp. școl. în penziune Varjassy Árpád. S'au mai primit următoarele telegrame și scrisori de condoleanțe:

Sibiu. La decedarea vrednicului nostru profesor seminarial Dr. Pipoș, primească onoratul Corp Profesoral și sincera mea condoleanță. *Mețianu*, metropolit.

Brașov. Prea Onorate Domnule Director! Rog primiți în numele meu și al întregului nostru corp profesoral sincerile noastre condoleanțe pentru dureroasa pierdere, ce ați îndurat prin moartea binemeritatului profesor Dr. Petru Pipoș. Odihnească 'n pace. Cu deosebită stimă devotat

Virgil Onițiu, dir. gimn.

Brad. Regretăm pierderea marelui nostru pedagog Pipoș. *Corpul profesoral.*

Oradea-mare. Adânc mișcați de pierderea Voastră și a neamului întreg, prin încetarea din viață a distinsului pedagog Dr. Petru Pipoș, luăm parte la durerea Voastră.

Corpul profesoral dela preparandia de Oradea-Mare.

Banat-Comloș. Regret foarte că nu pot veni la înmormântare, transmit sincerile mele condoleanțe corpului profesoral. *Păcățian*, protopop.

Brașov. Primiți și exprimați și îndureratei familii profundele noastre condoleanțe la pierderea distinsului coleg.

Familia Micula.

Bărateaz. Jelesc pierderea distinsului profesor Dr. Pipoș.

Nicolae Crișmariu.

Toracul-mare. Deplângem moartea iubitului și neuitatului nostru fost profesor Dr. Pipoș.

Învățătorii: *Onciu, Stoianovici, Voin, Rașa.*

Beiuș. Reuniunea noastră deplânge cu multă durere pierderea distinsului pedagog, profesor Pipoș și exprimă institutului sincere condoleanțe.

Roșu.

Blaj. Onoratei Direcțiuni a institutului pedagogic gr. or. rom. din Arad. Din prilejul dureros al morții colegului

Dr. Petru Pipoș, în urma căreia institutul D-voastră a pierdut pe unul dintre cei mai harnici și devotați dascăli ai științei pedagogice române, pe un cultivator neobosit, Vă rugăm să primiți cele mai sincere condoleanțe. Dumnezeu să-l odihnească în lăcașurile dreptilor.

Ioan Negruț, director.

Corpul profesoral dela inst. ped. teol. din Arad a hotărât să așeze tabloul neuitatului lor coleg în sala festivă a institutului, în rând cu ceilalți decedați dascăli ai acestui institut centenar.

Organul „Reuniunea învățătorilor” despre Dr. Petru Pipoș.

Școala românească de pe aceste plaiuri nefericite îmbracă de nou vestmânt de doliu, deoarece unul dintre cei mai de frunte stegari ai ei cade înfrânt de săgeata veninoasă a morții, nu de povara bătrâneții, precum mor cei mulți, ci precum se cade unui vrednic ostaș, în focul mistuitor al luptei, de munca uriașă și istovitoare ce a dezvoltat-o pe altarul neamului, — o albină, care se mistuie zi de zi, ceas de ceas, prin propria sa hărnicie.

Figura ilustrului nostru dispărut va rămâne neștearsă din sufletele noastre, a celor cari am avut norocul, de a gustă din nectarul științei, pe care o vesteă de pe catedră cu atâta elocvență și în care știă să picure atâta însuflețire și atâta dulceață, cu ajutorul calităților sale eminente de dascăl înăscut.

Generațiile de dascăli sătești cari au ieșit de sub mâna lui vor ști să vestească cu însuflețire de entuziasm, de erudițiunea și sânguința aceluia dascăl aproape fără de păreche, care a știut captivă tinerimea pentru știință și care din modesta sa catedră a unei școale normale a știut făuri un titlu de glorie, iar din numele său o figură legendară, care va trăi, cât va trăi și știința și cultura neamului românesc, a căror vrednic și devotat cultivator a fost.

Când figura marelui dascăl se strecură fără sgomot printre cei vii, cei mai mulți nici nu bănuiau măcar, ce comori de mare preț ascunde mâna de țărână, care a adăpostit în viața asta scurtă spiritul genial al aceluia ce se numia Dr. Pipoș. Abia acum simțim cu toții haosul enorm ce se deschide în jurul nostru și cum rămânem lipsiți tot mai mult de sprijin și de povața înțeleaptă.

În aceste zile de urgie pentru neamul nostru spiritul mare a lui Pipoș va plană ca un înger păzitor deasupra noastră, iar silueta lui gingașe cu linii fine și expresive, cioplită în marmoră va cadră atât de bine față în față cu a vrednicului său tovarăș de muncă — T. Ceontea — care, credem că-i va ridica generațiile de dascăli, foști elevi iubiți ai magistrului, ca simbol al dragostei și a gratitudinii pentru auzul gândirii primit în acel sanctuar, unde a semănat cu mâinile amândouă și ca un fericit memento totodată pentru generațiile viitoare, cari vor avea înaintea pildă vie: cum să-și arate recunoștința față de cei mai mari și mai sinceri binefăcători ai lor.

A murit Dr. Petru Pipoș.

Personalitatea sa. -- Amintiri. — Cauzele morții. — Un monument.

Duminecă, 12 octomvrie a. c., într'o dimineață posomorită de toamnă, se stingeă la Arad, nebănuit de nimeni, cel mai mare dascăl românesc din oropsitul Ardeal. O sguđuitoare tragedie își ajunsese desnodământul fatal; iubitul nostru profesor nu mai eră în șirul celor vii. Ne-a părăsit nemângăiați, s'a scurs în veșnicie, acolo în sările eternului repaos, unde liniștea de veci tronează.

Un erou și martir al științei în cel mai riguros înțeles al cuvântului, a fost el. Deși, în dosul unei munci gigantice, extraordinar de modest și sfios ca o fecioară: a trăit și se stânge într'un complet incognito. Căci filosoful erudit, misteriosul sihastru din tăcuta uliță a lui Csernoviciu, s'a furișat neobservat prin lume. Aveă cea mai mare oroare de reclama în astă lume a reclamagiilor. O vieată liniștită, — alternativ în odăița sa de burlac de o simplitate și curățenie pedantă, ori salele de prelegeri ale institutului pedagogic — a petrecut ca mai bine trei decenii de cel mai ideal apostolat.

Specialist în disciplinele pedagogice, ce eră să înceapă un popor român acum 32 ani? Abiă câte o slăbuță încercare răsleață pe acest teren. Așa s'a așternut el pe muncă grea. Cunoscător a mai multor limbi europene — afară de franceză — l-a cucerit de grabă seriozitatea și disciplina severă a pedagogilor germani. Întreaga lui viață a fost un fervent aderent a lui Rein.

Îngropat în mormânt de cărți, străin de lumea ce-l încunjură; s'a lipsit de plăcerile comune ale muritorilor de rând și tot mai afund s'a cufundat în labirintul adevărurilor științifice. Astfel ne-am ales noi cu un profesor ideal și cu o lungă serie de manuale școlare pentru uzul pedagogiilor. Multă migăleală și minuțioasă muncă: întreg sufletul și l-a depus Dr. Pipoș în acelea opere. Mozaicuri de o claritate extraordinară, pot să dea piept cu similarele produse ale oricărei națiuni culte din Europa. De zeci de ani, aceste cărți servesc educația corpului didactic al întregului neam românesc, ce se bucură de școală românească. Așa, că începutul pedagogiei la Români este strâns legat de apostolatul D-rului Pipoș și pe lângă marii întemeietori dânsul este organizatorul intern al școalei noastre de azi.

În decursul alor 32 ani de profesură, sute de dascăli au fost creați în cele pedagogice exclusiv de propria sa mână, căci singur propunea toate studiile de specialitate. Timbra individualității sale puternice și-a întipărit-o adânc în inimile devotaților săi ucenici. Sugestionați prin captivantele-i prelegeri, după zeci de ani mai poți desluși urme din impresiile primite dela bunul măiestru.

*

Pierdut cu desăvârșire în contemplați științifice, devenise o personalitate cu totul deosebită. Afară de orele oficiale nu comunica cu nimeni; pentru dânsul întreagaastă mare societate se reducea la două persoane: bătrâna sa mamă văduvă și o soră nemăritată.

Asemănător lui Hajdeu, pare-mi-se, se ocupa în timpul din urmă și cu problema spiritismului. Cu câtă stricteță își urmă el cursurile și nu se abătea dela obiect. Odată nu știu cum, s'a dat învins la întrebarea unui elev, să le explice ceva în jurul spiritului. Spune-se, a vorbit foarte în-suflețit despre anumite forțe necunoscute încă criteriului omenesc, ce ar fi, îndeplinind o legătură indefinit de fină și exactă între spirite. L-am întrebat odată și noi în curs — prin un gest însă — că nu-l putem urmări, ne-a amintit numai în treacăt, că mai există încă forțe de-ale firei nedescoperite încă. Nu și-a destăinuit însă nimăruî părerile; astfel comoara de gânduri subite, s'a prăbușit deodată cu cea dintâi deschilibrare a trudiților săi nervi.

Cât se feriă el de aplauzele publicului, ne-o dovedește următorul caz. Foștii săi elevi, adoratori a marelui lor

dascăl, întruniți la ședința unei adunări generale; l-au ales membru onorar al Reuniunii, designându-se și o deputație, care să-i transmită vestea la locuință. În prag le apare blândul apostol și foarte încurcat, cu lacrimi în ochi le mulțumește pentru atențiune, lăsându-i totuși să înțeleagă, cât de mult îl deranjează atari distincții.

În vara anului 1910, a cercetat ultima oară Germania, participând la cursurile ped. din Jena. Anul următor a ținut apoi în ședința adunării generale a Reuniunii învățătoresci o conferință de înaltă valoare, tratând despre W. Rein și activitatea sa pedagogică. Tot acolo a vorbit în 1912, despre I. J. Rousseau, ideile sale pedagogice și critica acestora. Ambele conferințe s'au tipărit în broșuri, dezvoltând mare interes în cercurile pedagogice.

A colaborat la „Educatorul” din București și „Biserica și Școala” din Arad.

Neperitoare merite își are la alcătuirea enciclopediei române, precum și la stabilirea prin Academie a actualului sistem ortografic.

Astfel moartea D-rului Pipoș este o pierdere nu numai a pedagogiei din Arad, ci a culturii românești întregi.

*

Om încă în plină putere de viață, în vârstă abia de 54 ani, a fost lovit de cruda soarte aproape a tuturor genurilor. Boala lui Eminescu l-a răpus și pe dânsul. Creerul său, aceea minunată și enormă construcție de idei, a abzis de a mai funcționa normal; dovedind încă odată cât de neînsemnată este distanța dela geniu până la nebunie.

Dacă am scrută cu stăruință cauzele accelerării nemiiloasei sale boale, în ultima analiză, trebuie să ajungem la concluzia, că adânci amărăciuni l-au cercat cu deosebire în ultimii ani. Ca un adevărat pedagog și înflăcărat apostol al celor mai noi biruințe ale pedagogiei moderne trebuie să-l fi mâhnit mult halul ticălos în care se sbate școala noastră de azi — fătul său desmierdat. Mut de durere, a trebuit el să privească cum aceasta sublimă instituție, pentru care și-a jertfit el întreagă puterea tinereții și care sub neobosita lui îngrijire luase un avânt îmbucurător spre idealele culmi ale libertății; decade acum cu repeziciune în cele mai pronunțate cătuși ale absolutismului tiranic. În fața forței brute, el nu a avut nici măcar cuvinte de apărare. Știa, că sunt zadarnice. Forței brute, forță brută și dânsul

eră reprezentantul celei mai avansate cugetări omenești. Așa i-s'a întunecat conștiința și boala păgână în scurt timp ni-l-a răpus.

*

Între primele monumente românești din Ardeal, cine ar crede, că modeștii dascăli au premers cu exemplul, ridicând între cei dintâi prețioasă statuie de marmoră unui adorat al lor? În grădina seminarială din Arad, de pe un soclu înalt de granit, privește senin chipul profesorului Ceontea, camaradul defunctului de acum.

L-am revăzut mai zilele trecute, într'un amurg tomatic de gravă melancolie. Credincioase veghe — robuștii săi castani ce-l împrejmuesc — în plină agonie. Foi late, albene, veștejite de sufletul ghețosului Brumar, fluturau cu duiumul prin aerul rece al înserării, așternându-se normal în jurul pedestalului. Atâta risipă de viață zăcea doborâtă la pământ! Mă gândeam la trecutul acestui om, nimicinia lumii ăștia și în bătaia privirilor sale reci, am simțit adânc fiorul morții.

M'am depărtat apoi, lăsându-l singur acolo așteptându-și, par'că, colegul întârziat.

Dascălii români, plămădiți din sufletul marilor apostoli, vor înțelege aceea dorință mută și ca mâne privirile lor de ghiață ale celor doi apostoli, se vor întâlni din nou, acolo, în umbra zidurilor, deasupra cărora planează încă duhul înțelepciunii lor.

Tr. Mager.

Astăzi frumosul său portret în oleiu făcut pe spesele colegilor săi dela inst. ped. teol. din Arad stă deja în șirul galeriei foștilor profesori din sala festivă seminarială; iar Reuniunea învățătorilor dela școalele populare confesionale gr. or. române din protopop.: Timișoara, Belinț, Comloșul-mare și Lipova au lansat următorul apel de contribuie la ridicarea unui monument în parcul seminarial:

Apel către inimile nobile!

Pentru eternizarea memoriei regretatului profesor Dr. Petru Pipoș, a aceluia, carele a fost mândria școalei și a neamului și întru întărirea moralului în inimile învățătorilor neamului, am decis ridicarea unui monument distinsului fiu al neamului, carele s'a stâns luminându-ne.

Apelăm la sprijinul material al tuturor fiilor neamului, rugându-i a contribui.

Timișoara, din ședința comitetului, ținută la 2/15 octombrie 1913.

Iuliu Vuia, m. p.
președinte.

Nicolae Nicorescu, m. p.
notar ad. hoc.

După Reuniunea timișoreană, lansează Reuniunea aradană următorul apel:

„Monument D-rului Petru Pipoș“.

Accasta este parola dascălilor de azi. Reuniunea timișoreană a și lansat un apel de asemenea natură, după cum ați putut ceti prin ziare.

Bine Fraților! Dar Dr. Petru Pipoș a fost mai mult al nostru decât al colegilor de peste Murăș. Pe noi ne-a distins savantul pedagog cu lucrările sale, cu conferințele admirate de lume. N'a fost numai profesorul nostru iubitor, ci și distinsul membru de onoare a Reuniunii noastre.

Ei bine Fraților, vă întreb, putem noi stă cu mâinile în sân, în fața apelului lansat de frații noștri bănățeni?

Comitetul nostru central ne-a și încredințat cu deschiderea unei colecte în scopul indicat. Să vedem așadară câți elevi recunoscători are Dr. Petru Pipoș în reuniunea noastră!

Domnilor și Fraților Colegi! De se vor afla între cei 250 membrii ai Reuniunii, numai 100 care să dea dela sine ori să colecteze în comuna sa câte 20 cor., la adunarea generală viitoare vom putea desvâli al doilea Monument în frumoasa grădină seminarială.

Să vedem față 'n față pe cei doi mari dascăli ai neamului, pe prietenii cei buni, cari muncind împreună, în frățască armonie, în decurs de un pătrar de secol, au regenerat istoricul nostru institut preparandial din Arad.

Subscrierile se pot solvi și în rate lunare. Banii se trimit la adresa d-lui Iuliu Groșorean, cassarul Reuniunii, învățător în Gașa p. u. Világos.

Prezidenții despărțămintelor sunt rugați a începe colecta încă în prima conferință, eventual a trimite apel special fiecărui membru, iar despre rezultat să ne avizeze cu posibilă urgență.

Arad, la 1/14 Noembrie 1913.

Iosif Moldovan,
prezident.

Sinodul eparhial din Arad în şedinţa sa dela 16/29 aprilie 1914 a eternizat memoria profesorului Dr. Petru Pipoş prin următorul concluz:

Pentru trecerea din viaţă a eruditului fost profesor Dr. Petru Pipoş, Sinodul îşi exprimă condolenţele prin sculare.

Iată cum un om care a trăit numai pentru şcoală ascunzându-se de înaintea măririlor omeneşti cât a trăit pe pământ, se preamăreşte după moarte în nefăţărita deplângere a urmaşilor săi.

În anul 1911 a ținut conferinţa despre Dr. W. Rein în adunarea generală a Reuniunii învăţătorilor noştri din Arad ; iar în anul 1912 tot în adunarea generală a acelei reuniuni a resunat ultima schinteauă a spiritului lui înălţat despre Rousseau. Reproducem aceste frumoase studii cari mărturisesc de cultura înaltă pedagogică a lui Dr. Petru Pipoş şi de iubirea lui de muncă până la ultima răsufare.

Dr. W. Rein şi activitatea sa pedagogică.

Conferinţă ținută cu ocaziunea jubileului său serbat în 1 August 1911 — de Dr. Petru Pipoş.

Introducere.

Pe la începutul lunii august a anului curent, când sute de pedagogi (profesori şi învăţători) se adună la Jena (Germania), ca să participe la renumitele *cursuri feriale*, s'a serbat jubileul activităţii de un sfert de secol a lui **Dr. W. Rein**, celebrul profesor de ştiinţele pedagogice dela universitatea din Jena, unul din cei mai profunzi şi originali cugetători. Se ştie din istoria şcolilor moderne, că *Dr. Rein* încă pela 1886, imediat după ocuparea catedrei sale universitare, a ridicat la Jena un seminar pedagogic universitar împreună cu o şcoală de aplicaţiune. Această excelentă instituţiune, cu toate rezultatele şi efectele ei salutare, este creaţiunea lui *Dr. W. Rein*. Şi dânsul cu tot dreptul ține mult la seminarul reîntemeiat şi atât de frumos desvoltat sub influenţa şi prin activitatea sa conştientă şi stăruitoare.

Tocmai de aceea, la dorinţa expresă a lui *Dr. Rein*, şi serbarea iubilară din vara acestui an a fost nu atât o

sărbătorire a persoanei sale, ci a seminarului pedagogic universitar, dela redeschiderea căruia s'a împlinit deasemenea tocmai acum un sfert de secol.

Considerând faptul, că activitatea pedagogică a lui *Dr. Rein*, și anume nu numai cea universitară, ci și cea desvoltată în afară de aceasta peste tot, precum și activitatea seminarului său pedagogic, activitate, pe care lumea pedagogică, a avut ocaziunea de a-o cunoaște și a-o apreția în cursul celor trei decenii din urmă, este de o însemnătate așa zicând epocală: am aflat de potrivit, ca și Reuniunea noastră să-și aducă în oarecare chip prinosul recunoștinții față cu meritele neperitoare ale acestui ilustru pedagog, pe care, mai mult ori mai puțin, îl urmează astăzi aproape toți aceia, cari se ocupă serios cu educațiunea tinerimii. Într'adevăr, în întreaga direcție pedagogică și didactică din timpul de față se simte de-a binele influența lui *Dr. Rein*. Și apoi forma cea mai deamnă de a ne aduce aminte de acest om epocal și a-ne manifesta sentimentele de prețuire și gratitudine față de el, nu poate fi alta decât faptul, că în această adunare impoporată a învățătorimii noastre, adunare, care se ține nemijlocit după iubileul lui *Dr. Rein*, să facem cunoștință mai apropiată cu activitatea sa, cu ideile și principiile sale conducătoare, idei, principii și acțiuni, cari au avut și au influență decizivă asupra progresului celui mai nou al științei pedagogice, idei cari au contribuit în măsură însemnată la desvoltarea, răspândirea și aplicarea practică a pedagogiei și didacticei Herbart-Ziller, *în conformitate cu cuvintele vieții culturale moderne*.

Astăzi ideile regenerătoare ale lui *Dr. Rein* trebuie să le cunoască chiar și elevii preparandiali, dacă e, ca să aibă puncte de orientare sigure pentru activitatea lor în viața școlară practică. Tocmai de aceea în Anuarul din an. școl. expirat (1910/11), în legătură cu un tratat de-al meu asupra cursurilor din Jena, am schițat pe scurt, numai în liniamente de tot generale și sistemul lui *Dr. Rein*. Însă cadrele înguste ale unui Anuar, destinat mai mult pentru elevi, nu mi-au permis, ca să-mi extind expunerile în așa măsură, precum ar fi reclamat-o aceasta importanța subiectului. Dreptaceea mi-am luat voie de a uză de această ocaziune binevenită, unde fiind în poziția de a mă adresa către tot atâția oameni de școală, înzestrați cu experiențe și cunoștințe frumoase, — cari sânt sigur, că mă vor înțelege pe

deplin — mi-se oferă posibilitatea de a expune mai pe larg ceea ce trebuie să se știe despre *Dr. Rein*, ba voiui întră chiar și în amănunte și voiui explică câteva probleme mai nouă din sistemul pedag. întemeiat pe rezoane nerăsturnabile, ale acestui mare savant.

Urmărind cu atențiune activitatea pedagogică literară a lui *Dr. Rein*, și îndeosebi oferindu-mi-se, în deceniul din urmă, plăcuta ocaziune de a studia și a aprofundă operele cele mai nouă ale marelui pedagog anume: „*Manualul enciclopedic al pedagogiei*”. (*Encyklopädisches Handbuch der Pädagogik*) și „*Pedagogia în expunere sistematică*” (*Pädagogik in systematischer Darstellung*), apărute între 1902—1908, opere clasice, (pe cari le posedăm și în biblioteca institutului nostru pedag.), cari reprezintă un progres foarte mare în literatura pedagogică modernă, — am ajuns la convingerea, că știința lui *Dr. Rein* nu e konzervativă sau chiar staționară, ci din potrivă se află în o stare de evoluțiune continuă, evoluțiune îndreptată spre idei și principii din ce în ce mai desăvârșite și mai adaptate cerințelor vieții culturale moderne. Acest fapt excită în sufletul meu tot mai mult dorința de a cunoaște vederile și procedările pedagogice și didactice cele mai nouă ale lui *Dr. Rein* de dreptul din prelegerile sale luminoase și convingătoare, în sediul activității sale, unde, în școala de aplicațiune a seminarului pedag. universitar, se oferă destulă ocaziune de a cunoaște și a aprea și întrebuințarea și verificarea practică a acelor idei și procedări, cari sunt chemate de a da școlilor din secolul XX. direcțiuni de dezvoltare spre o perfecțiune tot mai mare și mai corespunzătoare cu spiritul vremii. Altă împrejurare, care mă îndemnă să caut de a studia vederile și modurile de procedare cele mai nouă ale lui *Dr. Rein* este faptul, că în deceniul din urmă, atât în Germania, cât și în alte țări culte, a început a se dezvoltă o direcțiune pedag. de tot nouă, numită: *pedagogia și didactica experimentală*, care reprezentată (în Germania) de *Meuman, Lay, W. Stern, Messmer*, șcl., tinde de a așeză întreaga știință pedagogică pe observațiuni și experimente, făcute asupra indivizilor (elevilor) singulari și asupra grupurilor de indivizi, știință, care în multe privințe se abate dela doctrinele lui *Herbart-Ziller-Rein*. Mi-se pareă foarte interesant și instructiv de a cunoaște atitudinea lui *Dr. Rein* față cu această nouă direcție științifică, care, deși va aveă viitor frumos, până

acum nu posedă încă un sistem bine închiegat, precum este cel al pedagogiei Herbart-Ziller. Însuș *E. Meumann*, un reprezentant de căpetenie al pedagogiei și didacticii experimentale*) mărturisește: „Pentru întemeierea didacticii experimentale până acum avem numai un număr oarecare de cercetări singuratice, cari încă nu sunt aduse în legătură organică unele cu altele. *Nu posedăm încă o bază generală și sistematică, bază, pe care să putem așeza didactica noastră cu ajutorul observațiunilor și experimentelor îndeplinite după un plan bine determinat*“.

Îndemnat de acestea aspirațiuni, și totodată și de intenția de a suscepe și a introduce din ideile cele mai nouă ale lui *Dr. Rein*, cel puțin câte ceva mai important, și în cadrele învățământului din institutul nostru pedagogic, cu deosebire în *didactică*, unde *Dr. Rein* îi întrece pe toți pedagogii: în anul 1909 mi-s'au realizat dorințele de mult năvrite de a face calea până la Jena, locul de pelerinaj al pedagogilor din toate țările culte. Am participat cu sârguința și conștiințiozitatea unui credincios discipol în prima linie la cursurile lui *Dr. Rein*, care a predat despre: „*Bazele principale ale pedagogiei și didacticii*“, subiect de o importanță capitală, deamă de prelegător, căci cuprinde în sine aproape toate problemele pedag. și didact. de interes actual. Am mai audiat și alte cursuri excelente de științe filosof.-pedagogice, ca de ex. pedagogia în raport cu curențele filozofice din secol. XX., psihologia-fiziologică, șcl. Apoi am asistat cu multă desfătare și la lecțiunile predate de către un învățător excelent în școala de aplicație a seminarului ped. universitar. În fine confruntând toate observațiunile și experiențele câștigate la Jena cu ideile deja cunoscute din operele cele mai nouă ale lui *Dr. Rein*, precum și cu experiențele mele proprii, mi-am construit o serie de adevăruri respective convingeri pedagogice și didactice, pe cari cu ocaziunea aceasta festivă, doresc a Vi-le împărtăși și Dlor-voastre, iubiților frați învățători. Cu atât mai vârtos e necesar să o fac aceasta, căci despre *Dr. Rein* și pedagogia sa, pân'acum, în românește încă nu s'a publicat decât foarte puțin. Dar înainte de a trece la tratarea subiectului propriu al prelegerii mele de astăzi, dați-mi voie, ca

*) În opul său: *Vorlesungen über experimentelle Pädagogik*, vol. II., pag. 155.

să amintesc pe scurt ceva despre viața și operele pedagogice ale lui *Dr. Rein*, moment, care desigur va contribui la înțelegerea mai deplină a modului de cugetare și activitate a celui mai mare pedagog contemporan.

Din biografia lui *Dr. Rein*. *)

Dr. Wilhelm Rein este descendentul unei familii de preoți și învățători, în care iubirea față de științe, patriotismul și religiozitatea adevărată au fost ereditare. S'a născut la 1847 în Eisenach (ducat. Saxa-Weimar), unde tatăl său, un arheolog mult apreciat, era profesor liceal. Ca june și-a făcut studiile superioare la universitatea din Jena, unde a devenit discipolul ilustrului *Stoy*, care a făcut foarte mult pentru așezarea pedagogiei pe baze științifice. Apoi în 1861 și-a continuat studiile la universitatea din Lipsca, unde a ajuns sub povătuirea marelui *Ziller*. De aici înainte însușit de ideile lui *Ziller*, *Dr. Rein* s'a consacrat cu totul științei pedagogice și chemării învățătoresți. Acum junele *Rein* se aprofundează cu tot zelul în doctrinele filozofice și pedagogice ale lui *Herbart*, doctrine, pe cari *Stoy* și *Ziller* au căutat să le ridice iarăși la valoarea lor adevărată, și apoi sub conducerea conștientă și energică a lui *Ziller*, *Rein* încearcă să le pună și în practică. În 1871 a fost promovat de doctor în pedagogie și filozofie la universitatea din Lipsca. În 1872 este numit de profesor la seminarul pedag. din Weimar, iar în 1876 este chemat de director la seminarul pedag. din Eisenach, locul său natal, unde timp de 10 ani desvoltă o activitate foarte zeloasă și rodnică, supuind seminarul pedagogic unei reforme temeinice, anume prin înmulțirea claselor și prin distingerea pronunțată a culturii generale de cultura pedagogică de specialitate. Însă momentul principal al reformelor sale a constatat mai ales în acțiunea unificată a celor trei profesori seminariali: *Rein*, *Pickel* și *Scheller*. Cu ajutorul acestor trei distinși colegi ai săi a încercat *Rein* pentru prima oară, de a pune în practică în școala de aplicație principiile concepute de *Ziller* și desvoltate mai departe de el însuși, anume: principiul treptelor istorico-culturale, al concentrațiunii și al treptelor

*) Izvor: *E. Scholtz*: „*Professor Dr. W. Rein, eine kurzgefasste Darstellung und Würdigung seines Lebens und Strebens*“, Berlin, 1907.

formale. Aci își întemeiază renumele de pedagog. Apoi în 1886 *Dr. Rein* este invitat de profesor la universitatea din Jena, în locul decedatului *Stoy*. Aici ajutat de guvern, înființează un seminar pedag. împreună cu școala de aplicațiune, unde prin învățători distinși, pune în practică principiile didactice ale școalei herbart-zilleriane. Prelegerile excelente ale lui *Dr. Rein*, din diferitele ramuri ale științelor pedagogice, au atras și atrag mereu la Jena discipoli din toate țările. Mai departe *Dr. Rein* desvoltă o activitate foarte efectivă și pe terenul asociațiunilor pedagogice, precum e de ex. „Asociațiunea amicilor pedagogiei herbartiene“, întemeiată de el însuș șcl. În 1889, asociat cu distinsul naturalist *Dr. Detmer*, inaugurează *cursurile feriale* sau de *perfecționare*, cari azi cuprind vre-o 60 de ramuri de studii, predate de cătră vre-o 40 docenți cu 600—700 auditori. *Rein* este adesea invitat de cătră oamenii de școală ai diferitelor țări culte, pentruca să țină conferințe publice din sfera științei pedagogice, așa de ex. în Anglia, Svedia, Danemarca, Franța, Austria, America, șcl. Cu deosebire splendidă a fost primirea lui *Dr. Rein* în 1904 la Manchester (Anglia), unde înainte de a începe conferințele sale, cancelarul Alfred *Hopkinson*, în numele universității, i-a conferit diploma de „doctor de onoare“, numindu-l învățătorul învățătorilor“. În noemvrie 1910, invitat de asociațiunea feministelor ungare, a venit și la Budapesta, unde a ținut o frumoasă conferință asupra coeducațiunei. Și este de observat, că *Dr. Rein* satisface cu prevenire invitărilor onorifice în străinătate, fiindcă le consideră ca niște momente efective de-a contribui la bunăînțelegera, la prețuirea reciprocă și la conlucrarea culturală armonică și solidară a diferitelor națiuni civilizate. În timpul mai nou (1910) *Dr. Rein* a fost decorat din partea regelui *Carol I.* cu ordinul „Coroana României“ clasa I., o distincție meritată, căci sub mâna lui *Dr. Rein* s’au format mulți pedagogi de valoare ai Țării Românești. Căsătorit în 1877 cu Marianna *Heerwart*, fiica unui înalt funcționar din Weimar, *Dr. Rein* are trei fii și două fiice, pe cari ajutat de soția sa, o femeie cultă și de inimă, i-a educat în mod exemplar. Astăzi (1911) *Dr. Rein*, în etate de 65 ani e încă în deplină vigoare corporală și sufletească și lucrează cu aceeaș energie și însuflețire, ca în tinereță, la progresul științei pedagogice și la realizarea reformelor moderne ale școlilor.

Activitatea literară a lui Dr. Rein.

Dr. Rein a scris foarte mult, așa încât se poate număra între cei mai fructiferi autori. În privința productivității s'ar putea asemăna cu *Wundt*, celebrul profesor de filozofie din Lipsca. Și precum predările sale cu graiul viu se caracterizează prin claritate, sistem bine precizat și formă elegantă, așa și operele sale, atât în privința formei, cât și a conținutului se înalță până la nivelul clasicității. Cea mai veche operă a lui *Dr. Rein* este: „*Primul an de școală*“ (*Das erste Schuljahr, Eisenach, 1878*), un excelent plan de învățământ cu instrucțiuni foarte bune, publicat în colaborare cu profesorii: *Pickel* și *Scheller*, destinat pentru școala popor. germană cu 8 clase, operă, din care pe rând a apărut câte un volum pentru fiecare an de școală. În 1890 *Dr. Rein* publică: „*Elementele pedagogiei*“ (*Pädagogik im Grundriss*), o carte mică și ieftină, apărută în edițiunea: *Gösche-Leipzig*, care în formă foarte rezumată și totuși ușoară de reprivit, conține toate ideile conducătoare ale pedagogiei Herbart-Ziller, alcătuită în scopul de a răspândi aceste idei în cercuri cât se poate de largi. Din această scriere folositoare au apărut multe traduceri, precum în limba engleză, șvediană, ba chiar și în cea japoneză, șcl. Pentru a putea răspândi toate ideile și principiile pedagogiei moderne în o formă mai completă și vastă, se manifestă tot mai mult necesitatea unei opere enciclopedice. Din acest motiv, *Dr. Rein*, încă între anii 1895—99, în colaborare cu specialiști din toate țările, a împodobit literatura pedag. cu vasta operă: „*Manualul enciclopedic al pedagogiei*“ (*Encyklopäd. Handbuch der Pädagogik*), din care între anii 1904—8 a trebuit să scoată ediția II-a. Această lucrare monumentală, în vre-o 16 volume mari, de câte 400—500 pag., conține toate chestiunile pedagogice și didactice tratate în articoli excelenți, aranjați în ordine alfabetică. Taina succesului strălucit al acestei voluminoase lucrări este faptul, că *Dr. Rein* pentru elaborarea fiecărui tratat a știut alege și aranja pe cei mai distinși specialiști. Firește, articolii scriși de însuși *Dr. Rein*, sunt de cea mai mare frumuseță. În legătură strânsă cu: „*Manualul enciclopedic*“ stă o altă operă și mai nouă a lui *Dr. Rein*: „*Pedagogia în expunere sistematică*“ (*Pädagogik in systematischer Darstellung*), din care în 1902 a apărut volumul I., iar în 1906

volumul II. În această operă vastă și clasică, despre care se poate zice, că este un adevărat juvaer al literaturii pedagogice din secolul nostru, *Dr. Rein*, deși pleacă dela principiile fundamentale ale lui *Herbart-Ziller*, totuș desfășură ideile sale într'o formă originală și liberă, manifestând în toate un simț foarte fin, când e vorba de a țineă seamă *de exigențele vieții culturale moderne*. Volumul prim tratează pe larg despre *organizațiunea institutelor de educațiune*, istorică și actuală, (sub titlul de: „*Das Bildungswesen*“), iar al doilea conține *pedagogia și didactica proprie*, sub numele de „*Die Bildungsarbeit*“, cu o mulțime de excelente indigetări practice și îndemnuri nobile și corespunzătoare cu spiritul timpului, iar stilul cărții e admirabil de limpede și atrăgător. Cea mai nouă operă a lui *Dr. Rein* este: „*Educațiunea școlară germană*“ (*Deutsche Schulerziehung*), 1907. Ideea conducătoare a acestei lucrări, întemeiată pe o vastă experiență, este de a arăta: „*Cum trebuie să fie organizate școalele în viitorul cel mai apropiat, pentruca ele să poată contribui încă și mai mult, decât până aci, la educațiunea națională și patriotică a tinerimii?*“ Școala modernă, zice *Dr. Rein*, n'are să educe generații de visători, ci generații viguroase de oameni cugetători, capete productive, cetățeni harnici de muncă asiduă, deplin conștienți de datorințele lor naționale, generațiuni, cari să se știe validită în mijlocul celorlalte neamuri civilizate, ba dacă trebuie, chiar și în contra acestora. În timpul cel din urmă, cugetarea cea profundă a lui *Dr. Rein* este inspirată și stăpânită de direcțiunea națională și patriotică a educațiunii, ceea ce desigur e fluxul convingerilor sale politice, foarte luminate și liberale.

Din sistemul pedagogic al lui Dr. W. Rein. *)

Importanța decizivă a educațiunii în viața statelor și popoarelor.

Viitorul oricărui popor atârnă în prima linie dela dezvoltarea și întărirea *forței de muncă*, pe care o posedă acel popor. Această forță este capitalul, pe care se razimă

*) Substratul acestor expuneri sunt: *prelegerile lui Dr. Rein*, ținute la cursurile din Jena în 1909, completate cu adaosuri împrumutate din operele lui: „*Pädagogik in systematischer Darstellung*“ (1906), „*Pädagogik im Grundriss*“ (1908) și „*Encyklopädisches Handbuch der Pädagogik* (1902—1904).

desvoltarea și independența politică și economică, precum și întreaga cultură internă mai superioară a popoarelor. Din acest motiv, toți acei factori, cărora le zace la inimă binele și progresarea poporului, trebuie să se nizuie de a înmulți și a fortifica *cel mai prețios capital național: forța de muncă (puterea de lucru) în masa cea largă a poporului*). Însă capitalul forței de muncă cuprinde în sine atât elementele *materiale* cât și *ideale*, căci aceea forță a unui popor pe deoparte se manifestă în *promovarea comorilor spirituale*, precum sunt știința, arta, moralitatea și religiositatea, pe de altă parte în *sporirea bunurilor materiale*, pe terenul economic, industrial și comercial. Statele civilizate se îngrijesc de prosperarea bunurilor materiale prin: *politică lor economică*, iar de cele ideale: prin înființarea și susținerea *institutenor de educațiune și de învățământ*. Amândouă aceste momente, îngrijirea și augmentarea bunurilor exterioare și a celor interioare, stau în legătură necesară unele cu altele. Însă atât istoria cât și experiența ne dovedește, că între acele două feluri de elemente nu există un raport de dependență deplină. Dacă omul n'ar fi altceva, decât numai un product al referințelor economice, atunci statele n'ar avea de a se îngriji de altă, decât numai de a creia și așeză condițiuni economice uniform de favorabile pentru toți cetățenii lor, și apoi atunci prin această întocmire ar fi asigurată odată pentru totdeauna și progresarea bunurilor ideale. Însă lucrul nu stă așa. În multe cazuri experiența a dovedit, că tocmai dela relațiunile economice favorabile au putut să provină cele mai grave pericole, cari au împiedecat progresarea normală a adevăratei culturi interioare a popoarelor. Deci se recere, ca tocmai elementele ideale ale vieții poporului să se împărtășească de îngrijire deosebită.

Întregul curs al desvoltării istorice a omenimii, ne înfățișează un proces continuu și neînterupt al eliberării spiritului omenesc din cătușile bazei materiale, râvnire înțetită spre independență succesivă tot mai mare a potențelor ideale de sub presiunea condițiunilor economice. Și apoi bine să ne însemnăm, că acest proces nici odată nu duce la eliberarea totală a elementelor ideale de cătră cele reale, însă conduce viața omenimii la o astfel de consolidare a potențelor morale și religioase, încât acestea vor ajunge de a avea influență hotăritoare asupra desvoltării

relațiilor economice. Guvernatorii statelor vor avea să se îngrijească cât mai mult, ca dezvoltarea bunurilor materiale ale popoarelor să stea și să progreseze totdeauna *în armonie și în echilibru* cu bunurile ideale, și încă așa încât acestea din urmă să ajungă de a avea influență hotărâtoare în viața acelor popoare. Perturbațiunile mai mici ori mai mari a echilibrului dintre potențele materiale și cele spirituale vor putea să producă foarte ușor decadența și chiar disolvarea statelor.

De aci reiese însemnătatea capitală a acelor așezăminte, cărora le este încredințată păstrarea, îngrijirea, propagarea și dezvoltarea bunurilor ideale, înțelegem: *școala și biserica*.

Știința pedagogiei și însemnătatea ei.

Precum *economia națională* ne dă sfaturi și ne conduce pe calea cea corectă, când e vorba de organizarea și administrarea înțeleaptă a bunurilor materiale: tocmai așa *pedagogia* ne dă mână de ajutor și ne povățuește la îngrijirea și promovarea bunurilor ideale. Pedagogia vrea să arate cărmuitorilor popoarelor căi sigure pentru dezvoltarea morală, intelectuală și fizică corectă a generațiunilor, cari formează viitorul statelor. Ea devine astfel o *știință normativă* și se poate zice, că este o parte din *politica internă*. De aceea pedagogiei trebuie să i-se dea un rol conducător în viața culturală a statelor moderne peste tot.

Deosebim: 1) *pedagogie sistematică* și 2) *pedagogie istorică*. Cea dintâiu se poate diviza: a) în *pedagogia practică* și b) *pedagogia teoretică*. Partea practică tratează: 1) despre *formele educațiunii*: educația familiară, cea din alumnate și cea școlară; 2) despre administrarea institutelor de cultivare. Partea teoretică cuprinde: 1) învățătura despre *scopul educațiunii*: *teologia pedagogică* și 2) învățătura despre *mijloacele educațiunii*: *metodologia pedagogică*. Aceasta din urmă (metodologia) iarăși se poate împărți: 1) în *teoria învățământului*: *didactica* generală și specială și 2) *teoria conducerii*, care ne dă îndrumări relative la: guvernarea elevilor, la disciplină și la educația fizică: *odegetica*. Pedagogia „istorică” este coordonată pedagogiei „sistematice”, pe când însă aceasta din urmă are în vedere stările actuale

ale educațiunei pe atunci cea dintâiu expune fazele de evoluție, prin cari a trecut educațiunea dela începutul civilizațiunii până astăzi. Pedagogia istorică numai așa va putea avea valoare, dacă în toate cercetările sale se va întemeia pe *documente autentice*, precum sunt „*Monumenta Germaniae paedagogica*“, o colecție de documente foarte prețioasă ce apare în Berlin.

Ținta educațiunii.

În ceea ce privește *ținta* (*scopul final*) al educațiunii, Dr. Rein zice: „Dacă la determinarea țintei educațiunii am voi să ne orientăm numai după istoria pedagogiei, ușor am putea luneca pe căi rătăcite“. De ex. *Locke* (în „*Cugetări asupra educațiunii*“, 1693) cere, ca să educăm pe elev pentru viață, pentru lumea mare, așa încât el să știe trage „folos cât mai mult“ din cultura sa (*utilitarianism*). Dar atunci unde rămâne direcția ideală a sufletului omenesc? Și oare uneori nu e chiar necesitate imperioasă de a feri pe elev de influențele lumii? Ori poate să urmărim sfatul lui *Rousseau* (în „*Emil*“, 1762), care zice, că în mijlocul societății civilizate, să formăm din elev un „om natural“. În cazul acesta ar trebui să percurgem toate greutățile, peste cari a trecut omenimea începând dela starea sa primitivă până în ziua de astăzi. Adevărat, că *Pestalozzi* (în „*Orele de seara ale unui sihastru*“, 1780) ne pune în vedere un „scop ideal“, anume: „desvoltarea armonică“ a tuturor puterilor inerente ale naturii omenesti“. Însă *Pestalozzi* nu ne spune, cari „sunt toate acele puteri“ și cum e de a se înțelege „armonia lor?“ Tot așa de vage și necorespunzătoare sunt „scopurile formale“ recomandate de pedagogii practici, ca de ex. „Educă pe elevul tău așa, încât să ajungă de a *fi independent* în cugetare și lucrare“; sau „Educă-l așa, ca să devină capabil de a se educa el pe sine însuș“; sau: „Educă pe elev astfel, ca să devină mai bun, decât educatorul său“ șcl. O diversitate de ținte, dintre cari educatorii își pot alege după plac. Însă tocmai alegerea țintei celei mai potrivite este greutatea cea mai mare. Doară am putea să reușim mai bine, dacă am combina toate țintele, pe cari ni-le recomandă pedagogii diferitelor epoce și apoi din aceasta combinare să scoatem ce e mai bun. Deci să împrumutăm de ex. dela *Locke* și *Basedow* direcția practică

și utilitaristă, de a-l face pe elev capabil să se știe învârti în societate și să știe trage folos cât mai mare pentru sine, din toate împrejurările vieții; sau să împrumutăm dela *Rousseau* direcția spre tot ce este natural și nemăiestrit; sau să ne alegem calea indicată de *Pestalozzi*, îndreptând desvoltarea elevului spre „adevărata umanitate”; ori poate ar fi mai conzult de a urmă principiul raționaliștilor, cari pun luminarea minții mai presus de toate șcl. Nici una din aceste maxime nu ne satisface, căci toate sunt de *caracter formal*, pe când adevărata țintă a educațiunii trebuie să fie de *natură obiectivă*, adecă ea are să exprime o *determinare precisă a conținutului desvoltării spirituale, produsă prin educațiunea întreagă*. Și trebuie să ne însemnăm bine, că nu bunurile materiale, nu cunoștințele ca atari, nu acțiunile omenești în sine posed valoarea cea mai mare, ci *valoarea absolută*, atât din punctul de vedere al fericirii individuale, cât și sociale, are mai presus de toate: *voința îndreptată în mod statornic spre calea moralității*. Prin urmare *etica relativistă*, care ține seamă numai de anumite interese, care e gata de a negocia cu împrejurările întâmplătoare, nu poate determina adevărata țintă a educațiunii, ci *numai etica absolută o poate face aceasta*. Această etică ne învață, că ținta supremă a educațiunii are să fie: *firmitatea caracterului moral*, adecă: *voința constantă și consecventă în acțiuni conform legilor vecinice ale moralei*. Iar această direcție a voinței va emana din *înțelegerea deplină a idealelor morale și din convingerea, că numai aceste ideale pot asigura atât fericirea individului singular, cât și a colectivităților sociale*. Etica lui *Herbart* ne pune în vedere, ca bază a moralității, următoarele *cinci idei*: *ideea bunei voințe*¹⁾ *a dreptului*²⁾, *a echității*³⁾, *a libertății interioare*⁴⁾, și *a perfecțiunii*⁵⁾. Dacă aceste ideale în sufletul cutărui individ sunt întemeiate în mod conștient, dacă se străbat reciproc și dominează peste toate cugetele și faptele lui, atunci acelui individ i-se poate atribui cel mai înalt *calicativ* etic: *firmitatea caracterului moral*⁶⁾. În viața întreagă a unei ast-

1) Participarea desinteresată la fericirea și durerea altora.

2) Culminează în postulatul de a evita discordia.

3) Se referă la aplanarea justă a binelui și a răului.

4) Însemnează consonanța între voință și judecată practică.

5) Cere, ca voința să fie multilaterală, energică, concentrată și progresivă.

6) Aceste 5 idei unite între sine constituiesc: *idealul personalității omului*.

fel de persoane înzestrată cu caracter moral *elementul logic* (adevărul), *cel estetic* (frumosul) și *cel etic* (binele moral) vor stăpâni și vor triumfa asupra actelor mehanice ale sufletului și se va revela cel mai înalt grad al culturii omenеști.

Principiile lui Dr. Rein relative la „organizațiunea” școlară.

Școala are să cultiveze pe elevii săi așa, încât *fiecare din aceștia, cu ajutorul culturii câștigate, să-și poată afla locul său cel mai potrivit în mijlocul păturii sociale, în care va ajunge să trăiască și să lucreze, luând parte, în mod conștient activ la munca culturală a generațiunii, căreia aparține, spre binele său propriu și al obștei.* Dr. Rein afirmă, că primii pași ce trebuie să se facă în organizațiunea cea mai nouă a școalelor din secol. XX. sunt: 1) *a creia școale corespunzătoare cu exigențele speciale ale diferitelor pături sociale;* 2) *a îndeplinii o simplificare și o unificare și aducere în legătură mai perfectă a școalelor de diferite grade, începând dela școala poporală până la universități și la școalele de specialitate superioare.* Ținând seamă de cerințele culturale ale secol. XX, Dr. Rein contemplează următorul sistem de organizațiune școlară: avem să deosebim a) *școale educative*, cari dau cultură generală și tind la cultivarea întregii personalități a omului; b) *școale de specialitate*, cari au menirea de a pregăti pe elevii lor pentru anumite cariere din viața practică. Luând ca bază a organizațiunii treptate a școalelor, *câte 6 ani ai etății*, ca Comenius, Dr. Rein dă (pentru Germania) următorul proiect de organizațiune: a) *școale educative*, cari au trei grade, anume gradul inferior: 1) *școala poporală*: a) dela anul școl. 1--4: școala fundamentală generală, temelia comună pentru toate speciile de școale; b) iar dela an școl. 5—8: despărțământul superior al școalei poporale; acest grad corespunde *păturii inferioare a societății*, de care se țin ziuașii, muncitorii de fabrică, țăranii, industriașii și economii mici și funcționarii administrativi mai inferiori; 2) gradul de mijloc; școala medie: *școala reală*: dela anul școl. 5—10 (pentru Germania) cu limba franceză și engleză; școală destinată pentru *pătura de mijloc a societății*: comercianții mici, industriașii și economii mai mari, funcționarii de mijloc; 3) gradul superior: școala superioară: a)

școala reală superioară: dela an. școl. 5—12, cu limba franceză și engleză; b) *gimnaziul*: dela anul școl. 5—12, limba greacă*) și latină, limba franceză și engleză; aceste institute sunt menite pentru *pătura superioară a societății*: marii comercianți și industriași, proprietarii de moșii, fabricanții, ofițerii, oamenii de știință, învățătorii, funcționarii de rang mai înalt. În mod corespunzător celor trei păături sociale, indicate la școalele de educațiune, și *școalele de specialitate* sunt de *trei grade*: 1) *școale de specialitate inferioare*: 2) școala generală de cultivare ulterioară**) și b) școalele de specialitate cele mai de jos, de ex.: școalele agronomice, școalele industriale inferioare, (curs de 4 ani); 2) școale de specialitate *medii*: tehnica, șc. comercială, șc. de industrie artistică, silvanistică, montanistică (curs de 4 ani); 3) școale de specialitate *superioare*: seminarele pedagogice, academiile de silvicultură, montanistică, comerciale, de arte, politehnica și universitatea (iarăș cu 4 ani).

Acesta ar fi pe scurt sistemul de *organizație unitară* a școalelor, ce va avea să se îndeplinească (în Germania) în viitorul cel mai apropiat. Elevii din oricare pătură-socială, după terminarea cursurilor școalei populare vor putea trece imediat, bine pregătiți, în acel institut de cultivare, care corespunde mai perfect trebuințelor lor. Și e de observat, că *Dr. Rein* pentru fiecare grad școlar, cere: *clase școlare restrânse*, de cel mult de 40 elevi, clase ușoare de condus și supravegheat. Apoi școalele educative vor avea să *pună bază solidă pentru școalele de specialitate corespunzătoare*. Absolvenții diferitelor școale superioare să se împărtășască de *îndreptățiri analoge*. *Examenele de maturitate (bacalaureatul să se șteargă*. Momentul de încheiere al cultivării băieților este: *serviciul în armată sau educațiunea militară*. În sinul armatei, fiii diferitelor păături sociale iarăș vor veni în contact nemijlocit unii cu alții, tocmai ca în școala populară. Așa dar, precum în faza de începere, așa și în faza de încheiere a educațiunii tinereții se va întrupa: *ideea unității și solidarității naționale și patriotice a tuturor cetățenilor, fapt, pe care se poate întemeia puterea și mărirea statului*.

*) Limba greacă trebuie să se considere mai mult, decât cea latină, căci literatura greacă, din *punct de vedere pedagogic*, este cu mult superioare celei romane.

**) Care, cu 2 ani școl este supraordonată școlii popor. elem. (cu 8 ani școl).

Organizația școalei populare îndeosebi.

Fiind școala populară institutul fundamental, pe care, ca pe o temelie solidă, se ridică edificiul grandios al întregii organizațiuni școlare, va fi folositor să cunoaștem organizația ei în Germania. Timpul de învățământ obligator cuprinde 8 ani, dela al 6. până la al 14, al etății, la care apoi se alătură un curs de *cultivare ulterioară* de 2 ani. După mărimea comunelor, și școalele sunt diferite. Pe lângă școala satească nedivizată, se află școli cu 2 până la 7 și 8 învățători. Cele 4 clase inferioare formează baza generală a întregii culturi a elevilor. *În cele 3 clase începătoare limba de instrucție este exclusiv cea maternă; limba străină (în Germania: franceza) o învață numai cei care doresc să treacă în institute mai înalte (în școala reală), însă numai începând dela cl. a 4-a înainte.* Ceeace privește *planul de învățământ*, normalitatea acestuia este realizată pe deplin, fiindcă atât *desemnul, cât și gimnastica și lucrul manual (în atelierele școlare)* se exercită cu deosebită considerare la *trebuițele practice*. Peste tot, în organizația școlii populare germane se validează tot mai mult tendința de a pune atât învățământul, cât și întreaga viață școl. *în serviciul educațiunii propriu zise*, adică a lucra prin toate mijloacele la dezvoltarea *întregii personalități* a elevilor, pentru a desvoltă *forța de lucru* în direcție folositoare nu numai individului, ci și națiunii și statului.

Principiile lui Dr. Rein relative la „planul de învățământ”.

Având în vedere faptul, că școala populară în prima linie are să fie: *institut de educațiune*, și numai în a doua: *institut de învățământ*, Dr. Rein cere, ca la *constituirea planului de învățământ* mai nainte de toate: *să se înlătureze toate șabloanele și toate încercările forțate și să se acoarde cât mai mare „libertate”*. El anume zice: „Dacă s’ar cere, ca să exprimăm pe scurt deviza programei școalelor moderne, am putea-o enunța așa: „*Dați învățământului cât mai mare libertate în toate direcțiunile!*” — Scopul învățământului se poate derivă din însuș scopul educațiunii (*învățământ educativ*). Dar scopul cel mai deaproape al învățământului are să fie de-a deșteptă, a desvoltă și a întări în

elev: *interesul pedagogic*, care se va manifesta nu numai în o vie tragere de inimă către cunoștințe, ci totodată și în o nizuință puternică de-a progresa neîncetat, din *puterile sale proprii*. Iar interesul, prin mijlocirea inteligenței, are să influențeze asupra *voinței*, îndreptându-o spre calea moralității. Deci în urmărirea scopului învățământului vom avea să remarcăm trei momente principale: 1) *cultivarea cercului de cunoștințe*, 2) *desvoltarea interesului*, iar 3) prin interes, *îndreptarea voinței în direcție morală-religioasă*. În aceea privește alegerea și *aranjarea succesivă* a cunoștințelor, ce sunt de a se predă în școală, cerința principală este: de a tinde elevilor, pe fiecare treaptă, numai astfel de material, care *este pe deplin amăsurat cu gradul de a percepțiune* al inteligenței lor. Această primă și cea mai esențială cerință este o cerință *psihologică sau formală*. Dar satisfacerea acestei cerințe încă nu ne duce la scop, căci elevul devenit maiorean, va trebui să știe participa în mod conștient și activ la *vieța și munca culturală a națiunii, căreia aparține*. Prin urmare, la alegerea și aranjarea succesivă a materialului de învățământ vom avea să ținem în vedere: *cursul de desvoltare istorică a culturii noastre naționale, dela începuturile ei până astăzi, așa încât cultivarea spiritului elevului în mic să fie condusă pe o cale analogă cu aceea a desvoltării istorico-culturale a neamului său în mare*. Acest principiu se referă la conținutul cunoștințelor predate și se zice: *principiul treptelor culturale istorice*. Dr. Rein motivează acest principiu în modul următor: „Ideea analogiei dintre cursul de desvoltare individuală și cea generală (a omenimii) o aflăm la mulți cugetători iluștri, din timpul vechiu și cel nou. De exemplu la părinții bisericești: *Clemente Alexandrinul*, Augustin, scl.; la filozofii: *Kant, Fichte, Hegel, Aug. Comte, Spencer*, scl.; la pedagogi ca: *Rousseau, Pestalozzi, Fröbel, Diesterweg, Herbart, Ziller*, scl. Dintre enunțările acestor cugetători să o cităm pe aceea a lui *Kant*, care zice: „Educațiunea omului singular trebuie să imiteze în mic și prescurtat mersul de desvoltare al omenimii în genere, prin diferitele ei epoce. Însă o astfel de părere este prea vagă, decât să poată fi aplicată în practică la învățământ. Va trebui de a o curăți de exagerări, și a-o îndrepta așa, că sub mersul culturii în genere nu vom avea să înțelegem desvoltarea *culturii universale* a omenimii întregi, ci *introducerea elevului în viața și cultura*

națională a neamului, căruia aparține. Prin această cultură are să câștige dezvoltarea elevului nutriment corespunzător. Prin urmare la alegerea materialului de învățământ pentru școala populară, mai înainte de toate va trebui să se facă o *analiză a cercului de cugetare național și seriile de cunoștințe să se împrumute din cursul de dezvoltare al culturii naționale.* În chipul acesta de sine se vor deschide „perspective și în spre sferele dezvoltării culturale ale altor neamuri, cu cari neamul nostru a venit ori vine în atingere“. Dacă apoi vom analiza conținutul culturii, vom ajunge să obținem anumite serii de cunoștințe, cari mergând paralel unele lângă altele, cer o *aranjare simultană* corespunzătoare. Dr. Rein dă următoarea grupare corectă: *interesul* nostru se poate îndrepta către două sfere mari de *cunoștințe*: A) *vieța omenească* și B) *vieța naturii*. Deci putem distinge: 1) *cunoștințe istorico-umanistice* și 2) *cunoștințe naturale-matematice*. Cele dintâi cuprind *trei grupuri*: a) *învățământul etic*: istoria biblică și cea bisericească, istoria profană și literatura; b) *învățământul artistic*: desemnul, cântarea, modelarea, gimnastica și jocurile; c) *învățământul limbilor*: limba maternă și cele străine. Iar grupul cunoștințelor *naturale* cuprinde: a) *geografia* (cu excursiunile școlare), b) *științele naturale proprii* (istoria naturală, fizica scl.), c) *matematica*, d) *lucrul manual*. Baza caracterului moral-religios este *unitatea conștiinței*, ceea ce numai așa se va putea realiza, dacă diferitele grupuri de cunoștințe *se vor aduce în legătură cât mai organică unele cu altele*. Acestei cerințe se va satisface, dacă vom urmări: *principiul concentrațiunii* și vom pune în fruntea întregii cultivări: *învățământul etic*.

Principiile lui Dr. Rein relative la „metodul“ de învățământ.

În genere sub *metod* este de a se înțelege: modul de a îndeplini o lucrare, după un plan bine precugetat și în vederea unui scop determinat de mai înainte. Terminul „metod“ se derivă dela prepoziția greacă „meta“ (care cere acuzativul) și „hodos“ (dela care acuzativul este: hodon). Întrebuințarea unui anumit „metod“ se cere la orice fel de lucrare omenească, fie teoretică ori practică. Însă trebuie să facem deosebire preciză între „*metod logic*“ (filozofic) și „*metod didactic*“. Anume: cel dintâi se referă la cercetarea

după adevăruri nouă în științe, deci la câștigarea de cunoștințe nouă și la așezarea acestora în ordine. Deci avem: metode log. *euristice* (aflătoare) și *sistematice* (pentru ordonarea și sistemizarea cunoștințelor câștigate). Toate aceste metode fac: *metodologia logică*. Iar acele metode, după cari avem să predăm cunoștințele altora, pentru ca aceștia să și-le poată însuși, se zic *metode de instrucție*, despre cari tratează: *metodica*. Deci sub metod de învățământ este de a se înțelege *modul de prelucrare didactică a cunoștințelor*. Este falsă părerea acelor, cari afirmă, că pot să existe mai multe feluri de metode corecte, ba chiar și fiecare învățător își poate face singur metoda sa proprie. Ceice susțin astfel de păreri, confundă „metoda de învățământ” cu „maniera predării”. Metodă corectă poate să existe numai unul singur, anume: *metoda naturală*. Deja Comenius (în Didactica sa, 1657) a recunoscut, că: „Există numai un singur metod corect pentru toate științele, artele și limbile, adică metoda, care se întemeiază pe natură, ca pe o stâncă neclintită, căci arta (instrucțiunii) nu poate face altă, decât a imita natura”. Dar definiția metodei, ce ne-o dă Comenius, nu e destul de determinată, căci în lucrările didactice avem să urmărim nu numai calea arătată de natură în genere, ci după accepțiunea modernă: metoda adevărată a învățământului este acel mod de procedare, care pas de pas ține seamă de legile psihologice, după cari se desvoltă viața sufletească a elevului și își întocmește toate lucrările sale în cea mai deplină conformitate cu aceste legi.

Urmărind desvoltarea istorică a metodei, vom putea remarcă două direcțiuni bine distincte, anume: 1) *materialismul didactic* și 2) *realismul pedagogic*. Direcția primă are în vedere numai faptul, că elevii să-și însușească o cantitate cât mai mare de cunoștințe, fără privire la ascuțirea puterilor intelectuale. Iar a doua direcție cere: să se prelucere metodic numai atâta material de învățământ, cât pot ușor să suporte puterile elevilor, și desvoltarea normală a acestora să nu sufere, ci dimpotrivă și puterile, ca atari, să se perfecționeze. Materialismul didactic caracteriză școalele din evul mediu, în cari se ținea seamă numai de natura obiectelor de învățământ, iar nu de natura subiectivă și desvoltarea psihică treptată a elevilor. Însă dela secolul XVII., cu Ratich și Comenius, începe o direcțiune mai rațională. Apoi în secolul al XVIII. și mai ales pe la

începutul secolului al XIX., cu deosebire *Pestalozii* († 1827) și discipolii săi sunt acei didacticieni, cari au cerut în mod foarte hotărât și stăruitor, ca materialul de învățământ, să se întocmească în tot timpul după gradul de înțelegere și trebuințele elevilor și apoi, prin acest material metodicește temeinic prelucrat, *să se exercite și totodată să se agerească și puterile intelectuale ale aceloră*. Mișcarea didactică pornită de *Pestalozzi* a fost atât de puternică, încât epoca ce a urmat imediat după el, cu drept cuvânt s'ar putea numi „epoca metodelor”. Însă didactica mai nouă pune mare preț nu numai pe metod, ci și pe *construirea corectă a planului de învățământ*, și în chipul acesta ajung a se validită și singuraticile elemente de cunoștințe, cari fac conținutul culturii generale. Desvoltarea aceasta mai nouă a metodei fu îndrumată pe o cale și mai corectă de către *Ziller* († 1882) și perfecționată de *Dr. Rein*. Ideile sale conducătoare sunt următoarele: masa coerentă de cunoștințe din fiecare ram este de a se diviza în *unități metodice*, adică în astfel de părți mai mici, cari, destinate ca subiecte de lecțiuni pentru una sau mai multe ore, fiecare reprezintă pentru sine un întreg organic, o parte esențială din întregul prescris de planul de învățământ, un complex de cunoștințe, care admite trecerea *dela intuițiuni la abstracțiuni*. Tratarea metodică a unei astfel de unități are să se înceapă cu *anunțarea țintei principale*, care spune elevilor, că *despre ce* va fi vorbă, dând cugetării lor o direcție hotărâtă, excitând așteptarea și interesul lor. După fixarea țintei, mersul lecțiunii în prima sa parte va avea să ia calea: *dela concret la abstract (inductivă)*, iar în a doua parte: *dela abstract la concret (deductivă)*. Învățătorul va avea să conducă pe elevi mai întâi la *intuițiuni clare și complete*, act, care constituie: *apercepțiunea*; iar după aceea îi va povățui la *formarea de noțiuni clare și precise*, ceea ce se zice: *abstracțiune*. Fiecare din aceste acte principale se poate apoi despică în câte *două* momente, anume *apercepțiunea* în: *pregătire* (împrospătarea ideilor vechi, prin cari se poate mijloci primirea ideilor nouă) și *predare* (împărtășirea cunoștințelor nouă înseși), iar abstracțiunea: în *combinare* (compararea cazurilor cunoscute analoge) și *reasumare* (scoaterea la iveală a elementelor esențiale și așezarea acestora în ordine sistematică). Actul de încheiere al tratării metodice al cutărui subiect este: *aplicarea*, care va căută

de a exercită și a întrebuința în mod practic cunoștințele învățate, pentruca știința elevului să se poată transforma în „forță de lucru”. Cea mai corectă și rodnică formă de predare este: *forma genetică-euristică* (*desvoltătoare* (*aflătoare*)), la care învățătorul numai conduce, pe când elevii, prin cugetare proprie, au să afle ei înșiși cât mai mult dela sine, în ordinea cerută de mersul lecțiunii, așa după cum făcea odinioară *Dörpfeld**), care în aplicarea acestei forme a trecut departe peste *Herbart* și *Ziller*. Tot așa procedează și *Dr. Rein*, care consideră și aplică acea formă efectivă ca *tipul normal a toată predarea*, — chiar și la *materialul luat din sfera cunoștințelor istorice*.

Educațiunea religioasă. Învățământul religiunii.

Dintre problemele pedagogice, cari îl preocupă pe *Dr. Rein*, *educațiunea religioasă* e o chestie de căpetenie. Primele proiecte ale lui relative la *reforma învățământului religiunii* au apărut deja în edițiile prime ale opului: „*Anii școlari*”. *Dr. Rein* anume zice: „Dacă ținem la faptul, ca școala poporală să fie prin excelență *școală educativă*, atunci studiul religiunii nu va putea să lipsească dintre obiectele de învățământ ale școlii, căci religia ne arată cele mai *înalte valori morale*, la cari trebuie să tindă educațiunea”. Dar *Dr. Rein* voiește, ca religiunea să fie un adevărat mijloc de educațiune, anume: ea să nu trateze numai ca o cunoștință, ce este numai de a se reproduce, ci eliberată de formalisme, trebuie a-o preface în *o putere vie a inimii elevului*, putere, chemată „de-a cârmui vieața omenească”. Mai departe *Dr. Rein* e de convingerea, că puternicul efect educativ al religiunii numai așa se va putea validită în educațiunea tinerimii, dacă învățământul propriu al religiunii *nu* se va începe prea de timpuriu, căci aci, mai mult ca oriunde, precipitațiunea mai mult strică decât folosește. Dreptaceea, învățământul propriu al religiunii, după cel mai nou plan al lui *Dr. Rein*, nu poate avea loc în clasele

*) *Frid. Wilh. Dörpfeld*, didactician distins, care și-a făcut merite prin *introducerea ideilor lui Herbart în practica școlii poporale*; timp de 30 de ani învățător-dirigent de model la Barmen (Germania, cerc. guvernial Düsseldorf), autor pedagogic productiv (*Teoria planului de învățământ*) și practician excelent, † 1893. —

inferioare, ci numai în cele patru clase superioare ale școlii populare (dela cl. V—VIII.), și anume: în clasa V.: patriarhii, Moise, regii; în cl. VI.: profeții, viața lui Isus; în cl. VII.: Isus, apostolii; în cl. VIII.: Pavel, părți din istoria bisericească. Pentru cele 4 cl. inferioare ale școlii germane *Dr. Rein* recomandă următoarele: pentru cl. I.: povești populare; cl. II.: Robinson; cl. III.: legende din patria cea mai apropiată a elevilor (deci pentru lena: legende turingiene); cl. IV.: *Niebelungen*. Acest material destinat pentru cele 4 cl. inferioare servește totodată și ca pregătire pentru cunoștințele istorice. Procesul de învățământ are să fie cel *istoric-genetic*. După planul mai vechiu a lui *Dr. Rein*, catehismul se poate trata numai după ce înțelegerea aceluia este bine pregătită prin materialul istoric din cl. precedente, anume în cl. a VIII. a școlii populare. Dar în planul său cel mai nou, *Dr. Rein* omite catehismul din școala popor. proprie cu desăvârșire, iar istoria bisericească mai nouă o transpune în școala de cultivare ulterioară, care (cu timp de învățământ de 2 ani) este supraordonată școlii populare elementare (cu 8 clase).

Educațiunea estetică (artistică) în școală.

Dr. Rein se ocupă cu multă pricepere și interes și de problema *educațiunii estetice* (sau: *artistice*) a tinerimii în școlile de diferite grade. Deja prin anii 80, ca director la seminarul pedag. din Eisenach, a făcut primii pași pentru a reformă metoda desemnului. Iar în anii 90 imediat după ce a apărut lucrarea lui *Lange*: „*Despre educațiunea artistică a tinerimii*“, *Dr. Rein* a fost cel dintâi dintre pedagogi, care a căutat să rezolve această problemă în modul cel mai corespunzător cerințelor moderne. Atât cu graiul viu, cât și prin scrierile sale prețioase, relative la această chestie, a dovedit însemnătatea cea mare a culturii artistice în școală. Deoarece însă unii dintre părținitorii și reprezentanții educațiunii artistice manifestau tendința de a prețui educația estetică peste măsura cuvenită, a-o înălța la rolul de element conducător în cultivarea tinerimii, ba a așeza întreaga educațiune spirituală pe elementul estetic: *Dr. Rein* a fost acela, care și-a ridicat vocea în contra acestei direcțiuni unilaterale. Anume, răzimat pe argumente valo-

roase, împrumutate din sistemul său pedagogic ingenios, el a demonstrat, că este greșit de-a cere, ca elementul estetic să fie dominant în cultura generală a tinerimii, ce iese din școalele moderne, ci trebuie să se pretinză mai mult ca totdeauna, să se recunoască și să se valideze *prioritatea și superioritatea elementului etic*, după cum o cere aceasta și principiul treptelor istorico-culturale, care ne dovedește, că în toate timpurile *valorile morale au fost decizătoare atât în viața indivizilor, cât și a popoarelor*. În școala de aplicație a seminarului pedag. din Jena, în spiritul luminat al lui *Dr. Rein* se desfășoară direcția estetică a educațiunii școlare. Anume în anul I. de școală elevii nu învață scrisul, ci *numai desemnul*. El zice: „În punctul acesta urmăim calea arătată de *Pestalozzi*, care a cerut, ca desemnul să premeargă scrisului. Această procedură corespunde mai bine atât gradului de dezvoltare psihică a elevilor, cât și principiului treptelor istorico-culturale, care ne spune, că la începutul culturii oamenii mai întâi au desemnat reprezentanțele lor și numai mai târziu au inventat scrisul, cu scop de-a fixa sunurile vorbirii“. În școala de aplicație a seminarului din Jena elevii învață temeinic nu numai desemnul, după metoda cel mai nou și corect, punându-l în serviciul multor obiecte de învățământ, ci ei exercită foarte bine și *modelarea în plastilină* (o materie foarte formabilă, de culoare roșie, care nu murdărește și nu se uscă ca lutul). În fine, în această într-adevăr modernă școală, învățătorii conduc pe elevii mai marișori și la *aprecierea operelor de artă*. Elevii astfel pregătiți, desigur vor ști cum trebuie să se folosească de aspectele ce li-se oferă în grandioasele galerii de tablouri, cum sunt de ex. copiile după pictorii celebri, ca *Böcklin*, șcl.

Apreciare sumară.

Dr. Rein, depozitarul ideilor lui *Ziller*, a completat și a dezvoltat mai departe pedagogia și didactica științifică. Și cu toate, că ține credincios la ideile conducătoare ale marilor săi magistrii: *Herbart* și *Ziller*, totuși a desfășurat vederile sale în deplină libertate, așa încât expunerile sale poartă timbrul originalității și ne prezintă un sistem pedagogic de o înaltă perfecțiune. Indesebi trebuie să relevăm

acel merit mare al lui *Dr. Rein*, că condus de un rafinat simț pentru cerințele timpului de față, s'a năzuit de-a întocmi doctrinele pedagogiei și didacticei herbart-zilleriane în conformitate cu exigențele vieții culturale moderne și a le adapta pe deplin acestora, fapt, care i-a succes mai bine decât oricui, căci „adevărul pur” și „libertatea în toate” este lozinca cugetării și acțiunilor sale. *Dr. Rein* a dat Germaniei un plan de organizațiune școlară corespunzător cu păturile sociale de astăzi, plan, care este străbătut de ideea unității și solidarității naționale. Dela *Comenius* (secol. XVII). până astăzi n'a mai construit nime un proiect de organizațiune școlară atât de corect și practic ca *Dr. Rein*. În ceea ce privește scopul educațiunii, combătând și refuzând în mod rezolut direcțiile etice relativiste (evdemoniste), pretinde cu toată stăruința să se țină în vedere: *valorile arătate de etica absolută*, așa încât maximele moralei creștine, să devină în sufletul fiecărui bineeducat niște puteri, cari să-l cârmuiască și povățuiască pe toate căile vieții. Mai departe *Dr. Rein* a perfecționat și *teoria planului de învățământ*, așezându-o încă și mai deplin pe principiul treptelor culturale-istorice, cerând încă și mai pronunțat considerarea *elementului național* în alegerea și aranjarea cunoștințelor, ce se predau în școală și indicând căi încă și mai potrivite pentru concentrațiunea învățământului. Apoi în ceea ce privește *metodul* propriu al învățământului *Dr. Rein*, tocmai ca *Pestalozzi*, cere procedări cât se poate de naturale și mai conforme cu legile desvoltării psihice a elevilor, și încă ținând seamă de cele mai nouă rezultate ale cercetărilor psihologice. Apoi, în opera sa clasică: „*Pedagogia în expunere sistematică*”, a desfășurat foarte frumos și *teoria treptelor formale*, teorie, care în ciuda tuturor atacurilor, ce are să le sufere dela contrarii didacticei herbart-zilleriane, este și va rămâne cea mai psihologică și sigură procedare metodică. *Dr. Rein* cuprinde și această teorie mai liber, căutând de-a scuti pe învățător de șabloane și a acorda cât mai mult teren individualizării metodului. Și cu toate că *Dr. Rein* este aderent foarte credincios al doctrinei lui *Ziller*, totuși el nu se izolează de ideile fecunde ale curentelor pedagogice mai nouă, nu ignorează rezultatele însemnate ale cercetărilor din ultimul deceniu, ci mărturisește sincer, că e gata de a admite orice completări și îmbunătățiri ale teoriei și practicei pedagogice și didactice, fie

acelea provenite dela pedologie, dela psihologia-fiziologică cultivată în spiritul lui *Wundt*, fie chiar dela pedagogia și didactica experimentală, inițiată de *Meumann*, *Lay*, șcl. Apoi mai lucrează cu mare însuflețire și stăruință și la promovarea *formării învățătorilor poporali*, anume plecând dela adevărul, că numai pe o cultură generală mai largă și temeinică se poate edifica cultura specială pedagogică a învățătorilor, el pretinde, ca în viitorul cel mai apropiat numai astfel de tineri să se admită în seminarele pedagogice, cari mai 'nainte au terminat cu succes cursurile cutărei școale reale superioare (cu 6 clase), căci lipsind această pregătire, învățătorimea va suferi grav de consecvențele semidocismului, ce-i primejduiește progresarea luminată. În fine personalitatea cea nobilă și mare a lui *Dr. Rein* se înalță peste toți pedagogii Germaniei prin o *foarte sinceră și profundă iubire față de poporul*, al cărui fiu credincios este, precum și prin o interesare intensivă și multilaterală pentru progresul cultural al adoratei sale patrii, pe care fierbinte ar dori să o vază încă și mai cultă, mai puternică mai glorioasă. Dacă în lena facem o plimbare cătră țarmurii râului Saale, dăm de domiciliul lui *Dr. Rein*, o zidire construită cu multă pricepere și gust, după un plan dat de însuș marele savant, casă situată idilic în dosul unor arbori umbroși. Scutit de sgomotul lumii, aci plăzmuește *Dr. Rein* excelentele sale opere pedagogice, menite de a perfecționa știința pedagogică, de a contribui la reforma educațiunii în spirit modern și mai pe sus de toate la progresul cultural al poporului german, la puterea și mărirea neamului său, care în ceeace privește desvoltarea școalelor și a tuturor așezămintelor pedagogice, pășește în fruntea tuturor celorlalte neamuri civilizate, arătându-le drumul luminos al înaintării corecte. La intrarea camerei de lucru a lui *Dr. Rein*, se poate ceti sentința: „*Cel, care din popor s'a născut și pentru binele poporului muncește, vrednic este, ca în mijlocul poporului să trăiască*” !

Încheiând, Vă doresc din inimă, ca ideile frumoase ale lui *Dr. Rein* să afle răsunset viu în sufletele D-voastre, să Vă lumineze calea muncii culturale, dificilă și plină de responsabilitate, ce o îndepliniți pentru binele neamului și bisericii, și să Vă dea îndemnuri spre a face să progreseze și să ajungă de a stă și școlile noastre la înălțimea acelui nivel, pe care îl cere spiritul vremii moderne.

Arad, în 4/17 septembrie, 1911.

J. J. Rousseau, ideile sale pedagogice și critica acestora.

(Conferință din ocaziunea bicentenarului nașterii sale, serbat în vara anului 1912) — de Dr. Petru Pipoș.

Întroducere.

I. Descrierea festivităților bicentenare *).

În zilele din urmă ale lunii iunie a. c., în Franța și în Elveția, s'a serbat cu strălucite solemnități aniversarea de 200 de ani a nașterii lui *Rousseau*, unul din cei mai originali și liberi cugetători ai tuturor timpurilor, un luptător fără seamăn în desvoltarea culturii omenești, pregătitorul revoluțiunii franceze și primul profet al adevăratei democrații, genialul inițiator al pedagogiei psihologice moderne și cel mai ilustru prozator al literaturii franceze din secolul al XVIII-lea. Aceste grandioase festivități bicentenare, cari în vara anului curent au atras atențiunea și interesarea vie a întregii lumi culte asupra lor, s'au celebrat cu deosebire în trei locuri, anume: în Paris, unde *Rousseau* a trăit mai mult, în Geneva, unde s'a născut și în Ermenonville, unde a decedat. Pretutindenea s'a aranjat o serie frumoasă de serbători literare și artistice, însă în modul cel mai impozant în Paris, focalarul splendid al culturii apusene. Actul festiv propriu zis al serbătorilor pariziene, s'a îndeplinit în 30 iunie st. n. a. c. (duminică) în mărețul Panteon, templul consacrat tuturor marilor bărbați ai Franței, și a consistat în desvălirea ceremonială a unui monument admirabil, capodoperă creiată de renumitul sculptor artist Albert *Bartholomé*. Cu ocazia acestei desvăliri s'a efectuat totodată și transportarea rămășițelor lui *Rousseau* din criptă în hala corurilor. Sculptorul, în figuri expresive, a simbolizat pe acele muze, cari au inspirat pe marele cugetător și cari au evocat geniul său, anume: Veritatea (care ține în mână o oglindă), Filozofia (cu o carte deschisă pe genunchi), Natura (cu brațele încărcate de flori și fructe); aceste figuri ocupă centrul monumentului. Deadreapta și deastânga de asemenea se înalță câte o figură, dintre cari una reprezintă

*) După rapoartele apărute în marele ziar „*Journal de Genève*” nr. 174 – 179, (dela 28 iunie—5 iulie 1912) și în excelenta revistă pariziană „*L'Illustration*”, nr. 3618 (29 iunie) și 3619 (6 iulie a. c.).

Muzica, care desfășură un sul de note, iar ceealaltă Gloria, care ridică deasupra mormântului, ca ofrandă, o coroană de lauri. În mijlocul acestui grup este așezată o plachetă de marmoră, de forma unui medalion, cu portretul profil în relief al lui *Rousseau*, plachetă sprijinită pe o stelă (coloană fără capitel) sub care se odihnește pulberea nemuritorului filozof, a cărui amintire o preamăresc toate popoarele dornice de libertate și de progres. Sarcofagul lui *Rousseau* zace între sarcofagele alor doi vecini deasemenea imortali: *Voltaire* și *Victor Hugo*. Cheltuelile acestui monument grandios s'au procurat prin stăruințele demne de toată lauda ale lui *Raymond Poincaré* (cet. Poencaré), actualul prim-ministru al Franței, un mare stimător al lui *Rousseau*. Festivitățile bicentenare celebrate în Paris au avut caracter oficios, anume s'au îndeplinit cu participarea prezidentului republicei, a ministrilor, a reprezentanților parlamentului și ai corpurilor diplomatice, a delegaților Genevei și rudeniilor lui *Rousseau*. Apoi și universitatea din Paris a ținut o ședință foarte reușită în memoria marelui cugetător. Cu câteva zile înainte de serbările pariziene, în parcul din Ermenonville, sub cerul liber, membri distinși ai teatrului *Opéra Comique* au reprezentat piesa compusă odinioară de *Rousseau*: *Prorocul satului* (*Le devin du village*), în fața unui public număros. În Geneva deasemenea s'a serbat cu entuziasm bicentenarul marelui fiu al acestui oraș, anume: întâiu prin o ședință publică festivă a *Institutului Național de Geneva*, unde *Henry Fazy*, prezidentul institutului, a făcut o expunere măiastră a doctrinei politice a lui *Rousseau*; a doua prin o ședință sărbătorească a *Societății J. J. Rousseau*, unde între alții *Georges Renard* (cet. Renar), eminentul profesor al institutului *Collège de France* din Paris, a pronunțat un discurs încântător, care se începe cu această frumoasă asemănare: „Precum în anumite nopți, dacă se poate crede ce spune legenda, umbra lui Napoleon trece în revistă umbrele Marei Saie Armate, tot astfel în jurul lui *Rousseau*, care se înalță din mormântul său, flutură nenumăratele fantome ale acelora, al căror învățător și liberător el a fost. Iată mai întâiu prietenii naturii și ai vieții simple. Apoi vin sufletele calde ale sentimentalilor, cari adoară în *Rousseau* pe poetul liric în proză. Apoi urmează, ca un stol de fluturași ușori, elevii educați după teoria senină și delicioasă a lui *Rousseau*, eliberați din

închisorile lor școlare și de cărți, și conduși dela vorbe la cunoașterea obiectelor reale, la exercițiile corporale, la lucrul manual... În lungul șir al închinătorilor lui *Rousseau* la sfârșit apare și ceata celor desmoșteniți. Și marele învățător sclavilor le zice: „Voi sunteți liberi dela naștere“, plebeilor: „Voi sunteți egali cu nobilii și cu bogătașii“, popoarelor subordonate monarhilor: „Suveranitatea voastră este inalienabilă“, națiunilor subjugate: „Cucerirea este un act brutal și nu constituie nici un drept pentru cuceritor“. În teatrul din Geneva deasemenea s'au jucat părți alese din piesele lui *Rousseau*: „*Prorocul satului*“ și „*Pigmalion*“. Însă centenarul al doilea al lui *Rousseau* s'a celebrat cu însuflețire nu numai în Paris și Geneva, ci și municipalitatea orașului Dijon a comemorat pe marele filozof prin serbări literare senine și atrăgătoare, precum și prin inaugurarea unei plăci de marmoră neagră cu inscripții gravate în aur, cari indică datul de 9 iulie 1750, când Academia din Dijon a încoronat cu premiu primul memoriu al lui *Rousseau*. Tot astfel a ținut să aducă omagii de pietate față de acest mare fiu al Genevei și orașele elvețiene, în cari el s'a întreținut odinioară, ca Montreux (cet. Montrö), Yverdun (cet. Iverdön) și Vevey, iar inzula Saint-Pierre (cet. Senpier) în zilele dela 28—30 iunie a. c. a devenit un loc de pelerinaj și de festivități distractive pentru diferitele societăți culturale și pentru tinerimea școlară.

2. Caracterizarea vieții culturale a epocii peste tot.

Începând dela secolul al XVI. în țările culte din apusul Europei (Franța, Anglia, Germania) s'au produs idei și curente nouă pe toate terenele vieții culturale. În sec. XVII. se continuă desvoltarea mai înaltă și luminată a vieții sufletești prin lucrările marilor filozofi: *Bacon* (cet. Becn), care a enunțat, că criteriul științei are să fie *experiența*, iar metoda, *cel inductiv*; *Descartes* (cet. Decart), care a cerut ca *rațiunea* să ne călăuzească în toate și să nu acceptăm de adevăr, decât aceea, despre ce ne-am câștigat convingere pe temelia adevăratelor cauze; *Locke* (cet. Loc), care a constatat, că idei înnăscute nu există, ci toate cunoștințele noastre ni-le câștigăm *prin senzuri*; el a întemeiat *psihologia empirică (experimentală)* și totodată a supus unei *critici juste* cugetarea omenească, arătând, că în ce chip și

până unde se poate întinde puterea de cunoștință a minții noastre. Prin toate aceste vederi luminate ale filozofilor s'a pregătit calea pentru desvoltarea unui curent nou în viața culturală a Europei, curent, care pe deoparte cere ca: *rațiunea* să fie povățuitoare tuturor lucrărilor omenești, fie teoretice, fie practice (*raționalism*); iar pe de altă parte ca: toate manifestările vieții sufletești să se supună *criticei* rațiunii, pentru a se arăta bazele și îndreptățirea existenței lor (*criticism*). Mână în mână cu noul curent al cugetării filozofice, *științele naturale* deasemenea iau un zbor mai liber în desvoltarea lor și ajung la adevăruri, cari largesc și luminează cugetarea omenească și spulberă rătăcirile din trecut. Să ne aducem aminte de descoperirile epocale ale lui *Kepler*, *Galilei* și *Newton*! Mai departe ideile luminate ale filozofilor au avut influență foarte salutară și asupra altor manifestări sufletești și așezăminte ale popoarelor. Anume toți acei cugetători, cu inima lor largă și nobilă, au propovăduit *toleranța religioasă* (principiul de a nu prigoni pe nimeni pentru credința sa), fapt, prin care s'a pregătit apropierea frățească a oamenilor de diferite confesiuni unii de alții. Apoi s'au ivit dintre filozofii acestei epoci și de aceia, cari au cerut, ca să se îmbunătățească și *organizația statelor*, fiindcă pe nici un teren nu se arătau contraste atât de izbitoare între ideile luminate ale epocii și între stările faptice, ca în privința modurilor de guvernare ale popoarelor și a drepturilor diferitelor clase sociale. Acum profeți luminați cu voce îndrăzneată vestesc, că nu volnicia are să domnească în state, ci dreptul, precum pretinde chiar și natura; că domnitorii au să lucreze pentru binele supușilor lor, în conformitate cu legile juste, pe cari să le facă însaș voința obștească a poporului. Sub influența hotărâtoare a acestor idei și principii în prima jumătate a secolului al XVIII. s'a desvoltat un nou mod de judecată și de acțiune pe toate terenele vieții culturale, care se zice: *curent luminat*, curent, care a dominat apoi peste întreg veacul. Și apoi spiritul acestui nou curent a fost cu însuflețire primit și propagat în toate păturile societății europene, ba a străbătut chiar până la mințile și inimile capetelor încoronate, așa încât domnitori luminați ca *Frideric cel Mare* (în Prusia) și *Iosif al II* (în Austria) au început să-și guverneze popoarele lor, așa după cum cerea cugetarea luminată și liberă a veacului. Și apoi unde ideile curentului

luminat n'au putut izbuti să triumfeze pe calea pașnică a buneînțelegeri, acolo puterea lor a erupt în revoluții violente, ale căror vifore înfricoșate au spulberat tot ce nu mai corespundeă cu duhul vremii. Dintre aceste reacțiuni viforoase și cutropitoare, cea mai grandioasă și mai întinsă în efectele și consecvențele ei a fost *marea revoluție franceză (1789)*, pe care *Rousseau* a pregătit-o în scrierea sa: „*Contractul social*“, și a prevestit-o și în opera sa „*Emil, sau despre educațiune*“.

3. Caracterizarea educațiunii și a școlilor din secolul XVIII.

Spiritul timpului cereă în mod tot mai înțețitor îmbunătățirea tuturor claselor sociale, și îndeosebi și a păturilor inferioare până aci atât de suprimate și despoiate de drepturi. Însă o adevărată asanare și înaintare a stărilor și relațiunilor nemulțumitoare, ba chiar deplorabile, ale masselor largi ale poporului de rând se puteă speră numai așa, dacă acelea se vor împărtăși și de oarecare educațiune și instrucțiune corespunzătoare, ca să poată ajunge la cugetare și acțiune independentă. Până la secolul al XVIII. atât educația peste tot, cât și școlile aveau multe defecte. Anume educația, chiar și cea din familie, mai ales în Franța, unde societatea eră foarte coruptă, în multe privințe se abătea dela calea naturii. În școli domină învățarea vorbelor în loc de cunoașterea obiectelor reale; provocarea la autorități în loc de rezonarea justă; memorizarea în loc de intuițiune, cugetare și lucrare independentă din partea elevilor. Cunoștințele reale lipseau și aproape tot timpul se petreceă cu formalități seci. În școlile medii și cele superioare limba de instrucție și, pe lângă religie, obiectul principal eră limba latină, pe când limba maternă eră neglijată. Metodul de predare eră *mehanic*, căci se dădeau elevilor toate cunoștințele de-a gata, după spusele autorilor vechi, fără de a-i îndemna și conduce la cercetarea adevărului și la convingeri proprii. În contra acestor stări însă în secol. XVIII și-au ridicat vocea o seamă de cugetători luminați, cerând cu stăruință reformarea radicală a acestui sistem de educație și de învățământ necorespunzător cu desvoltarea naturală a sufletului omenesc. Astfel de pedagogi au fost *Rabelais* (cet. Rable) și *Montaigne* (cet. Montani) în Franța, *Locke* în Anglia, *Ratich* în Germania și *marele Comenius* în Boemia

și pentru Europa întreagă. Dar încă în mod și mai pronunțat s'a manifestat reacțiunea în contra sistemului de educație și de învățământ învechit și defectuos în secol. XVIII. Apar anume atacurile aspre ale lui *Voltaire* (cet. Volter) în contra defectelor școlilor; scrisorile (epistolele) lui *Montesquien* (cet. Monteschiö) cu aceeaș tendență; însă opera de căpetenie, care în privința efectului le întrece pe toate, este excelenta carte „*Emil, sau despre educațiune*” a lui *Rousseau*, care cu pricepere extraordinară și într'un stil nemai pomenit de limpede și frumos, nu numai combate rătăcirile cele mari ale educațiunii contemporane, ci totodată construește un sistem de educație admirabil, sistem, în care arată căile și mijloacele educațiunii celei mai corespunzătoare cu natura genuină a omului, educațiune reclamată în mod impetuos și de spiritul curentului luminat. Apoi în o altă operă frumoasă a sa, romanul social „*Noua Eloiză*”, zugrăvește cu condeiu magistral acele sentimente și virtuți, cari vor avea să rezulte din conviețuirea unor oameni educați după sistemul său naturalistic. Iar în opera sa politică „*Contractul social*”, dă lumii civilizate proiectul unei nouă forme de organizație a statelor, mai corespunzătoare cu demnitatea și cu trebuințele adevărate ale omului, dela natură absolut bun, nobil și dornic de progres și de libertatea cât mai mare. Prin aceste trei opere epocale, cari stau în legătură organică între sine, întregindu-se reciproc, *Rousseau* s'a înălțat la un rol atât de însemnat în desvoltarea culturală a epocii sale și a viitorului celui mai apropiat, cum nu s'a mai pomenit în istoria civilizațiunii până aci; iar influența lui asupra îndrumării vieții sufletești a Europei a fost atât de colosală, încât cu tot dreptul se poate afirma că nu *Voltaire*, precum afirmă mulți, ci *Rousseau* a determinat întreaga fizionomie spirituală a secolului al XVIII., imprimând asupra tuturor manifestărilor vieții culturale ale acestui secol timbrul splendid al geniului său. Ideile conducătoare cuprinse în operele nemuritoare ale lui *Rousseau* se pot înțelege pe deplin numai în strânsă legătură cu viața sa. Însă această viață e atât de complicată, încât ar fi nespus de dificilă de studiat, dacă nu ne-ar stă într'ajutor însuș marele cugetător cu ultima și admirabila sa scriere intitulată *Confesiunile mele*, în care cu o psihologie profundă și amănunțită, cu o sinceritate extraordinară și într'un stil captivant ne desvălește tot aceea ce a cugetat, ce

a simțit și ce a făcut el în cursul zbuciumatei sale vieți. Drept aceea înainte de a intra în expunerea și aprofundarea ideilor și principiilor pedagogice reformatoare ale lui *Rousseau*, îmi iau voie de a schița pe scurt momentele mai marcante din biografia acestui mare dascăl al Europei, împrumutându-mi toate datele de drept din *Confesiunile* sale interesante și instructive.

A) Biografia lui Rousseau *).

I. Originea familiei lui Rousseau.

Lipsa educației din partea mamei. Tatăl nu educă bine pe fiul său.

Familia *Rousseau* este originară din Franța, din orașelul Monthléry. Fiind însă această familie calvinistă, încă în sec. al XVI-lea a fost avizată de a se refugia în Elveția. Jean-lagues (cet. Jan Jac) (Ioan Iacob) *Rousseau*, celebrul filozof și pedagog, despre care vorbim, s'a născut în frumosul oraș Geneva (Genf), la 28 iunie 1712, dat dela care în iunie a. c. s'au împlinit 200 de ani. Membrii familiei *R.* erau peste tot oameni talentați, vioi și activi. Tatăl său, Isac *R.*, un om isteț, dar cam ușuratic și iute la mânie, era ciosornicar foarte dibaciu în meseria sa; iar mamă-sa, Susana *Bernard*, căsătorită cu Isac *R.* dela 1704, coborâtoare din o bună familie de manufactori, femeie deșteaptă și de inimă, care primise educație foarte îngrijită în casa unui unchiu de-al său, Samuil *B.* preot, era destul de instruită, știa să deseneze și să cânte, ba chiar să compună și versuri bunișoare. Însă soarta începe a-l prigonii pe Jean-lagues *R.* dela prima zi a vieții sale, căci mamă-sa, care desigur ar fi știut să afle calea bunei educații pentru fiul său, moare în

*) Izvoare:

„Rousseau's Bekenntnisse“ übersetzt v. H. *Denhardt*, Leipzig.

Dr. Adalbert *Weber*: „Die Geschichte der Volksschulpädagogik“, Eisenach.

Dr. K. *Schmidt*: „Geschichte der Erziehung u. des Unterrichts“, Köthen.

Dr. W. *Rein*: „Encyklopädisches Handbuch der Pädagogik“, II. Aufl. 7 Bd., articol: „Rousseau“ de E. v. *Sallwürk*

I. *Gavanescu*: „Istoria pedagogiei moderne“, part. III.

floarea etății, din cauza nașterii lui. Această pierdere ireparabilă a fost cauza principală a suferințelor și rătăcirilor din viața lui *R.* Tatăl-său nu avea nici voia, nici răbdarea, ba nici înțelepciunea de a se ocupa cu educația fiului său, după cum s'ar fi cerut, ba îl trată atât de nechibzuit, încât acesta devine aplecat spre disordine, moleșire și înduioșare. Apoi tatăl face o greșală și mai gravă, când cetește cu copilul său, care abia era de 7 ani (în 1719), romane rămase din biblioteca mamei sale, scrieri ce nici decum nu corespundeau acestei etăți. *R.* însuș mărturisește: „Adevărat, că pe această primejdioasă cale (prin cetirea romanelor) mi-am însușit dexteritate extraordinară în cetirea curentă și logică, însă totodată și o înțelegere precoce a pasiunilor omenești, neobișnuită pentru etatea mea“. Dealtminteri despre părinții săi în *Confesiunile* sale *R.* se exprimă așa: „Urzitorii zilelor mele mi-au lăsat ca moștenire o inimă foarte senzibilă, pe când însă pentru ei această inimă a fost izvorul fericirii, pentru mine a devenit izvorul nefericirii în întreaga mea viață“. După moartea timpurie a soției sale, Isac *R.* a luat la casa sa pe o soră de a aceleia, ale cărei calități *J. J. R.* le laudă foarte mult.

2. Educația lui Rousseau în casa preotului Lambercier. Prima legătură de amicitie

Ca băiat, *R.* era să învețe și el meseria tatălui său (ceasornicăria), însă în 1772 se întâmplă, că Isac *R.* înzultând faptic pe ofițerul francez *Gautier* (cet. *Gotie*), înrudit cu membrii magistratului, pentru ca să scape de pedeapsa ce-l amenința, fu silit să fugă pe furiș din Geneva. Și acum Jean-Jaques, abia în etate de 10 ani, rămâne părăsit și expus la primejdia de a deveni băiat de stradă. Din întâmplare însă, un unchiu de-al său (din partea mamei sale) îl trimite la un preot reformat cu numele *Lambercier* (cet. *Lanbersié*) în satul *Bossey* aproape de Geneva, preot, care fiind om îndurător și destul de instruit, îl primește pe băiatul Jean-Jaques sub îngrijirile sale și câtva timp îl împărtășește de educație bună, la care participă și fiica, de 30 de ani, a preotului. Bunul preot îl și instruește pe băiatul isteț, și încă cu metod potrivit, căci orele de lecții nu i-se par obositoare, și după cum el însuș ne spune, dela acest om de treabă a învățat puține cunoștințe, dar în schimb nu

le-a mai uitat niciodată. Acî în liniştea senină a vieţii săteşti, i-se oferă lui Jean Jaques ocazia plăcută de a lega prima relaţie de prietenie cu un văr de al său, cam de acelaş naturel. Această legătură de prietenie sinceră şi intimă este motivul, care mai târziu a inspirat pe pedagogul *R.* să preţuiască atât de mult sentimentul de amiciţie şi (în *Emilul* său) să-l recomande ca mijloc de căpetenie pentru nobilitarea sentimentelor altruiste.

3. Sub protecţiunea d-nei Warens. În ospiciul catecumenilor din Turin. Abjugarea religiunii calviniste.

Dupăce *R.* părăseşte casa preotului *Lambercier*, acum băiat de 15 ani, se aplică de copist la un grefier (actuar), însă această ocupaţie nici decum nu-i convine. Mai târziu se angajează de calfă la un gravor, însă acesta îl tratează atât de brutal, încât el este silit de a scăpa pe furiş din casa acestui om necioplit. Acum un preot dela ţară, din satul *Conignon* (cet. Confinion), în Savoya, îl recomandă unei dame caritabile, cu numele d-na de *Warens*, care trăia în oraşelul Annecy (cet. Annesi). din o penzie bună primită dela regele Sardiniei. Această doamnă, care sub masca unei atitudini decedente şi bigote (evlavioasă peste măsură) ascundea nişte moravuri uşuratrice, se ocupă cu sprijinirea propagandei religioase şi totodată şi cu afaceri de convertirii (dela religia protestantă la cea catolică), şi eră foarte îndurătoare faţă de săraci. D-na de *Warens* primeşte cu multă bunăvoinţă în casa sa pe băiatul *R.*, abia trecut de 15 ani, extraordinar de deştept, vioiu şi simpatic, dar foarte părăsit şi fără noroc. În curând această doamnă binevoitoare trimite pe protejatul său în ospiciul catecumenilor (catolici) din Turin, cu încredinţarea, că acî să-şi îndeplinească trecerea sa dela religia calvinistă la cea catolică. În institutul din Turin *R.* se împărtăşeşte de o instrucţie temeinică asupra dogmelor şi, în etate de 16 ani abjură religia protestantă şi adoptă cea catolică, după cum a dorit protectoara sa. Apoi, pentru viitor, d-na de *Warens* mai nutria intenţia de a trimite pe favoritul său în cutare seminar teologic spre a-l face preot catolic după toată forma. Însă această intenţie în scurt timp fu abandonată. Dupăce *R.* părăseşte ospiciul din Turin şi îşi cheltueşte ajutorul modest primit dela conducătorii institutului, ajunge în mare

lipsă de bani, așa încât este avizat de a-se angaja ca lacheu (fecior de casă) la contesa *De-Vercellis*, unde însă nu rămâne timp lung, căci din cauza unei inconveniențe neînsemnate își pierde poziția, de altcum atât de nedeamnă de spiritul său elit. Acum ajunge în serviciul bunului conte *Gouvon* (cet. Guvon), care aflându-l talentat, voiește să-l formeze de secretar al afacerilor sale, și de aceea începe să-l instruiască din limba latină și cea italiană, însă *R.* simte oroare față de lucrările de birou (cancelărie) și părăsește și pe acest părtinitor al său.

4. Autodidaxia lui Rousseau îndeplinită în La Charmette.

După multe pribegi aventuroase, în 1732 *R.* deja june de 20 ani, se reîntoarce la casa protectoratei sale, doamna *Warens*, care acum eră domiciliată în comuna Chambéry (cet. Șanberi). Mai târziu, parte din considerații față de sănătatea cam zdruncinată a junelui Jean-Jaques, *d-na Warens* se mută în La Charmette (cet. Lașarmett), o moșioară frumoasă, situată la intrarea comunii Chambéry, între câmpuri, vii și păduri, un adăpost încântător, ale cărui frumseți naturale *R.* le-a zugrăvit în *Confesiunile* sale în o formă plină de farmec. La Charmette, a devenit memorabilă, prin faptul, că *R.* în decursul celor 8 ani, cât s'a întreținut în acest adăpost scutit de zgomotul lumii, și-a îndeplinit autodidaxia (învățătura fără profesori) sa în diferitele ramuri ale artelor și științelor cu atâta genialitate, cu atâta zel și stăruință în mod atât de enciclopedic, cum nu s'a mai pomenit în istoria culturii omenești.

În romanticul azil din La Charmette, după atâtea zburciumări sufletești, viața lui *R.* se strecură senină sub îngrijirile generoasei sale binefăcătoare. Acum, fiind bărbat matur, pentruca totuș să-și agonisească ceva, se angajează de a lua parte la oarecari lucrări cadastrale, cari se îndeplineau în comună, lucrări, cari îi aduc un câștig foarte modest. Însă în orele sale libere se apucă de cultivarea sa autodidactică cu toată seriozitatea, anume: începe de a se exercita intensiv în *desemn* și *muzică*. Și e de observat, că pentru această artă din urmă *R.* avea într'adevăr talent pronunțat dela natură. Dar ocuparea temeinică cu arta muzicei, atât de predilectă lui *R.* mai produce în viața lui sufle-

tească și oarecare liniște și armonie, de cari aveă mare nevoie după atâtea zguduiri și suferințe.

Acum cu sufletul înviorat de farmecele artei muzicale, se consacră cu zel incomparabil studiului *științelor proprii*. În timp scurt învață *limba latină*, așa încât poate ceti chiar și pe dificilul istoric roman *Tacitus*. Mai departe se perfecționează în *limba italiană* într'atâta, încât poate gustă operele marilor poeți: *Petrarca, Metastasio, Torquato Tasso*, șcl. Apoi studiază cu deplină înțelegere operele marilor filozofi: *Locke, Leibnitz, Descartes* și *Malebranche* (cet. Malbranș), șcl. Pe lângă toate acestea, *R.* mai studiază temeinic și: *matematică, astronomie, geografie și istorie*, ba cuprinde în sfera studiilor sale chiar și *anatomia și fiziologia* corpului omenesc. Și în toate aceste felurite ramuri de științe pătrunde cu atâta sagacitate, în mod atât de impetuos și repede, încât în scurt timp *R.*, căruia îi lipsia baza cunoștințelor, ce se capătă în școli, prin învățământ sistematic, în etate de 28 de ani, stă înaintea lumii ca un polihistor în toată puterea cuvântului, înzestrat cu o cultură de o multilateralitate admirabilă și însuflețit de aspirații îndreptate spre înalte ideale în mijlocul vieții sufletești a secolului al XVIII-lea, marele secol al cugetării luminate. Și apoi în fine, acum deplin pregătit, cu zel se apucă să studieze și să aprofundeze operele excelente, dar foarte dificile, ale ilustrilor filozofi contemporani: *Voltaire, Diderot* (cet. Didrò), *D'Alembert* (cet. Dalanber), șcl., cugetători, cari au dat desvoltării culturale o direcție nouă, cu mult mai liberă, și cari mai târziu, dimpreună cu *R.*, vor forma o grupare spirituală, chemată de a produce schimbări însemnate în viața sufletească a Europei.

5. Rousseau, ca educator practic în Lyon.

În 1740, prin mijlocirea unei prietine a d-nei *Warens*, d-na *Deybens*, *R.* reușește de a deveni educator de casă pe lângă doi fii ai unui înalt funcționar, cu numele *Mably*, în Lyon. Proiectul de educație, pe care îl prezintă tatălui acestor elevi, este lucrat după ideile lui *Locke*. Însă din cauza naturelului său vehement și schimbăcios, nici măcar un an n'a putut să facă pe educatorul practic. În *Confesiunile* sale *R.* însuș mărturisește: „Adevărat, că caracterul meu cel plin de blândeță și gingășie m'ar fi făcut foarte

corespunzător pentru chemarea de educător, dacă vehemența mea viforcasă nu mi-ar fi îngreuiat atât de mult situația. Când lucrurile mergeau bine și observam, că diligența mea stăruitoare și osteneala mea au efect favorabil, eram ca un înger; însă deveniam un diavol, când lucrurile nu mergeau după cugetul meu. Când băieții nu mă înțelegeau, eram ca ieșit din fire; iar când se arătau chiar răutăcioși, aș fi fost în stare să-i omor. Firește, nu aceasta era calea de a-i învăța și de a-i face mai înțelepți. Dacă aș fi lucrat cu răbdare și cu atitudine calmă, aș fi putut să obțin rezultate frumoase; pe când în lipsa acestor calități, a trebuit să-mi părăsesc poziția“.

6. Proiectul unui nou sistem de notație muzicală. Rousseau în saloanele Parisului.

În 1741 *R.* merge la Paris, pentruca în acest strălucit focalar al artelor să-și cerce norocul cu noua sa invenție, care era *un sistem de a înfățișa notele muzicale prin cifre*. În 1742, prezentat în Academia franceză de către distinsul fizician *Réaumur* (cet. Reomür), *R.* cetește un interesant tratat asupra noului său sistem de notație, însă nu-i succede de a fi sprijinit, căci *Rameau* (cet. Ramò), un excelent pricepător de muzică, înaintea adunării Academiei, dovedește, că sistemul proiectat de *R.* nu e destul de intuitiv și că e prea dificil de aplicat în practică. În Paris, deși nu reușește de a dobândi cu sistemul său de notație oarecare câștig material, pe care l-ar fi dorit, totuș ajunge la un însemnat avantaj moral, hotărîtor pentru dezvoltarea mai departe a activității sale culturale. Anume cu ocazia prezentării sale în Academie, *R.* face cunoștință cu *Diderot* (cet. Didrò, filozof, scriitor ilustru, principalul redactor al *Enciclopediei*, 1713—1784) și alți bărbați celebri. Apoi i-se deschide intrarea și în saloanele elite ale Parisului, cu deosebire este oaspe bine primit în salonul d-nei *Dupin* (cet. Düpen), unde convine cu *Voltaire* (cet. Voltér) (scriitor, poet, istoric și filozof, care a exercitat foarte mare influență sub raportul literar, social și religios, a redijat *Dicționarul filozofic* în *Enciclopedie*, 1694—1778), cu *Buffon* (cet. Büf-fon, ilustru naturalist, 1707—1788), șcl. Tot în salonul d-nei *Dupin* face *R.* cunoștință și cu d-na de *Chenonceau* (cet. Șenonsò), nora d-nei *Dupin*, acea d-nă onorabilă, la a cărei

dorință a început să scrie reflexiunile sale geniale *asupra educațiunii*, lucrare, din care apoi s'a dezvoltat mai târziu celebra operă „*Emil*“, şcl.

7. Rousseau, ca secretar de ambasadă în Veneția.

Societatea parisiană de elită îl are drag şi-l preţueşte pentru spiritul său scăpărător, pentru ştiinţa sa enciclopedică vastă şi pentru atitudinea sa simpatcă. Dar încă nimeni nu presimţeste în el pe viitorul cel mai ilustru scriitor al veacului, ci opinia publică peste tot îl consideră de foarte corespunzător pentru funcţiunea de secretar de afaceri diplomatice. Şi în 1743 lui *R.* într'adevăr îi şi succede de a obţine postul de secretar de ambasadă pe lângă contele *Montaigu* (cet. Montegü), ambasadorul francez în Veneția. El îşi ocupă noua sa poziție cu bune speranțe, se înşală însă, căci noul său şef este un om ignorant, necruţător şi despotic. Pe lângă un astfel de superior *R.* n'a putut stă decât 18 luni. Mâhnit de tratarea cea nedreaptă şi arbitrară a superiorului său mărginit, în 1744 *R.* părăseşte falnicul oraş al dogilor, ducând cu sine convingerea, că suferințele claselor inferioare ale societății provin cea mai mare parte dela clasele superioare privilegiate şi dela cercurile conducătoare, a căror ignoranță, împreunată cu egoismul şi cu tendența de a stăpâni despotic, produce toate nedreptățile şi nemulțumirile, tot atâtea stări condamnabile, pe cari apoi *R.* mai târziu în *Contractul social* le-a flagelat cu multă vervă.

8. Relațiunea lui Rousseau cu Tereza Levasseur. Tatăl, care îşi părăseşte copiii.

După experiențele triste şi revoltătoare suferite în Veneția, *R.* se decide de a începe de aci înainte o viață independentă şi a nu se mai expune de a fi subordonat şi atârnat de bunul plac al altora. Ca toți oamenii adânc cugetători şi cu inimă simțitoare, având o deosebită atracție pentru viața retrasă de lume, liniștită şi senină, el caută să se așeze în oarecare chip. Se domicilează în o suburbie mai de laturi a Parisului, unde face cunoștință cu Tereza *Levasseur* (cet. Lövassör), fiica unui cârciumar, o fată de tot simplă, care nici ceti nu ştia. *R.* leagă relație liberă cu această femeie, nepotrivită cu spiritul său mare, declarându-i

că nu o va părăsi niciodată, dar nici nu o va lua în căsătorie. Din această relație, care a durat 23 de ani, s'au născut 5 copii, pe cari tatăl, pe lângă toată rezistența mamei, pe toți i-a trimis în ospiciul de copii găsiți. Cei 4 copii din urmă n'au primit nici un fel de marcă de recunoaștere, iar marca celui dintâiu s'a pierdut, așa încât mai târziu când marchiza de *Luxembourg* (cet. Lûxanbur) a căutat pe cel mai mare fiu al lui *R.* ca să-l ia la sine, nu l-a mai putut afla. Tereza *Levasseur* deși aveă inimă simțitoare, totuș prin sufletul ei mărginit, a pus chiar și fără voie multe piedeci în calea sborului unui geniu ca *R.*

9. Legăturile cu enciclopediștii. Colaborarea la „Dicționarul enciclopedic“.

Cu toate că *R.* trăia retras în suburbiile obscure ale Parisului, în niște odăi strâmte, tânjind de multeori ca copist de note, alături de o ființă care nu-l înțelegea, ci îi eră o continuă perplexitate, totuși făcea vizite dese prin saloanele mai frecventate ale Parisului și lucra cu inspirație la operele de poezie muzicală, dintre cari unele reușesc de a fi reprezentate în teatru, chiar și înaintea curții regești, ca de ex. piesa „*Le devin du village*“ (Procurorul satului) pe scena din Fontainebleau. Tot pe timpul acesta *R.* intră în legături spirituale mai apropiate cu enciclopediștii, anume cu: *Diderot*, *Voltaire*, *D'Alembert*, *Holbach*, *Grimm*, șcl. și învitat de aceștia, colaborează la celebra operă „*Dicționarul Enciclopedic*“, pentru care scrie partea relativă la *arta muzicei*, lucrare, care publicată în 2 volume, sub titlul de „*Dicționar muzical*“, dovedește cunoștințe muzicale vaste și temeinice.

10. Tezele Academiei din Dijon.

a) *Teza primă*: „*Dacă restabilirea științelor și artelor a contribuit de a corupe ori de a purifică moravurile?*“

Faza de glorie literară a lui *R.* începe dela 1749, când s'a întâmplat, că el a cetit într'un ziar (în *Mercure de France*) teza de concurs publicată de Academia din Dijon: „*Dacă restabilirea științelor și artelor a contribuit de a corupe (a strică) ori de a purifică moravurile?*“ („*Si le rétablissement des sciences et des arts a contrubué à corompre ou à*

épurer les mœurs?“) și de importanță și frumseța acestei chestiuni s'a impresionat și însuflețit atât de mult, încât s'a hotărât să-i dea un răspuns cât se poate de original și demn de spiritul său. Înainte de a se apuca de lucru, mai discută asupra tezei și cu *Diderot*, care îi dă sfatul, ca să plăzmuiască un răspuns *negativ*, căci rezolvarea pozitivă ar ieși prea banală. După ce se desparte de *Diderot*, trecând prin o pădure, către casă, se așează sub un stejar mare și aci, cuprins de o exaltațiune neobișnuită, creiază o parte din răspunsul tezei amintite. Multe nopți nedormite dearândul continuă și termină tratatul său ingenios, pe care imediat îl și prezintă Academiei din Dijon. *R.* a rezolvat această teză complicată și dificilă într'adevăr *în mod negativ*, anume: în întreg cursul lucrării sale s'a *nizuit a dovedi, că popoarele se corup prin civilizațiune, adecă n'a vorbit despre „restabilirea“, ci despre „progresele“ științelor și a artelor, progrese, din cari a provenit decadența moravurilor.* În partea *primă* a lucrării sale *R.* cu argumente istorice, a căutat a dovedi, *că virtuțile adevărate ale popoarelor au dispărut în măsura, în care s'a înălțat cultura lor intelectuală, ca de ex. la egipteni, la greci, la romani, șcl.* Din potrivă s'au aflat și păstrat moravuri bune și vitejie victorioasă la popoare mai puțin culte, ca de ex. la perși, la spartani, la vechii germani, șcl. Îndeosebi în Roma a dispărut spiritul moral, patriotic și eroic, când filozofii greci au imigrat în „Cetatea eternă“, aducând cu sine vițiile josnice și luxul. În a *doua* parte a tratatului său *R.* cercetează *izvoarele științelor* și constată, că aceste *izvoare* sunt foarte impure (necurate), de ex astronomia se derivă din superstițiuni, fizica din curiozitate, geometria din avariție, morala din superbie, oratoria din ambiție deșartă, ură și adulațiune (lingușire), șcl. Cu o vorbă: *toate științele izvoresc din vițiile noastre, iar artele provoacă luxul, șcl.* Aceasta este calea civilizațiunii, care nu poate fi decât păgubitoare atât moralei, cât și *educațiunii*. În 1750 *R.* cu această originală, ingenioasă și frapantă lucrare a sa, într'adevăr câștigă premiul Academiei din Dijon și dintr'odată își îndeplinește intrarea sa glorioasă în lumea cugetării filozofice, iar prin frumseța și eleganța stilului său ajunge la renume splendid în literatură. Scrierea lui *R.* devine cunoscută și apreciată și în alte țări culte. În 1751 *Lessing* (celebru critic, poet dramatic german, 1729—81) publică (în limba

germană) un extras din lucrarea filozofului francez, iar *Kant* (celebru filozof german, 1724—1804) atrage atenția lumii culte asupra acelei lucrări interesante.

În 1752, după o boală foarte gravă, *R.* se hotărăște de a rupe cu opinia publică și a trăi în conformitate cu vederile sale. Și pentru a se apropia de modul de viață cât mai natural, își schimbă chiar și îmbrăcămintea sa (își lapdă peruca, sabia, ceasornicul, ciorapii de mătăsă, șcl.) Fiind iarăși în mare lipsă de bani, își susține existența ca copist de note, ca de obicei.

b) *Teza a doua: „Originea inegalității oamenilor“.*

În 1753 tot Academia din Dijon publică la concurs o nouă teză: „Care este originea inegalității dintre oameni?“ „Și oare justificabilă e această inegalitate din punctul de vedere al legilor naturii?“ (*Quelle est la source de l'inégalité parmi les hommes?*) *R.* concură și la această teză, însă de astădată nu câștigă premiul. El rezolvă chestiunea așa, că mai înainte aseamănă pe „omul cult“ cu „omul natural“ și ajunge la concluziunea, că deodată cu introducerea *ordinei sociale* s'a început și fixat și inegalitatea între oameni. Limita extremă a acestei inegalități este *despotismul*. *Proprietatea* și *contractele* au nenorocit omenirea. Adevărata libertate, egalitate și fericire se va putea redobândi numai prin *reîntoarcerea omenirii la starea sa naturală primordială*. Prin această lucrare nouă a sa *R.* se aprofundează încă și mai mult în modul său de cugetare original și rupe legăturile cu filozofii oficioși contemporani, atât de odioși lui, și devine stăpân el însuși peste sine în toată puterea cuvântului. Acum *Voltaire* îl satirizează așa: „Nimeni până acum n'a cheltuit atâta spirit pentru a ne face fiare sălbatice!“ Atitudinea ostilă dintre *R.* și filozofii enciclopediști se înăsprește tot mai mult, cu deosebire însă, din cauza marilor divergențe în părerile științifice și filozofice, el ajunge în conflict cu *Voltaire*, care îi devine cel mai înverșunat adversar, și care își bate joc de *R.*, numindu-l „arhinebun“, șcl.

II. Rousseau abjură religia catolică și adoptă din nou cea protestantă. „Noua Eloiză“. „Contractul social“.

În 1754, acum bărbat de 42 de ani, din cauza unor neînțelegeri, *R.* părăsește Parisul și merge la Geneva, unde abjură religia catolică și adoptă din nou cea protestantă,

fiindcă în calitate de catolic n'ar fi putut posedă dreptul de cetățean al iubitului său oraș natal. Însă venindu-i la cunoștință, că *Voltaire*, neîmpăcatul său adversar, și-a stabilit domiciliul la Ferney, aproape de Geneva, *R.* se reîntoarce în Franța, unde o damă aristocrată avută, contesa *D'Epinay* (cet. Epiné) îi oferă ca locuință și adăpost o vilă mică, numită Ermitage (cet. Ermitaj) (sihăstrie), situată în pădurea de lângă Montmorency, izolată și scutită de zgomotul lumii. În aprilie 1759 *R.* cu sufletul plin de grațitudine față de binefăcătoria sa generoasă, se așează în Ermitage, unde făcând dese plimbări solitare prin pădurea de Montmorency, plăzmuește nouă opere admirabile. Aci *R.* face cunoștință cu contesa *D'Houdetot* (cet. Dudetò), cunoștință, care a inspirat sufletului său acele sentimente nobile, în a căror amintire el în 1761 a scris încântătorul roman „*Noua Eloiză*“ (*Nouvelle Heloïse*), care este o adevărată preamărire a acelor sentimente și virtuți fericitoare, cari vor rezultă din o nouă stare socială mai naturală a omenirii, precum și o zugrăvire și o glorificare magistrală a naturii mari. Cine vrea să cunoască și să iubească pe *R.* ca poet, acela să cetească și să recetească „*Noua Eloiză*“. Aci el ni-se prezintă ca și un poet liric în proză, nobil gingaș și dulce. Apoi prin limbajul său fermecător, prin armonia expunerilor, prin căldura tonurilor și prin bogăția expresiunilor *R.* devine cel mai ilustru mânuitor al stilului francez brilliant. Și apoi această scriere mai conține și un capitol de *conținut pedagogic*, fiindcă marele cugetător în acelaș timp se ocupă și cu ideea de a scrie *asupra educațiunii*. În acelaș timp *R.* mai chibzuiă și asupra planului de a compune o operă mai mare asupra *așezămintelor politice*. Din această scriere însă a ajuns să se publice numai o parte sub titlul de „*Contractul social*“ (Contract social), în care *R.* își ridică vocea în contra guvernelor despotice, în contra deosebirilor de rang, de avere și de clasă, și se încearcă de a construi proiectul unei *forme nouă de organizație a statului*, mai corespunzătoare cu trebuințele adevărate ale omului, dela natură bun, nevinovat și dornic de libertate. Statul trebuie să fie o instituțiune, care să n'aibă altceva în vedere, decât binele cel mai mare posibil al cetățenilor săi. Suveranitatea este un drept al fiecărui cetățean în parte. Principele n'are să fie, decât mandatarul cetățenilor asociați în stat. Iar constituția și legile n'au să fie

altă, decât un *contract social*, pe care îl leagă ei între dânșii, în mod neforțat, și prin care ei își garantează reciproc drepturile lor. Prin propovăduirea acestor idei atât de favorabile libertății cetățenești, *R.* devine cel mai demn și elocvent profet al marei revoluțiuni franceze din 1789, revoluțiune, care a spulberat așezămintele învechite ale Europei și a mijlocit *recunoașterea drepturilor omenești*. Pentru această scriere a sa, el totodată poate fi considerat ca și primul propovăduitor al *adevăratei democrații moderne*. Acum cu spiritele aprinse de vorbele înflăcărate ale lui *R.* toate popoarele nutriau dorința fierbinte de a vedea întrupate ideile cuprinse în *Contractul social*. Însă Franța luminată pășește înaintea celorlalte țări, anume: *Mirabeau* (cet. Mirabò), *Danton*, *Robespierre* (cet. Robspier), *Marat* (cet. Marà), urzitorii revoluțiunii, cu energie și temeritate, traduc în faptă ideile regenătoare ale marelui profet al libertății și drepturilor omenești, cerute de natură însăș. De aceea *Contractul social* s'a supranumit și *farul* (*turnul luminător, călăuza*) *revoluțiunii*.

12. Rousseau compune cea mai bună operă a sa: „Emil, sau despre educațiune“. Consecvențele funeste ale acestei scrieri excelente.

În urma intrigilor detestabile, țesute în contra lui *R.* de către adversarii săi, (filozofii francezi în frunte cu *Voltaire*), cari vizitau saloanele d-nei *D'Epina*y, el este avizat de a părăsi Ermitage-ul unde fusese adăpostit până'aci. Acum *R.* află refugiu la un funcționar de-al ducelui de *Condé*, în Montmorency (cet. Monmoransi). Aci domiciliat în o vilă, situată în o frumoasă grădină, începe de a compune proiectul *unui nou sistem de educație*, după cum promisese d-nei de *Chenonceau*. În conformitate cu acest nou sistem ar fi avut apoi numita doamnă, foarte mult stimată de *R.* de a-și educa copii săi. Nu peste mult în castelul mareșalului de *Luxembourg* (cet. Lūxanbul) el continuă și termină excelenta sa operă pedagogică: „*Emil sau despre educațiune*“ (*Emile, on de l'éducation*). În 1760 *R.* cetește manuscrisul Emil-ului înaintea soției mareșalului de *Luxembourg*, spre a cunoaște ideile acestei dame de înaltă cultură asupra operei sale, păreri, cari n'au putut fi decât favorabile. Librarul *Duchesne* (cet. Dūșen) cumpără acest manuscris

prețios cu suma de 6000 franci. Și cu toate că adversarii marelui cugetător pe ascuns căutau să împiedece tipărirea operei pedagogice epocale, în luna maiu a anului 1762 ea totuș izbutește să apară, și încă în două orașe mondiale deodată, anume în Pariz la editorul *Duchesne* și în Amsterdam la *Néaulme* (cet. Neolm). *R.* consideră operă „*Emil*” ca cea mai reușită lucrare a sa, iar aprețierile favorabile ale specialiștilor confirmau și în publicitate valoarea superioară a operei. Este de observat însă, că marele public cetitor n’a primit această operă valoroasă cu aceeaș complăcere și însuflețire, ca pe celelalte scrieri ale lui *R.*, ba în scurt timp opera *Emil*, care eră podoaba literaturii pedagogice din secolul al XVIII-lea, devine dezastroasă pentru autorul ei. Se pornesc prigoniri înverșunate în contra lui *R.* omul cel mai luminat al veacului și cel mai nobil de inimă. Cauza acestor prigoniri detestabile este faptul, că *Emil*, operă scrisă în formă de roman pedagogic, în care *R.* desfășură un admirabil sistem de educație *în spirit naturalistic* (în cel mai deplin acord *cu legile de desvoltare ale naturii omenestii*) și totodată mustrează cu asprime și justetă vițiile societății și ale educației contimporane, în cartea a IV-a mai conține și reflexiunile lui relative la *educația religioasă și la religie peste tot*, reflexiuni însoțite de o *confesiune (mărturisire) de credință*, pe care autorul o pune în gura unui vicar din Savoia. Figura simpatică a acestui vicar luminat și bun *R.* a zugrăvit-o în mod magistral după personalitatea abatelui *Gâtier* (cet. Gatie), cu care legase prietenie în Annecy. Deoarece aceste mărturisiri (deși sânt opuse direcției materialiste a veacului și sunt exprimate în spiritul celui mai curat deism) nu consună cu dogmele biserice (catolice și protestante), au făcut să se descarce ură și persecuțiuni aprige în contra celui mai ilustru autor pedagogic al epocii. Așa s’a întâmplat, că în primăvara anului 1762 parlamentul din Paris a osândit opera *Emil*, enunțând ordinul barbar, ca întreaga ediție a cărții să fie confiscată, ruptă în zdrențe prin mâna gădelui, aruncată în foc și arsă pe o piață publică. Apoi în 9 iunie a aceluiaș an s’a mai emis ordinul, ca și autorul să fie arestat. Dar *R.* scapă de consecvențele acestui ordin, lipsit de tot simțul de justetă, așa că ducele *Conti*, un binevoitor de al său, îl avertisează de timpuriu, iar mareșalul de *Luxembourg* îi tinde mână de ajutor în mod faptic, ca să poată evadă dinaintea prigoni-

torilor săi. Acum el grăbește la Yverdum (cet. Iverdön, în cantonul Waadt), însă aci cu indignare și uimire aude, că și magistratul Genevei a emis decret de deținere în contra lui, și că de asemenea a ordonat, ca opera *Emil* să fie aruncată pradă flacărilor. Nu peste mult și senatorii orașului Berna îl fac pe *R.* să înțeleagă, cât de nefavorabil are să fie primit, dacă ar cuteza să caute adăpost în orașul lor. După toate aceste amenințări el este silit de a se refugia în *Motier-Travers* (cet. Motié-Traver) (în cantonul Neuchâtel) și de a se obtruda sub ocrotirea Prusiei (*Frederic al II.*) Din Motier *R.* lansează scrisorile sale de apărare și de combatere în contra episcopului de Paris și a magistraților limitați ai orașului său natal. Însă prin aceste scrisori el întărește pe dușmanii săi încă și mai mult în contra sa. Și tocmai în acele zile triste, când *R.* era mai deprimat, ba desperat chiar, apare un pamflet anonim (scris de însuș *Voltaire*), în care se combat nu numai vederile sale filozofice, ci se critică cu asprime chiar și viața lui privată. Acest atac violent deasemenea contribuie la înăsprirea dușmăniei și prigonirilor pornite în contra lui. Acum *R.* nici la Motier nu mai are pace, căci parohul din Neuchâtel agită publicul în contra lui, așa încât el este avizat să se retragă pe insula La-Motte (cet. Lamott) în lacul de Biel, apoi în orașul Biel, însă nici aici n'are cruțarea și liniștea recerută. În fine în 1765 părăsește și acest adăpost și nici el însuș nu mai știe încătrău să-și ia calea dinaintea prigonirilor înverșunate, cari îl urmăreau pretutindenea.

13. Rousseau, ca oaspe al filozofului Hume.

În cursul pribegirilor sale desperate, pe teritoriul țării sale natale, *R.* se întâlnește cu filozoful englez *David Hume* (cet. lum), care făcea călătorii prin Elveția. *Hume*, cel mai mare filozof al epocii sale, luând cunoștință despre soarta vitregă al lui *R.*, se știe ridică peste modul de cugetare limitat al contemporanilor săi și tinde mână de ajutor filozofului francez, prigonit de motive atât de neîntemeiate, ba îl invită de a veni cu el în Anglia și a fi oaspele lui, cât timp va afla de bine. *R.* primește această invitație izvorită din bunăvoință sinceră, însă sufletul său zdruncinat de atâtea nedreptăți, nici în Anglia, departe de patria sa, nu mai află liniștea dorită, ba chiar și în prietinia desintere-

sată a luminatului *Hume* începe a bănuî semnele unei conspirațiuni, țesută de dușmanii săi în contra existenței sale. Din această cauză, întreținerea lui *R.* în Anglia (la Wotton, în comitatul Derby) abia durează până la finea lui aprilie 1767, când cuprins de o supraexcitație sufletească, părăsește adăpostul ospitalier, ce i-l-a oferit cu atâta generositate și bunăcredință filozoful *Hume*. Reîntors din Anglia, vagabondează pe ascuns prin diferite orașe ale Franței; iar dupăce, prin mijlocirea unor binevoitori de-ai săi, reușește de a obține un pasaport (permisiune de liberă călătorie), merge iarăș la Paris, focalarul strălucitor al științelor și al artelor, a cărui viață sufletească agitată îi dă nouă inspirațiuni spre lucrare.

14. Anii din urmă ai vieții lui Rousseau. „Confesiunile sale”. Retragerea totală de lume și decesul marelui cugetător.

Dela 1770 *R.* mai trăiește încă 8 ani în Paris, ocupat cu compunerea de opere științifice, literare și muzicale, ba și cu copierea de note muzicale, de câteori ajungea în lipsă de parale. Și acum credea, că pe el toată lumea îl urește, prigonește și defaimă; de aceea se sfiiă să umble pe străzile frecventate. Sub influența acestor stări sufletești, deprimătoare, *R.* începe să scrie ultima sa admirabilă: „*Confesiunile mele*” (*Mes Confessions*), o autobiografie, care stă fără seamăn în istoria literaturii universale, operă magistrală, care prezintă pe autor ca pe un psiholog foarte profund și precis, psiholog, care cu sagacitate uimitoare știe analiza toate cugetările, sentimentele, acțiunile și motivele acestora și a le expune pe toate acestea într'un stil plin de frumuseță și de vrajă. La început își propusese, că în aceste mărturisiri interesante: pe deoparte să demascheze și să combată pe adversarii săi, cari i-au cauzat atâtea suferințe; iar pe de altă parte să zugrăvească toate amănuntele vieții sale în astfel de chip încât să se poată apăra și justifica pentru toate rătăcirile sale, și totodată să se poată reabilita înaintea opiniei publice franceze. Mai târziu *R.* renunță de a atăca pe dușmanii săi și se restrânge mai mult numai la persoana sa proprie, dar apoi în punctul acesta într'adevăr ne pune în uimire sinceritatea extraordinară, ba chiar necruțarea cinică, cu care desvălește chiar și părțile cele mai întunecoase ale vieții sale. *R.* continuă scrierea

autobiografiei sale până la 1765, divizându-o în 12 capitole. El ne spune, că a scris această carte cu intenția de a o depune pe altarul catedralei Nôtre-Dame (cet. Notrdam), ca un omagiu adus cu umilință lui D-zeu, înaintea căruia voiește să se proștearnă și să-i ceară iertare. De aceea *R.* în fruntea „*Confesiunilor*“ sale pune aceste cuvinte: „Protectorul celor asupriți, D-zeul dreptății și al adevărului, primește depozitul acesta, pe care un nenorocit străin îl pune pe altarul tău!“ Iar introducerea scrierii sale o începe așa: „Eu vreau să arăt lumii un om după întreaga sa adevărată ființă naturală, și acest om voi fi eu însumi. Eu știu ceti bine în sufletul meu și cunosc bine și pe oameni. Cu această carte în mână voi se apar înaintea tronului judecătoresc al lui D-zeu. Acolo voi spune cu voce sonoră, că: Acî e tot aceea, ce am cugetat eu, ce am făcut și ce am fost eu în lume: eu am desvălit interiorul meu cu toată sinceritatea întru toate așa, precum l-ai văzut tu însuși, ființă eternă; D-zeule, adună nenumărata ceată a semenilor mei, pentru ca ei toți să auză mărturisirile mele, ca să ofteze pentru scăderile mele și să înroșească auzind despre josniciile mele. Și apoi la rândul lor, fiecare din ei să-și desvălească inima sa înaintea tronului tău cu aceeaș sinceritate ca și mine, și atunci cu greu va cuteză măcar unul dintre ei să grăiască către tine astfel: „Eu am fost mai bun decât omul acesta! Inșă în ziua, când *R.* voi să ducă manuscrisul „*Confesiunilor*“ sale la locul destinat, află porțile catedralei închise. Această piedecă neașteptată îl întristează, ba îl face desperat chiar, fiindcă vede în ea un joc al întâmplării, care vrea să-i spună, că nu numai oamenii, dar chiar și D-zeu e în contra lui. Și într’adevăr, efectul așteptat dela „*Confesiunile*“ sale (încă numai manuscrise) nu l-a putut vedea realizat în viața sa, căci această descriere și apologie încântătoare a unei vieți mari, pe care *R.* a scris-o cu sângele inimii sale, a putut să apară tipărită numai după moartea autorului ei.

La începutul anilor trăiți în Paris se părea că viața lui *R.* iarăș va lua un curs mai liniștit. Acum, încetul cu încetul, iarăș este bine primit în saloanele elite, unde totodată i-se oferă ocaziuni de a-și ceti manuscrisele „*Confesiunilor*“ sale interesante înaintea cercurilor sociale înalte. În orele sale libere face plimbări lungi prin pădurile din împrejurimea capitalei franceze, plimbări cari apoi îl conduc

din nou la studiile sale botanice, începute în tinereță, și excită în sufletul său senzibil încă și mai mult iubirea caldă față de natura cea măreață, în ale cărei farmece nu se mai satură de a se desfășura.

Însă în anii din urmă, din zi în zi, neîncrederea sa față de oameni, prin imaginația sa extravagantă, se potențează în proporții colosale, așa încât acum nu mai are nici o clipă liniștită, ci neconținut se teme, că pe ascuns se continuă conspirația dușmanilor în contra persoanei sale. Acum devine foarte posomorât și moros, și își sistează toate corespondențele. Iar când simțeste, că sănătatea i-se strică în mod îngrijitor lansează în public o rugare, cerând ca cineva să se îndure de a-l ajuta la zilele bătrânețelor. În fine, disgustat de oameni până în adâncul sufletului său mare, pătîmind de o boală gravă și incurabilă, și de dese accese de mizantropie, primește adăpostul, pe care i-l oferă marchizul René de *Girardin* (cet. Girarden) în castelul său din satul Ermenonville (cet. Ermnonvill), situat în mijlocul unui parc grandios, pe o insulă, lângă Saint-Denis (cet. Sendeni). Peste câteva săptămâni (42 de zile) de întreținere în acest loc bogat în frumseți naturale, în 2 iulie 1778, după amiazi, când meditând și erborizând, își făcea plimbările sale prin parcul castelului, marele adorator al naturii moare subit, probabil de apoplexie. Fu înmormântat în Ermenonville, însă peste 16 ani, în 1794, *Convențiunea națională* (adunarea reprezentativă a Revoluției franceze a dispus, ca osemintele lui R. să se transporte la Paris și să se înmormânteze din nou, în mod sărbătoresc, în Panteonul național, lângă sarcofagul marelui său contemporan și adversar *Voltaire*. Unii, considerând starea sufletească zguduită a lui R. credeau, că el s'ar fi sinucis. Marchizul de *Girardin* s'a nîzuit de a desmînji aceste afirmațiuni iscodite fără nici o constatare certă, dar n'a putut reuși să ridice toate bănuelile. Însă, în timpul mai nou, când rămășițele pămîntești ale lui R. au fost aflate din nou și exhumate din mormîntul său (din Panteon), autorități competente au constatat, că supoziția despre o eventuală sinucidere a marelui cugetător este lipsită de orice temei, (fiindcă pe osul frontal nu s'a aflat semnul loviturii de pistol, despre care vorbeau contemporanii săi). Iată cât de înduioșător se termină o viață agitată de atâtea avânturi ideale, și de o activitate culturală însuflețită și încoronată de efecte colo-

sale, dar totodată și umbrită de rătăcirii și de suferințe mari. Și *R.*, care a făcut epocă în viața culturală a secolului al XVIII-lea, trece din lumea aceasta cu convingerea dureroasă în sufletul său extraordinar de simțitor, că societatea contemporană nu l-a înțeles, ci l-a osândit și respins în mod nedrept și implacabil, și că el numai dela o generație de mai târziu va putea să aștepte recunoștința și dreptatea meritată, fapt, care cu ocaziunea serbărilor bicentenare din 1912 s'a și împlinit în modul cel mai strălucit.

15. Rudeniile lui Rousseau.

Cu ocaziunea aniversării bicentenare a nașterii lui *R.* serbată în vara anului curent (1912), o revistă franceză (*Revue*) a sulevat chestiunea despre descendenții lui *R.* și a ajuns la constatarea, că chiar și până astăzi mai există rudenii de-ale lui *R.*, însă nu e sigur, că ar fi descendenți direcți ai marelui cugetător. Se afirmă anume că în Portugalia ar trăi niște descendenți de-ai fiilor lui *R.* dar nu se știe pozitiv, dacă aceștia poartă numele lui, căci precum am spus, *R.* și-a dat toți fii în ospiciul copiilor găsiți și nu i-a mai recunoscut. Însă există date certe despre un ram lateral al familiei *R.* anume încă în 1683 un fiu de-al unui unchiu al lui *R.*, în etate de 20 de ani, a părăsit Geneva pentru a însoți o ambasadă franceză în Perzia, și s'a căsătorit în Ispahan. Dintre urmașii acestui *R.* patru generațiuni de-a rândul au fost conzuli ai Franței în diferitele țări ale Levantului. În 1780 un membru din această familie, cu numele Jean François Xavier (cet. Jan Fransoa Xavié) a venit în Franța. Cei cari au cunoscut în persoană pe Jean Jaques *Rousseau*, spuneau, că acest Jean François Xavier semănă de minune cu marele filozof. Descendenții acestui J. F. Xavier *R.* deasemenea au fost aplicați în serviciile diplomatice ale Franței. Baronul Alfred *Rousseau*, născut la 1847 în Tunis (Africa), a fost conzul în Siria (Azia), în Palermo și Bolivia (America). De câțiva ani s'a retras din funcțiune și astăzi trăiește în Paris. Acest *R.* dimpreună cu cei doi fii ai săi, au participat la splendidele festivități bicentenare, celebrate în memoria numuritorului lor predecesor la 30 iunie a. c. în Panteon.

16. Eternizarea memoriei lui Rousseau.

În Geneva de mai mulți ani s'a constituit și funcționează *Societatea Jean-Jaques Rousseau* (Société Jean Jaques R.) care desvoaltă activitate demnă de laudă și căreia se poate mulțumi, că frumosul oraș natal al lui R. a devenit un centru internațional al cercetărilor relative la viața și activitatea marelui fiu al Elveției. Anuarul acestei societăți, redijat de pedagogi excelenți, este foarte interesant și valoros. Tot în Geneva, pe o insulă a Rhonului, în mijlocul naturii mărețe, pe care o adoră, i-s'a ridicat lui R. statuia cea mai frumoasă și impunătoare, care îl reprezintă șezând și meditând, cu o carte deschisă, sprijinită pe genunchi, în care tocmai voiește să scrie gândirile sale mărețe. Mai departe, din prilejul bicentenarului lui R. s'a înființat în Geneva o școală pentru *formarea educătorilor*, numită *Institutul J.-J. Rousseau*, al cărui director este savantul P. *Bouvier* (cet. Buvié), profesor de universitate. Apoi în Montmorency, localitate de vile situată spre miază-noapte dela Paris, lângă întinsa și frumoasa pădure cu acelaș nume, unde R. timp de 2 ani (1757—58) a trăit ca oaspele contesei *D'Épinay*, stimătorii lui au aranjat un mic muzeu R., unde se află masca mortuară, un bust foarte nimerit, precum și alte relicvii de-ale marelui cugetător. Nu departe de Montmorency zace micul sat Ermenonville, lângă calea ferată ce duce dela Paris la Soissons (cet. Soason), unde se întinde parcul grandios de Ermenonville, creiat încă în anii 60 ai secolului al XVIII-lea de marchizul René de *Girardin*, parc împodobit cu multe frumseți naturale, iar la mijloc având o vilă plăcută, în care R. și-a petrecut ultimele 6 săptămâni ale vieții sale, ca oaspe al binefăcătorului său, marchizul de *Girardin*. În acest parc a și fost înmormântat R. primadată, și de aci transportat în Panteon. Din proprietatea familiei *Girardin* mai târziu parcul de Ermenonville a trecut în posesiunea familiei *Edouard André*, care l-a păstrat în acea stare naturală, precum a rămas de pe timpul lui R. și a marelui său stimător marchizul de *Girardin*. Astăzi parcul din Ermenonville este proprietatea principelui de *Radziwill*, care în zilele festivităților din vara anului curent a dat concesiune de intrare liberă în parc publicului mare. Cele mai apropiate festivități comemorative ale lui R. vor avea loc numai peste 66 de ani în 1978, când se va celebra bicentenarul morții nemuritorului filozof.

B) Sistemul pedagogic al lui Rousseau *).

I. Ideile conducătoare ale naturalismului pedagogic.

Deja în prima sa scriere „*Dacă restabilirea științelor și artelor?*” și apoi în opera „*Emil*” în o formă încă și mai admirabilă *Rousseau* ni-se prezintă ca un pedagog în stil mare, căci el vrea, să arate lumii culte acea direcție corectă, pe care, de aci înainte, va avea să o urmeze educația cea mai nouă; această direcție este și trebuie să fie: *naturalismul*, anume: toate acțiunile educative vor avea să procedeze în *deplină conformitate cu natura adevărată a omului și cu legile inerente ale acestei naturi*, iar nu după prejudițiile (părerile adoptate cu ușurință) absurde și moravurile perverse (pornite spre rău) ale societății, care ne încunjură. Iar acest *naturalism pedagogic* în special se va aplica așa că: a) prin *educația fizică*, care în prima fază (până la 10 ani) are să ocupe tot terenul, să se asigure cea mai firească și liberă dezvoltare a corpului, înlăturându-se tot ce l-ar moleși și făcându-se tot, ce-l poate oțeli pe elev; b) *educația intelectuală*, să caute, ca elevul să învețe mai mult din *natură*, iar nu din cărți; mai mult să *inventeze (afle) el însuș* prin cugetare independentă, decât să i-se dea deagata; c) *educația morală* să se pună în legătură cu cea *fizică* și să fie mai mult *negativă*, ceea ce se înțelege așa, că aplecările omului dela natură sunt *absolut bune*, deci pe elev trebuie mai mult numai a-l scuti de toate influențele stricătioase provenite din afară (cu deosebire dela societatea, în care trăiește), a înlătura toate împrejurările împiedecătoare și de a asigura acelor aplecări înnăscute bune un mers de dezvoltare liber și liniștit, așa încât: *pedepsele să se excludă din educație*, respective să apară numai ca *urmările naturale* ale faptelor elevului. Deci în toate direcțiile numai *natura* singură, curată de orice amestec, are să ne arate calea cea corectă a educației celei mai nouă. Însă o astfel de educație o va putea îndeplini numai un astfel de *educător*, care nu-i infectat de putrejunea civilizației contemporane, ci e și el o operă a naturii adevărate. Apoi educătorul își alege un *elev* corespunzător intențiilor sale pedagogice, îi dă numele frumos *Emil*,

*) Izvor: „*Émile, ou de l'éducation*” par J. J. Rousseau, Paris, Firmin-Didot, 1898.

și-l imaginează ca orfan, coborîtor din o familie avută, trăiește sub zona temperată și este deplin sănătos, căci nu valorează osteneala de a educa pe un om bolnăvicios, care nici odată nu va putea să învețe *arta de a trăi*. Și apoi *Emil* va rămâneă legat de educătorul său până când va ajunge să aibă și el urmași, asupra cărora apoi el va ști și va putea aplica încă și mai bine *educația naturală normală*. Și deoarece, după părerea lui *Rousseau*, educația naturală deplin bună se poate face numai cu un singur elev, el află, că nu-i mare sacrificiu, dacă întreaga viață a unui educător se va consacra unui singur elev. Direcția *naturalismului pedagogic* își are originea sa în ideile cugețătorilor francezi: *Rabelais* (cet. *Rablé*) și *Montaigne* (cet. *Montani*) din secol. XVI. și ale filozofului englez *Locke* (cet. *Loc*) din secol. XVII., însă *Rousseau* dezvoltă și aplică această direcție în formă atât de grandioasă, încât el cu drept cuvânt se consideră ca *părintele naturalismului pedagogic*. De altă parte naturalismul lui *Rousseau* reprezintă și un fel de reacție în contra multelor și gravelor abateri dela calea naturii genuine, precum și în contra degenerării și corupției morale a societății din Franța în secol. al XVIII-lea. Și e de observat, că intenția lui *Rousseau* este de a da îndreptări nu numai pentru educația unui singur individ, ci de a conduce prin educație întreaga omenire dela stricăciunea morală produsă prin progresele culturii intelectuale falze la o stare mai naturală, mai nevinovată și mai fericită!

2. Indicarea conținutului operei „Emil“.

La analizările și aprețierile, pe cari le-am dezvoltat în acest tratat, am întrebuințat o ediție mai nouă a originalului francez: „*Émile, ou de l'éducation*“, par J. J. *Rousseau*, Paris, librairie de *Firmin-Didot*, imprimeurs de l'institut de France, 1898. În fruntea scrierii sale *Rousseau* pune (ca motto) sentența latină: „*Sanabilibus aegrotamus malis; ipsaque nos in rectum genitos natura si emendar velimus, iuvat*“. (Suferim de rele sanabile, și dacă voim să le îndreptăm, însăș natura, care spre bine ne-a născut, ne ajută). *Seneca* „*De Ira*“, II., 13. Opera este precedată de o *prefață* frumoasă, apoi urmează lucrarea însăș divizată în *cinci* secțiuni mari, numite *cărți*, fără alte subdiviziuni. Atât după conținut, cât și în ceea ce privește forma, opera „*Emil*“ se

poate considera ca un *roman pedagogic*, iar în privința stilului este de o frumseță clasică. *Cartea I.*: tratează despre educația copilului mic, până la finea anului al 2-lea, *până când începe să vorbească (etatea infantilă propriu zisă)*. *Cartea a II.*: vorbește despre educația dela al 2—12 an al etății, *periodul jocurilor*, (care, după organizația școlară de astăzi, cuprinde educația din grădina de copii și din școala elementară cotidiană); însă, după *Rousseau*, în acest period învățământul sistematic încă n'are loc. În *cartea a III-a Rousseau*, cu o pricepere admirabilă, tratează educația elevului dela 12—15 ani, interval cam scurt, pe care-l consideră ca *periodul muncii serioase*, (adecă periodul propriu al *învățământului sistematic*). Apoi în *cartea a IV-a* desfășură cursul educațiunii dela anul al 15-lea al etății până la maturitatea lui Emil, *periodul afectiv al pubertății*; în acest period are să se îndeplinească introducerea elevului în cunoștința *raporturilor vieții sociale și morale*, (period, care se continuă până la *căsătoria lui Emil*). În fine *cartea a V-a* tratează despre *educația femeii*, căreia *Rousseau*, îi dă numele de *Sofia*, și o alege astfel, încât ea să poată deveni o soție și consoartă deplin corespunzătoare cu menirea naturală, adevărată a femeii și cu educația soțului său Emil.

3. Prefața operei „Emil”. Enunțarea principiului conducător a toată educațiunea naturală.

Rousseau introduce prefața operei sale așa: „Am început să scriu această culegere de reflexiuni și observațiuni, pentruca să satisfac dorinței unei bune mame (d-na de *Cnenonceau*), care știe cugeta. La început aveam intenția de a așterne pe hârtie numai un memoriu de câteva pagini, însă subiectul meu m'a răpit cu sine și astfel memoriul meu a devenit o operă prea voluminoasă pentru ceea ce conține și totuș prea mică pentru materia ce o tratează. Voiu vorbi puțin despre însemnătatea educațiunii bune, și nu mă voiu încerca să dovedesc, că cea actuală este rea, pentrucă aceasta au făcut-o deja mulți alții înaintea mea... De mult timp se aud plângeri în contra practicei educative actuale, însă până acum nimeni n'a cutezat de a recomanda altă practică în locul aceleia; căci literatura și știința secolului nostru tinde mai mult de a di-

struge, decât a edifică. Deși mai 'nainte a apărut o operă pedagogică a lui *Locke* („*Cugetări asupra educației*“, 1693), totuș opera mea apare de tot nouă... Eu voi da anume un plan de educație pe deplin *corespunzător cu natura omului și ușor de executat*.

Educătorii nu cunosc *natura copilărească* și urmând ideile false, ce le au despre această natură, cu cât merg mai departe în lucrarea lor, cu atât rătăcesc mai mult. Ei privesc în copil totdeauna pe omul matur, fără a se gândi la aceea, ce este acela, înainte de a deveni om. Iată studiul, la care mi-am dat toată silința, așa încât chiar și dacă întreg metoda meu ar fi himeric și falz, totuș orișicine va putea profita din observațiunile mele. Deci: „*Începeți odată de a studia mai bine pe elevii voștri; fiindcă e prea cert, că nu-i cunoașteți deloc**“. Și dacă veți ceti cartea mea din acest punct de vedere, ea desigur va fi de mare folos pentru voi“.

Din aceste enunțiațiuni reiese evident, că *Rousseau* (deja în prefața operei sale) recunoaște și stabilește principiul conducător suprem al pedagogiei moderne, când afirmă, că *studierea temeinică a naturii elevului (din partea educătorului) este și trebuie să fie condiția primă și cea mai de căpetenie a reușitei educațiunii*. Deci *Rousseau* ne spune clar, că: *numai pe baza unei psihologii aprofundate și corecte a sufletului copilăresc se poate întemeia și edifică o adevărată pedagogie*.

4. Cartea I. a operei „*Emil*“, educațiunea până la finea anului al 2-lea (în etatea infantilă).

a) *Motivarea necesității de a scuti pe elev de influențele societății și de a-ne reîntoarce la natură*.

- *Rousseau* începe cartea I a operei sale cu aceste cuvinte semnificative: „Toate sunt bune, câte ies din mâinile Autorului (Creatorului) lucrurilor; însă toate degenerază sub mâinile omului. El silește pământul său, ca să nutrească produsele altui pământ, un arbore să producă fructele altui arbore; omul amestecă și tulbură climatele, elementele și anotimpurile; el mutilează cânele său; el răstoarnă și des-

*) „*Émile*“, pag. 2.:

„Commencez donc par mieux étudier vos élèves; car très assurément vous ne les connaissez point“.

figurează toate celea; lui îi plac diformitățile și monstrii; el nu voiește să lase nici un lucru așa, precum l-a creiat natura, nici chiar omul să nu rămână astfel; el voiește să-l dreagă și pe acesta, ca pe un cal de manej, și să-l schimonosească ca pe un arbore din grădina sa. De aci vine apoi, că un om dela naștere lăsat de sine, în mijlocul semenilor săi, ar deveni ființa cea mai desfigurată. Prejudițiile, autoritățile, necesitățile, exemplele și toate așezămintele sociale, în care suntem scufundați, ar innăbuși în el cu desăvârșire natura originală (bună) și n'ar pune în locul ei nimica". Cu aceste argumente motivează *Rousseau* necesitatea de a scoate pe elev de sub influențele păgubitoare ale societății și a-l educa în atârnare numai de educatorul său și de lucrurile fără vieată. Și apoi totuși se adresează către mame cu aceste calde cuvinte: „Mamă gingașă și prevăzătoare, tu ești acea ființă, către care mă adresez, care vei ști depărta pomîșorul plăpînd de pe calea cea mare și îl vei ști scuti de loviturile opiniunii omenești. Cultivează, udă planta cea tinăra, înainte de ce ar muri, căci fructele ei vor face cîndva deliciile vieții tale. Formează de timpuriu o incintă (spațiu îngrădit) în jurul inimei copilului tău“...

b) *Necesitatea educațiunii.*

Omul se naște debil, deci are trebuință de puteri; el se naște ignorant (neștiutor), deci are necesitate de judecată. Tot aceea, ce nu posedăm dela naștere, însă de ce avem lipsă fiind mari, ni-se dă prin educațiune.

c) *Factorii educațiunii.*

Educația o primim parte dela *natură* (desvoltarea internă a organelor și facultăților noastre), parte dela *oameni* (întrebuințarea acelei desvoltări, întrebuințare, pe care o învățăm) și parte dela *lucruri* (experiențele noastre proprii, pe cari ni-le câștigăm prin observarea obiectelor). Fiecare om dela acești *trei educători* își primește educația. Și dacă în cutare elev lucrarea acestor educători se contrariază, este rău educat, și niciodată nu va putea fi de acord cu sine însuș; pe cînd acel elev, în care influențele acestor trei educători sunt în consonanță și tind spre un scop final determinat, va fi bine educat și va înainta cu siguranță către destinația sa. Dintre aceste trei feluri de educații, cea a „naturii“ deloc nu atîrnă dela noi; aceea a „lucrurilor“ numai în parte; și numai educația, ce provine „dela oameni“ este în puterea noastră, însă și aceasta numai cu oarecari

restricțiuni, pentrucă cine poate spera de a dirija vorbele și faptele tuturor acelora, cari se află în jurul elevului nostru.

d) *Scopul educațiunii.*

R. întreabă: „Care este *scopul educațiunii!*” Și apoi răspunde: „Acela, pe care ni-l arată *natura!* În ordinea naturii toți oamenii sunt egali, deci destinația tuturoră este: *de a deveni oameni.* Pe mine nu mă impoartă, dacă pe elevul meu îl vor destina pentru cariera militară, preoțească ori avocațională; căci natura îl cheamă pe el, înainte de toate, la *vieața omenească. A trăi este măiestria, pe care elevul meu are să-o învețe dela mine* *). Și când va ieși de sub mâinile mele, el nu va fi nici magistrat, nici soldat, nici preot, ci el va fi mai înainte de toate *om*: tot aceea *ce trebuie să fie un om*, și dacă necesitatea cere, el va ști să fie om atât de bine, ca oricine altul. Și soarta înzadar îi va schimba locul, căci el va ști să fie totdeauna la locul său.

e) *Educațiunea fizică.*

În timpul de față (secol. al XVIII) mamele nu voiesc să satisfacă obligamentelor lor naturale față de copiii lor de a-i alăpta ele înseși. Starea naturală a vieții familiare s'ar restabili, sentimentele și moravurile s'ar nobilita, dacă mamele n'ar neglija împlinirea acestei datorințe naturale. Însă Emil este orfan, de aceea i-se angajează o nutriță, care atât prin sănătatea corpului său, cât și prin însușirile sale sufletești, dă deplină garanție reușitei educațiunii naturale. Emil se va educa *la țară (la sate)*, unde aerul e cu mult mai curat, decât la orașe, cari după R. sunt prăpăstiile omenirii. *Direcția naturală* a educației se va arăta prin faptul, că educătorul în nici o privință nu va împiedeca dezvoltarea liberă a elevului și va înlătura toate influențele păgubitoare acestei dezvoltări. În ceea ce privește *dezvoltarea corpului*, vom avea să observăm *natura*, și să urmăm calea indicată de ea. Și ce face natura? Ea neconținut exercită și oțelește corpul copilului, și prin cele mai felurite încercări, de timpuriu îl obișnuiește la osteneală și la durere. Deci micului copil să i-se lase *deplină libertate*

*) „Émile“, pag. 11.:

„Vivre est le métier que je lui veux apprendre. Il sera premierement homme: tout ce qu'un homme doit être“.

mișcări. *R.* combate *înfășarea*, ca un obicei foarte păgubitor dezvoltării corporale. În acele țări, unde se urmează acest uz eronat, sunt o mulțime de oameni ghiboși, schiopi și schilozi. Elementul de viață a acestei faze sunt: *mișcărilor libere*.

f) *Prevenirea capriciilor copilărești.*

Peste tot, părinții tratează greșit pe copiii lor, fiindcă: sau ei fac aceea, ce poftesc copiii lor; sau pretind să facă copiii aceea, ce le place părinților. Așadar sau părinții se supun capriciilor copiilor, sau aceștia capriciilor acestora. De aci vine apoi acea stare întoarsă, că copiii demandă (poruncesc) înainte de a ști vorbi, și ascultă înainte de a ști făptui. Vom nimeri calea cerută de natură, dacă nici noi nu ne vom supune capriciilor copiilor, dar nici copiii capriciilor noastre, ci atât ei, cât și noi vom ascultă de *legile necesității imperative ale naturii*. Copilul este rău, pentru că e debil, întăriți-l, și atunci va deveni bun și liniștit.

g) *Inceputurile dezvoltării senzurilor.*

Precum mama ar trebui să fie prima nutriță și educatoare a copilului, tocmai așa *tatăl are să fie primul său învățător*. Și dela acest obligament nu-l pot dispensa nici ocupațiunile, nici datorințele lui externe, nici mizeria șcl. Cu mult mai înainte de a ști vorbi, copilul *învață din experiență*. Deci experiența premerge instrucțiunii proprii. Această învățătură se începe cu *senzațiunile simple*. Însă primele senzațiuni ale copilului mic sunt pur *afective* (adecă: ele nu cuprind, decât numai note de plăcere ori de displăcere). Numai foarte cu încetul ajunge sufletul copilului la *senzațiuni reprezentative*, (cari înfățișează obiectele în afară de eul său); dar e bine, ca impresiunile să i-se dea în oarecare ordine potrivită. Copilul vrea să atingă și să prinză tot: lăsați să lucreze liber și acest impuls, care i-va sugera o mulțime de senzații folositoare, precum: căldura, răceala, duritatea, șcl. Iată primele manifestări ale intelectului!

h) *Inceputurile vorbirii.*

Este un abuz condamnat de a i inteți pe copiii mici (până la 2 ani) să înceapă *de a vorbi* cât de timpuriu în limba oamenilor crescuți. Cea mai mare stricăciune ce se poate face prin forțarea copiilor de a vorbi ca noi, nu va fi aceea, că vorbele învățate papagalicește nu vor avea nici un înțeles pentru ei, ci faptul, că contrar cugetării corecte, ei vor încopciă cu acele vorbe de tot alt înțeles, decât cel

care le-ar corespunde. Deci să *scutim pe copii de toate încercările forțate de a vorbi și să-i obișnuim de a nu spune niciodată mai mult, decât pot să cugete (să înțeleagă)*. Procedăm conform naturii, dacă *restrângem cât mai mult vocabularul copiilor mici*.

i) *Resumarea maximelor pedagogice relative la faza primă a educațiunii.*

La finea cărții I. a operei sale R. reasumează *principiile conducătoare* ale educațiunii naturale din faza primă a dezvoltării elevului. El anume pleacă dela constatarea faptului, că copiii nu posed puteri suficiente pentru tot aceea, ce natura le poruncește; prin urmare: trebuie a le permite să-și întrebuinteze, în deplină libertate, toate acele puteri, de cari dispun; (aceasta e maxima *primă*). Mai departe trebuie a-le da mână de ajutor în tot aceea, ce privește necesitățile fizice (corporale); (a doua maximă). Inșă acest ajutor va trebui să se mărginească exclusiv numai la aceea, ce într'adevăr este spre folosul copiilor, fără a cedă câtuș de puțin capriciilor ori dorințelor lor fără rost; (aceasta e a *treia* maximă). Apoi trebuie a studia cu îngrijire limbajul natural și semnele (gesturile) lor, căci în această etate (până la anul al 2, când ei încă nu știu ce e disimulația) în dorințele lor, vom putea bine distinge ceea ce emanează imediat dela natură, de ceea ce provine din fantazie; (maxima a *patra*). Deci *spiritul acestor legi este: de a acorda copiilor, cât mai multă libertate adevărată și cât mai puțină stăpânire*. Astfel ei, obișnuindu-se de timpuriu de a-și limita dorințele în proporția puterilor lor, numai în măsură mică vor simți lipsirea de acele lucruri, cari nu stau în puterea lor. Toate dezvoltările din această primă fază a etății se efectuează aproape deodată: copilul învață a mânca, a umbla și a vorbi în acelaș timp. Dar el n'are încă nici idei, nici sentimente, ci *numai senzațiuni*; el nu simțește încă *nici propria sa existență*. A trăit (până la anul al 2-lea al etății), dar încă este *inconștient* de viața sa!

5. Cartea a II-a a operei „Emil”: dela anul al 2-lea (începerea vorbirii) până la finea anului al 12-lea (etatea copilăriei proprii sau periodul jocurilor).

a) *Trebuie obișnuit să supoarte suferințele.*

În anul al 2-lea, când începe a vorbi, copilul plânge mai puțin, pentrucă un limbaj substituie pe celalalt. Cel

dintâi lucru, ce trebuie să se facă la începutul acestei faze (dela anul al 2-lea înainte), este: *de a nu-l face prea simțitor și ușor de înduioșat prin prea multe îngrijiri superflue*. De aceea dacă copilul cade, se lovește la cap, îi sângerează nasul, se taie la degete și strigă, atunci, zice R. *nu* voi grăbi să-i sar într'ajutor, cu fața schimbată de spaimă și de compătimire, ci voi rămâne liniștit, cel puțin un timp oarecare. Dacă copilul va observa liniștea mea, el încă și-o va recâștiga pe a sa. El va judecă despre suferința sa, precum va vedea că judec eu. Și eu nu voi feri pe Emil de suferințe, ba din contră: mi-ar părea foarte rău, dacă ar crește mare, fără să știe ce este durerea. Căci: „*A suferi este prima lecțiune, pe care el trebuie să-o învețe și de care va avea mai multă trebuință să-o știe*“.

b) *Necesitatea naturală, ca factorul de căpetenie al educațiunii.*

Există *două feluri* de dependențe (raporturi de atâr-nare): 1. dependența omului de *obiectele* fără viață și 2. dependența *de semenii* săi. Cea dintâiu provine: dela *natură*, pe când a doua: dela *societate*. Cea dintâiu nu e stricăcioasă (libertății), pe când cea din urmă poate da naștere la diferite vicii. De aceea (în această fază, dela 2—12 ani) mențineți pe elevul vostru *în singura dependență de obiecte (lucruri)*. Prin urmare nu acordați copilului nimic, pentru că el așa dorește și cere, ci pentru că *necesitatea* pretinde. Și precum copilului nu i-se poate permite să demande (să poruncească educătorului), tocmai așa nici educătorului nu i-se poate concede de a tiranisi, (a trata în chip imperios și violent) pe elevul său. Cuvintele *ascultare* (supunere) și *poruncă* sunt de a se șterge din dicționarul educațiunii; și încă și mai mult cuvintele: *datorință* și *obligativitate*; pe când cuvintele: *necesitate*, *forță* (*putere*), *imposibilitate* și *silă* trebuie să aibă cel mai mare rol.

c) *Rezonarea nu e potrivită pentru etatea copilăriei.*

Rezonarea (explicarea motivelor etice, după cari tratăm pe elevi), pe care *Locke* o recomandă atât de mult în întregul său sistem de educație, R. o combate și o respinge în mod rezolut, pentru această fază a educației. El anume zice: „Capodopora unei bune educații este a formă din elev un om raționabil“. Dintre toate facultățile sufletești ale omului, rațiunea care e oarecum rezultanta tuturor celorlalte facultăți, se desvoaltă mai cu greu și mai târziu. Și

totuși există educători de aceia, cari voiesc să se servească de rațiune pentru a desvoltă pe celelalte facultăți mai inferioare. Aceasta ar însemna de a începe opera educațiunii cu sfârșitul ei, de a face instrument din operă însaș. Dacă copiii ar putea să înțeleagă motivele cerute de rațiune, nici n'ar mai trebui să fie educați. Nefiind încă rațiunea copiilor desvoltată pentru înțelegerea ideilor morale, urmează, *că: nu e conzult de-a rezonă cu ei asupra motivelor tratării, ce o aplicăm asupra lor, căci vorbindu-le într'o limbă, pe care ei încă n'o înțeleg, îi veți face dornici de dispută, încăpăținați și răsvrătitori.*

d) *Educațiunea are să fie mai mult „negativă“.*

Primele porniri ale naturii omului sunt *bune*. Dela natură nu există nici o urmă de perversitate în inima omească. Nu se află nici un vițiu în suflet, despre care nu s'ar putea spune, că în ce chip a încolțit acolo, venind de din afară. Unica pasiune naturală, născută cu noi, este *amorul propriu* (iubirea de sine însuș), care dela natură este bun și folositor, însă poate deveni și rău, după cum îl întrebuițăm. De aci urmează, că prima educație (dela 2—12 ani) va avea să fie *mai mult negativă*, și anume așa, că ea nu va căută să învețe pe elev de a distinge virtutea de păcat, adevărul de neadevăr, ci de *a-i scuti inima de viții și mintea de rătăcirii*. Și dacă voi, educătorilor, veți continua pe această cale naturală, până când se vor deschide ochii rațiunii elevului vostru, atunci el va crește fără moravuri rele și fără prejudicii, și va deveni cel mai înțelept om sub mâinile voastre.

e) *Ideea proprietății, ca prima idee morală.*

Cele dintâiu datorințe ale noastre se rapoartă *la noi înșine*. Toate pornirile noastre naturale se referesc, înainte de toate, la *păstrarea persoanei noastre proprii și la bunăstarea cât mai deplină a acesteia*. De aci rezultă, că primul nostru sentiment de drept se referă nu la aceea, ce suntem datori altora, ci *la ceea ce ni-se datorește nouă*. Prin urmare mai nainte vom avea să vorbim copiilor despre *drepturile*, și numai după aceea despre datorințele lor. Prima idee ce trebuie să i-se deă elevului este: *ideea proprietății*, ideea dreptului prin care ceva aparține exclusiv cuiva. Spre acest scop R. aduce pe Emil în o situație potrivită pentru a-l face să înțeleagă ce este *proprietatea*. Anume: îl îndeamnă să facă într'o grădină (care e proprietatea unui

grădinar cu numele *Robert*) o mică plantațiune (de mazăre), care îi cauzează mare bucurie. În o frumoasă zi însă Emil află plantația sa total distrusă de mâna grădinarului *Robert*, a cărui proprietate eră grădina, și care se plângea în contra lui Emil, că și-a permis de a face plantație pe un teritor, ce nu e proprietatea lui. Acum Emil și mentorul său fac grădinarului păgubit ofertul de a cedă o parte din grădina sa lui Emil, care o va lucră și ca recompenză îi va da jumătate din prețul produselor vândute. În chipul acesta i-se explică lui Emil: *ideea proprietății legiuite, din dreptul de a luă în posesiune ceva în schimb pentru munca îndeplinită.*

f) *Pedepsele au să fie consecvențele naturale ale faptelor elevului și, pe cât numai se poate, să se omită.*

Elevul se îndeamnă sau se reține prin singura legătură a *necesității naturale*, el va deveni flexibil și docil prin singura forță a lucrurilor, fără ca vr'un vițiu să aibă ocaziune de a încolți în sufletul său. Deci: „Nu-l pedepsiți niciodată, căci el nu știe ce e eroarea, vina sau păcatul; și nu-l siliți să vă ceară iertare, căci el nu va putut ofenză. Și apoi continuă R., trebuie să enunț franc, că: pedepsele niciodată nu sunt de a se impune și aplică elevilor ca pedepse proprii, ci trebuie să vină asupra lor numai ca *consecvențele naturale ale faptelor lor*. Deci dacă copilul sparge geamurile odăii sale, se va închide în o localitate fără geamuri, deci întunecoasă, și i-se va spune, că se închide aci spre a nu mai aveă geamuri de spart. I-se permite însă de a se reîntoarce în odaia sa, dacă va promite spontan, că nu va mai sparge geamuri, șcl. Tocmai așa și cu „*mințirea*“. Nu veți aveă să declamați elevului în contra acestui vițiu, ci veți întocmi lucrurile astfel, încât toate consecvențele rele ale minciunii, de ex. de a nu i-se crede nici când vorbește adevărul, de a-l acuză și când nu e vinovat, șcl. să se descarce asupra aceluia, care a mințit, șcl.

g) *Prima lecție morală: „Nu face rău nimănui“.*

În ceeace privește educația morală, s'ar puteă afirmă, că toate regulele educației contemporane sunt greșite. După a mea părere, zice R.: „Unica lecție de morală, care convine etății copilăriei și care e mai importantă pentru toate etățile este: *de a nu face nimănui niciodată nici un rău*. Și chiar și maxima de „a face bine altora“, dacă nu se subordonează celei dintâiu (de a nu face rău), poate să fie

primejdioasă, falsă și contradictorie. Cele mai sublime virtuți sunt cele *negative*. Deci veți avea să inculcați (gravați în sufletul) elevilor voștri această maximă, cea mai prețioasă însă nu prin rezonare, ci *prin fapte*; căci aplicarea ei este împreună cu mari greutate și lupte. Câtă întrepiditate, câtă vigoare de caracter se cere pentru a putea urma în toată viața sublima maximă: *de a nu face rău nimănui*.

h) *Educațiunea intelectuală.*

1. *Cultivarea senzurilor.*

Primele facultăți, cari se formează și se desvoltă în noi, sunt *senzurile*: văzul, auzul, șcl. Senzurile sunt de cea mai mare însemnătate pentru desvoltarea *intelenței*. Prin urmare: „Exercitați nu numai puterile corporale ale elevilor, ci *mai presus de toate senzurile*, cari guvernează acele puteri. Și pe cât se poate, întrebuințați fiecare senz și controlați impresiunile unui senz prin altul, de ex. al văzului prin pipăit, șcl. *Măsurați, numărați, cumpăniți și comparați*“. Însă prin exercițiul senzurilor nu înțelegem numai aceea, că să le întrebuințăm, ci faptul, *ca să învățăm a judeca prin ele*. Prin aceste enunțaiuni R. cere aplicarea abundantă a *intuițiunilor*, care mai târziu a devenit un principiu conducător al didacticei (metodul lui Pestalozzi).

2. *Studiul limbilor.*

În această fază *studiul limbilor* este un lucru inutil. Până la etatea de 12 ani copilul *nu poate să învețe în acelaș timp două limbi asemenea de bine*, căci pentru el fiecare obiect poate avea mai multe semne, însă fiecare idee poate să aibă *numai o singură formă, de aceea el nu va putea ști corect decât numai o singură limbă*.

4. *Valoarea fabulelor.* Fabulele, prin minciunile (ficțiunile), pe cari le istorisesc, amăgesc pe copil, așa încât el poate să piarză din vedere adevărul cuprins în acelea. De aceea fabulele pot să instruiască numai pe oamenii maturi, (cari știu judeca), pe când copiilor trebuie să le spunem *adevărul desvălit*; căci îndatăce acoperim dinaintea lor adevărul cu un vâl oarecare, ei nu se vor nizuî de a ridică acest vâl. Iar dacă punem pe copii să facă aplicația fabulii, ei vor face aceasta mai de multeori în contra intențiunii educative, anume așa, că le va plăcea tocmai vîtiul, de care voim să-i scutim, șcl. De ex. în fabula „Corbul și vulpea“ desigur le va plăcea șiretenia vulpei, șcl.

4. *Cărțile, cetirea, memorizarea, desemnul.*

R. are o adevărată oroare față de *învățarea din cărți*. El zice: „Nici o altă carte, decât natura, nici un alt învățător, decât lucrurile (experiențele)!” Emil e aproape de 12 ani, și încă nu știe ce e cartea. El va învăța să cetească numai, când curiozitatea și necesitatea îl va sili la aceasta. Și aci, zice *R.*: „*Interesul imediat este mobilul cel mare, singurul care conduce în mod sigur și departe*”^{*)}. Cu ajutorul acestui mijloc *R.*, face pe elev să învețe a ceti, încă înainte de anul al 10-lea, anume: Emil primește bilete de invitație dela rudeniile sale, la un prânz, la o excursie, șcl. Acum simte lipsa de a învăța să cetească și să scrie, iar educătorul său numai decât îi stă într’ajutor instruindu-l. Însă memorizarea (în aceasta fază), după *R.*, n’are loc, căci memorizarea nu se poate desvoltă bine, până când nu s’a pus rațiunea în lucrare. Apoi Emil va mai învăța și *desemnul*, însă nu după modele tipărite, ci după natură *R.* declară: „Mie nu-mi trebuie un astfel de învățător de desemn, care pune pe elev să imiteze imitațiuni; Emil să nu aibă alt învățător, decât *natura însăși*, și nici alte modele decât *obiectele reale înseși*”, șcl. Va mai învăța și *cântarea* după auz.

5. *Desvoltarea intelectuală va progresa dela „rațiunea senzitivă” la „rațiunea intelectuală”.*

În această etate, din senzațiuni se vor forma *percepțiuni*, iar din acestea *ideile* elevului. Dela claritatea și preciziunea ideilor atârnă corectitatea *cugetării noastre*, și arta de a compara și combina ideile între sine, se zice: *rațiune*. *R.* numește formarea ideilor simple: *rațiune copilărească*, iar a celor compuse: *rațiune bărbătească*. Elevul numai foarte pe încetul va avea să înainteze dela ideile simple la cele compuse: dela rațiunea copilărească la rațiunea matură. Prin această regulă este indicată în mod hotărât calea ulterioară a educației intelectuale în spiritul psihologiei lui *Locke*, care se bazează pe maxima, că: „Nimic nu este în rațiune, ce n’a fost mai nainte în senzuri”.

i) *Indigetări relative la educația fizică.*

Cu cât *R.* amână și întârzie mai mult educația morală și cea intelectuală a lui Emil, de teama de a nu le

^{*)} „*Émile*”, pag 112:

„L’intérêt présent, voilà le grand mobil, le seule qui mène sûrement et loin”.

strică prin precipitație nechibzuită, pe atât de stăruitor solicită *educația fizică*, extinsă și bine îngrijită, pentru această etate. Până la 10—12 ani Emil va avea să facă multe exerciții corporale, precum: să se plimbe, să alerge, să sară, să înnoate, să svârle pietrii, să se suie pe arbori, șcl. Toate mișcările să se execute în *aer liber*. Apoi prin toate mijloacele, să căutăm de a *oțeli* corpul elevului și de-al face cât se poate de rezistent în contra influențelor externe de tot felul. De aceea Emil să doarmă pe așternut țeapăn, ba să se culce chiar și pe pământ umed; să poarte chiar și iarna vestminte ușoare și largi, ca vara; să bea apă rece, chiar și când este încălzit; să se obișnuiască de a umbla cu capul descoperit și cu picioarele goale, șcl. Cu un cuvânt: „Corpul lui să devină atât de oțelit, încât, dacă împrejurările ar cere, el să fie în stare de a trăi atât pe câmpiile ghețoase ale Izlandei, cât și pe stâncile fierbinți ale inzulei Malta“, șcl.

k) *Constatarea efectelor și rezultatelor educațiunii din periodul al II-lea (dela anul al 2-lea—12 al etății.)*

La finea cărții a II-a R. constată rezultatele educațiunii din acest period astfel: „Emil este acum nu băiat plin de vigoare și sprinten. E foarte dexter (îndemânatic) în fugă, săritură, înotat, șcl. E vioiu și deschis, plin de iubire și libertate, dar nu-i răsfățat, nici vanitos. Senzurile i-s agere. Vorbirea lui este simplă și naturală, însă nu e guraliv. Noțiunile lui sunt restrânse la număr, însă foarte bine determinate; fiindcă el știe mai puțin să cetească în cărțile noastre obișnuite, dar cu atât mai bine și mai mult decât oricine, știe să cetească în *cartea cea mare a naturii*. Spiritul său nu rezidă în limbă, ci în cap. Emil posedă mai puțină memorie, însă mai multă judecată. În cursul acestui period au dominat *jocurile*, însă cele mai predilecte lui Emil sunt cele mai simple. Și apoi el nu observă nici o deosebire între jocuri și ocupațiunile serioase, ci în acestea din urmă află aceeași plăcere și desfătare, ca în cele dintâiu. Emil până la 12 ani nu cunoaște altă lege, decât: *legea necesității naturale*. Și adevărat, că el făptuește după impulsunile sale naturale momentane, totuș niciodată nu e percipitat, ci totdeauna cumpănit, precaut și sigur; căci nu întreprinde nimica, ce ar trece peste puterile sale. Apoi Emil nu cunoaște, decât acele idei morale, cari corespund cu etatea lui, anume vă va înțelege pe deplin, dacă îi veți

vorbi despre libertate, proprietate și convențiuni reciproce, însă nu va ști ce este datorința și supunerea. În fine, dacă cineva l-ar ruga să-i facă cutare plăcere sau serviciu, el îi va împlini dorința cu drag, fără a-i cere în schimb nimica.

6. Cartea a III-a a operei „Emil:” dela anul al 12-lea până la al 15-lea (periodul muncii serioase, sau al învățământului).

a) *Etatea cea mai corespunzătoare pentru îndeplinirea învățământului propriu.*

Pela anii 12—14 ai etății forțele băiatului se desvoltă în proporție cu mult mai repede, decât trebuințele sale. Însă totuș acum desvoltarea sufletească decurge senină și liniștită, căci impulziunile celei mai violente pasiuni tac încă ascunse în adâncul organismului său. Și deoarece Emil, în această fază (12—15 ani), *posedă forțe mai multe decât reclamă trebuințele și dorințele sale, îi rămâne în continuu un excedent (prisos) de forțe capabile de muncă.* Vom proceda pe calea cea corectă, *dacă vom întrebuința acest excedent de forțe ale elevului pentru a-l face să-și agonisească cunoștințe folositoare.* Acest interval, atât de scurt, este pentru cultivarea inteligenței periodul cel mai prețios al vieții. Iată dar timpul cel mai corespunzător pentru a-l conduce pe elev la *muncă serioasă și la studii, adică: a-l instrui în mod sistematic.* Apoi R. observă: „Și însemnați-vă, că nu eu sunt acela, care face această alegere în mod arbitrar, ci este însaș natura, care vi-o indică în mod indiscutabil.

b) *Curiozitatea, ca factorul principal al desvoltării intelectuale. Metodul euristic, ca forma normală a instrucției.*

În această fază *impulziunile de cunoștință* se manifestă foarte tare: băiatul este foarte *curios* (dornic de a vedea, de a cunoaște, de a ști). Educătorul are să întrebuințeze *curiozitatea naturală* a elevului pentru a-l conduce la cunoștințe. Însă pentru a nutri curiozitatea lui, nu vă grăbiți de a o satisface deadreptul, ci adresați-i întrebări potrivite cu priceperea lui, și apoi lăsați-l să *le rezolve el singur.* *Emil are să-și câștige toate cunoștințele prin lucrare independentă.* Și mai bine să rămână în unele lucruri ignorant (neștiutor), decât să-și piarză independența în cugetare. El să nu știe nimica, pentrucă voi așa i-ați spus, ci pentrucă el așa a înțeles. *Emil să nu învețe știința, ci să o inventeze*

el însuș. Dacă veți înlocui (în sufletul elevului) adevăratele rezoane prin autorități, el nu va deveni capabil să raționeze liber și corect, ci va rămâne jucăria părerilor altora. Deci *R.* cere cu multă stăruință aplicarea *metodului euristic* în toată întinderea sa, fapt, prin care indică calea cea adevărată a metodului de învățământ modern.

c) *Dela senzațiuni și percepțiuni la noțiuni și raționamente logice.*

Până la 12 ani, în sufletul lui Emil, au dominat senzațiunile și percepțiunile senzuale, câștigate prin observație și experiență, nu din cărți, ci din natură. Acum e timpul de a conduce inteligența lui cu un pas înainte, anume de a-l povățui să compareze intuițiunile între sine și să *abstragă din ele judecăți și raționamente valide.*

d) *Principiul utilității la alegerea cunoștințelor.*

În ceea ce privește alegerea cunoștințelor, *R.* cere, ca studiile să nu se facă în mod întâmplător, ci să se aleagă și preferă acelea, cari *sunt de mai mare folos* și a căror utilitate o știe apreții și elevul însuș. Pe când în periodul prim (până la 12 ani) Emil a trebuit să se supună exclusiv: *legii necesității*, în periodul al doilea (dela 12—15 ani) el va ajunge sub stăpânirea unei a doua legi, anume: *legea utilității*. Și acum utilitatea se va combina cu necesitatea pentru a-l cărmui pe calea naturală progresivă a culturii. „*Ce folos ne poate aduce cunoștința aceasta?*” (Pentru ce e bună? La ce poate servi?) este întrebarea fundamentală, care indică direcția întregului mers al învățământului. Și apoi firește la această întrebare totdeauna se va da răspunsul corespunzător *din punctul de vedere al elevului.*

e) *Științele naturale, ca material de învățământ. Lecția de cozmografie, ținută în pădurea dela Montmorency.*

Mai întâiu atrageți atenția elevului vostru asupra *fenomenelor mărețe ale naturii*. Acestea excită *curiozitatea* lui mai mult. Și de unde să învețe elevul? *R.* răspunde: „Nici o altă carte, decât natura; nici o altă instrucție, decât faptele. Eu urăsc cărțile, căci ele ne învață numai să vorbim despre lucruri, pe cari de multeori nici nu le înțelegem”. *R.* introduce pe Emil în elementele *astronomiei* așa, că cu ocaziunea unei plimbări, îl conduce pe o colină din apropierea comunei Montmorency și de aci îl face să intuiască răsăritul și apusul soarelui. Priveliștea este încântătoare și mentorul începe a predă lecția despre „cele patru regiuni

ale lumii“. Însă elevul îl întrerupe cu întrebarea: „Ce folos pot eu avea de toate aceste cunoștințe?“. Ai tot dreptul, zice *R.* nu trebuie să învățăm nimica, ce nu ne poate fi de folos. Putem dar să întrerupem această lecție. A doua zi ei fac o nouă plimbare încă și mai lungă, apucă pe căi rătăcite și pierd calea, care duce către casă. Apoi ajung oboșiți la marginea unei păduri, unde se așează pe pământul gol. În această situație penibilă, Emil, chinuit de foame și de sete, căci deja trecuse de mult timpul prânzului, de năcaz erupe în plâns. Stă perplex și nu știe ce să facă. Acum *R.* se preface, că și el este desnădăjduit și nu se știe ajutoră; și când indispoziția lui Enil ajunge la culme, mentorul său îl preface atent la poziția umbrelor arborilor, cari sunt îndreptate către miază-noapte. De aci Emil află, că comuna Montmorency e situată către miază-zi; și acum amândoi cu bucurie își îndreaptă pașii către calea cea adevărată. Cunoștințele de *geografie* ce vor începe cu casa și cu comuna, în care locuște Emil, și încă așa, că despre toate aceste teritoare el va avea să construiască *harte potrivite*, considerând totdeauna două puncte de plecare: orașul, în care locuște Emil, și casa sătească de pe moșia tatălui său. Tot așa se va proceda și cu *fizica*, care se va începe cu observațiunea naturii și cu experimente de tot simple, executate cu aparate, pe cari le construște elevul însuș. Din aceste rezultă, că *R.* pentru această fază a educației intelectuale cere numai elemente din *științele naturale*, (*realism*).

f) *Robinson*, unica carte este a lui Emil.

Diferitele lecțiuni, cari sunt împrăștiate în atâtea cărți deosebite, ar trebui să se cuprindă în o singură carte, sub un obiect comun, care să se poată observa ușor. Și oare, întreabă *R.* care să fie cartea aceea miraculoasă? Nu e nici *Aristotel*, nici *Pliniu*, nici *Buffon*, ci este *Robinson Crusoe*. Desvoltarea naturală a lui Emil are să imiteze pe aceea a lui *Robinson*, care trăind pe o insulă îndepărtată a oceanului, izolat de semenii săi, lipsit de ajutorul altora, precum și de mijloacele ajutătoare ale industriilor și artelor, singur și-a construit toate mijloacele de subzistență. *Emil* va avea să se imagineze pe sine însuș ca și un *Robinson*: iată mijlocul cel mai sigur de a se ridica peste toate prejudițiile omenești și de a ordona judecățile sale asupra raporturilor adevărate ale lucrurilor. Din *Robinson* va cu-

noaște *Emil* dezvoltarea lucrărilor omenești și ale relațiilor sociale. El acum va înțelege valoarea muncii peste tot, și va recunoaște datorința omului de a fi folositor semenilor săi prin munca sa.

g) *Învățarea unei „meserii”, ca mijloc de educație.*

Acest period (dela 12—15 ani) al educațiunii se va termina cu învățarea: *unei meserii folositoare*. *R.* cere: „Eu voiesc, ca *Emil* să învețe necondiționat o meserie”. Veți zice: O meserie cel puțin onestă. Ce vor să zică aceste cuvinte? Oare nu sunt oneste toate meseriile, cari aduc folos omenirii? Cumpănind bine toate momentele, am ajuns la convingerea, că acea meserie, care convine mai bine elevului meu, este: *tâmplăria*, meserie curată și folositoare, care cere dexteritate mare și, pe lângă utilitate, mai admite și validitatea eleganței și gustului. Și apoi, continuă *R.* când *Emil* își va învăța meseria sa, o voi învăța și eu cu el împreună, și exemplul meu îl va îmbărbăta. Vom intra deci amândoi la învățătură, la cutare măestru tâmplar dibaciu, și vom cere să fim tratați nu ca niște domni, ci numai ca niște simpli ucenici de industrie. Și oare pentru ce să nu facem așa? Știți din Istorie, că *Petru cel Mare*, nemuritorul țar al Rusiei, s'a coborât de pe tron, ca să învețe tâmplăria de corăbii în Amsterdam. Nu credeți oare, că nașterea și meritele acestui mare domnitor nu egalau pe ale voastre? Și apoi, dacă *Emil* va învăța cutare meserie, aceasta îl va aduce și mai aproape de starea naturală, la care trebuie să râvnească toată educațiunea bună. Să ne însemnăm, termină *R.*: „*El trebuie să știe lucra ca și un țaran și trebuie să știe cugeta ca și un filozof, pentru ca să nu fie atât de inert (trândav) ca și un sălbatic. Secretul cel mare al educațiunii rezidă în faptul, ca exercițiile corpului și cele ale spiritului totdeauna să servească unele spre odihnirea și recrearea celorlalte*“*).

h) *Constatarea rezultatelor educațiunii din periodul al treilea 12.—15 ani).*

În fazele de mai nainte ale educației, *Emil* a avut (în sufletul său) mai mult numai *senzațiuni*, acum însă, prin

*) „*Émile*”, pag. 229:

„Il faut qu'il travaille en paysan, et qu'il pense en philosophe, pour n'être pas aussi fainéant comme un sauvage. Le grand secret de l'éducation est de faire que les exercices du corps et ceux de l'esprit servent toujours de délassement les uns aux autres”.

instrucția primită dela natură, i-se desvoaltă și *judecata*, și deoărece fiecare judecată implică în sine un *raționament*, i-se va lumina și *rațiunea proprie*. El posedă puține cunoștințe, însă acelea, pe cari le are, sunt într'adevăr ale sale; căci el dacă știe ceva, nu știe de jumătate, ci totdeauna pe deplin. Emil este un *spirit universal* nu atât prin mulțimea cunoștințelor, ci mai mult *prin facultatea de a ști agonisi cunoștințe*. El este un spirit deschis, inteligent, gata de lucru și, precum zicea *Montaigne*, deși nu instruit, totuși capabil *de a fi instruit*. Mie, zice *R.* mi-este destul, dacă el știe spune că: „De ce folos e?” (la tot ce face) și „Pentru ce?” (la tot ce crede). Căci repet din nou, continuă *R.* scopul meu nu este de a-i da știință, ci de a-l face capabil să și-o știe agonisi el singur, dacă necesitatea ar cere; apoi a-l face să știe prețul exact aceea, ce are valoare, și ce nu, și în fine a-l învăța să iubească adevărul mai presus de toate. Însă *Emil* nu posedă decât *cunoștințe despre natură*, pe când *istoria* nu o cunoaște încă, și cu atât mai puțin *metafizica* și *etica*. El nu cunoaște încă *raporturile sociale și morale ale oamenilor*. *Emil* este laborios, cumpătat, răbdător, firm și plin de curaj. Cu o vorbă: el posedă dintre virtuți numai pe acelea, cari se rapoartă la eul său propriu; pentruca *Emil* să-și poată însuși și virtuți sociale, el va trebui să înceapă de a cunoaște mai de aproape acele *relațiuni dintre oameni*, cari reclamă astfel de virtuți.

În fine în aceasta fază voiesc să mai dau elevului meu încă o lecție mare. Iată-o: „Imaginațiunea lui nici decât nu e aprinsă, deci nici odată nu-i înfățișează suferințele și primejdiile vieții în dimensiuni exagerate; față de dureri și năcazuri este puțin senzibil, ba chiar impasibil, pentrucă el niciodată n'a învățat de a murmură și de a se revoltă în contra sorții, ci de a suferi cu constanță și cu resignațiune. Chiar nici fantoma înspăimântătoare a morții nu-l va înfrică, căci el pe bună cale nici nu știe ce va să zică a muri; însă și dacă ar ști-o aceasta, obișnuit din frageda sa etate de a se supune fără rezistență marei legi a necesității, când va trebui să dispară din această lume, își va lua rămas bun dela viața pământească fără a geme și fără a-se sbate. A trăi liber, a ține puțin la lucrurile omenești și a ne obișnuî de timpuriu să știm pierde tot, ce soartea poate răpi dela noi, este cel mai efectiv mijloc de a învăța să murim!”

7. Cartea a IV-a a operei „Emil”: educațiunea dela anul al 15. înainte până la 20 de ani (adolescența proprie, periodul vieții sociale și morale).

a) *Amorul propriu, ca izvorul tuturor pasiunilor omenești. Amânarea ivirii pasiunilor.*

În a IV-a carte a operei sale *R.* tratează despre educația lui *Emil*, în *etatea adolescenței*, când îl introduce pe elev în *societatea omenească*. Deja îndată la începutul acestei faze încep a încolți *pasiunile*. Izvorul tuturor pasiunilor este: *amorul propriu* (iubirea de sine însuș). S'ar putea afirma, că toate celelalte pasiuni își au originea în această pasiune, singura care se naște cu noi și e anterioară tuturor celorlalte. Și e de observat, că *amorul-propriu dela natură totdeauna este bun și folositor*. Prin educație greșită pasiunile pot să erupă prea de timpuriu, pe când educația întocmită după legile naturii va putea să împiedece și să amâne erupțiunea primejdioasă a pasiunilor și să prelungească acest interval de calmitate până atunci, când natura le va ordona și domină ea însaș. Cel dintâiu sentiment altruist, pentru care elevul intrat în etatea adolescenței va fi mai susceptibil, are să fie: *amiciția sinceră*. Și apoi educatorul să conducă pe elevul său la contemplarea astorfel de scene de mizerie și de suferință omenească, cari sunt potrivite de a deșteptă în sufletul lui sentimentele naturale *de compătimire față de semenii săi*. Astfel de aspecte îl vor reține pe adolescent dela *pornirile senzuale*. În fine *Emil* să știe, că omul dela natură este bun, dar să vadă și aceea, că societatea este, care îl poate perverti și depravă chiar.

b) *Istoria, ca mijloc de a conduce pe elev la cunoașterea inimii omenești.*

Societatea din prezent este prea coruptă pentru a-o putea arăta elevului din apropierea cea mai imediată. De aceea *R.* prin *studiul istoriei* vrea să-l conducă pe *Emil* la cunoașterea adâncă a inimii omenești, însă așa, ca inima aceluia să rămână cruțată de orice stricăciune. El voiește, ca elevul său să învețe a ceti în inima omenească, să știe judecă persoanele și faptele ca și un spectator imparțial, ca un judecător liber de toate interesele și pasiunile, iar nu ca un complice sau acuzator. După *R.* pentru tinerime acei istorici sunt mai puțin valoroși, cari au obiceiul de a critica persoanele și evenimentele. Fapte, fapte dați junilor,

exclamă *R.* iar *critica* acestor fapte să o facă ei înșiși! Studiul istoriei va avea să înceapă cu *biografiile oamenilor mari*. *R.* prețuește cu deosebire pe *Plutarch* (care a scris: „*Viețile oamenilor mari și celebri*“); din acest istoric Emil va învăța să prețuiască virtuțile modeste, precum sunt: simplitatea, libertatea, dreptatea șcl., și să disprețuiască și să urască viciile detestabile, ca: luxul, ambiția deșartă, nedreptatea, tirănia șcl. Deasemenea laudă *R.* pe istoricul grec *Tucydide*, care se abține de a critica, însă nu retace nici o împrejurare, care l-ar putea face pe cetitor capabil să judece corect el însuș. De altă parte *R.* osândește istoriografia contemporană, zicând, că: „În istoriile noastre numai făcătorii de rele sunt preamăriți, pe când cei buni sunt dați uitării; se laudă popoarele, cari s’au distrus unele pe altele, și nu se face amintire despre acele popoare, cari s’au desvoltat sub scutul buneînțelegeri și s’au distins în operele frumoase ale păcii. Iată dară, exclamă *R.* că istoria noastră, tocmai ca și filozofia noastră, calumniază neamul omenesc“.

c) *Fabulele, ca mijloace de educațiune morală.*

Numai dupăce elevul a făcut mai nainte oarecari experiențe, a trecut prin diferite situațiuni, va putea să înțeleagă învățăturile cuprinse în fabule. În faza dela 15 ani înainte este timpul potrivit pentru instrucțiunea prin fabule. Însă educătorul niciodată să nu enunțe în mod explicit învățătura morală, ci trebuie să lase pe elev, ca să o afle el însuș prin cugetare independentă; căci dându-i învățătura deagata, îl va despoia de o mare plăcere.

d) *Introducerea lui Emil în societatea cea mare.*

Dupăce Emil a împlinit etatea de 15 ani și dupăce din istorie a cunoscut virtuțile și viciile oamenilor din depărtare, i-s’a format judecata morală într’atâta, încât poate fi introdus în societate, fără vre-un pericol mai mare pentru inima sa. Însă *Emil* are să cunoască și să știe apreția lămurit deosebirile dintre oameni date dela natură, și să le știe distinge preciz de cele provenite dela organizarea socială. Precum *Emil* până acum a simțit și a lucrat numai pentru sine însuș (egoism), așa el de aci înainte va fi gata de a simți și a lucra pentru semenii săi (altruism). Acum amorul său propriu își va lărgi cercul său și se va extinde și asupra altor persoane și va deveni o adevărată virtute. Și apoi în timpul până când în inima lui *Emil* s’a putut

deșteptă și desvoltă *iubirea față de aproapele*, în acelaș timp s'a agerit și *rațiunea* sa prin judecățile obiective, ce le-a făcut asupra caracterelor și faptelor oamenilor, și pe încetul s'a ridicat în lumea *ideilor abstracte*.

e) *Educațiunea religioasă.*

R. zice: „Cetitorii mei vor fi surprinși văzând, că eu am continuat educațiunea elevului meu peste anul al 12-lea fără a-i fi vorbit despre *religiune*. În etatea de 15 ani Emil încă nu știe, că el are suflet, și poate, că în etate de 18 ani nu este încă timpul să învețe aceasta cunoștință; căci dacă ar încerca să o învețe mai de timpuriu, decum trebuie, s'ar putea întâmpla, ca să n'o știe niciodată. Să ne ferim de a da cutare idee unor elevi, cari nu sunt în stare de a-o înțelege, pentrucă aceasta ar însemna de a substitui adevărul prin o rătăcire. Ar fi mai bine, ca *Emil* să n'aibă nici o idee despre divinitate, decât să-și formeze idee fantastică, nedeamnă și falză despre acea divinitate. Acum pentru noi, cari nu voim să învățăm pe *Emil* nimic, ce n'ar putea înțelege, și încă prin cugetare independentă, se naște întrebarea: „În care religiiune să-l educăm? La care confesiune să-l asociem pe omul naturii? Mie mi-se pare foarte simplu: Nu-l vom educa nici în o religie, nici în alta, ci (prin educație) îl vom pune în poziția de a-și alege acea religiiune, cătră care îl va conduce cea mai bună întrebuintare a rațiunii sale!“

f) *Confesiunea de credință a vicarului savoyard.*

La acel loc al operei sale, unde discută chestia instrucției religioase, *R.* intercalează un frumos episod, care conține celebra *confesiune (mărturisire) de credință* a marelui liber-cugetător însuș, pusă în gura unui preot dela țară, pe care îl numește *vicarul savoyard*. Iată ce ne istorisește *R.*: Trăia odinioară un june talentat, cam ușor de minte, foarte prigonit de soarte. Și acest fiu al nimănui, după multe zbuciumări, la urmă află un prietin și protector marinimos, care îl ia sub scutul și povățuirea sa, ca un adevărat tată și învățător. Acest nobil binefăcător al junelui fără noroc este un preot sărac, substituit într'un sat mic din Savoya. Apoi *R.* ne spune, că acest vicar eră un om cu puțină știință, însă foarte înțelept și virtuos, și încă așa, că virtuțile lui erau curate de orice fățarnicie, iar iubirea lui de oameni eră mare și fără cusur; vorbirea lui eră de tot simplă și foarte sinceră, având însă o dicțiune plină de

căldură. Și ce e mai mult, vicarul savoyard era un adevărat preot în toată puterea cuvântului, căci *toate faptele lui stăteau totdeauna în cea mai deplină consonanță cu vorbele sale și cu atitudinea sa*. În scurt timp junele nostru leagă prietinie sinceră și intimă cu vicarul cel înțelept. Dar pe încetul el observă, că vederile religioase ale povățuitorului său în multe privințe nu consună cu dogmele; această împrejurare excită curiozitatea junelui și cu stăruință roagă pe mentorul său, să-i împărtășească vederile sale interesante cu toată sinceritatea. În o zi senină de vară, sub cerul liber, pe o colină de lângă sat, când amândoi prietinii erau cufundați în aspectul naturii mărețe, vicarul își destăinuiește principiile și convingerile sale religioase: 1. Eu cred, că trebuie să existe o *voință*, care mișcă universul și dă viață naturii. 2. Și deoarece toate mișcările se îndeplinesc după anumite legi, trebuie să presupunem, că există o *rațiune*, care guvernează lumea. 3. Omul este *liber*, deci trebuie să fie însuflețit de o substanță imaterială. Din aceste trei maxime principale ale credinței vicarului Savoyard se pot deriva următoarele vederi: 1. Rațiunea supremă, care cârmuește lumea, nici decum nu poate fi ea însaș lumea. 2. Afirmațiunea, că D-zeu ar fi de o natură similară cu sufletul omenesc, este o înjosire foarte mare a lui D-zeu. 3. Omul este compus din corp și suflet. Sufletul supraviețuește corpului și se poate presupune, că e imortal. 4. Cei buni vor fi fericiți, iar cei răi vor avea să sufere mari chinuri, însă acestea nu vor fi veșnice. 5. Dacă voim să fim fericiți trebuie să ascultăm întotdeauna de vocea *conștiinței morale*, care nici odată nu ne înșală și care nu e altceva, decât însuș principiul virtuții și dreptății, care este adânc înrădăcinat în sufletul omenesc. 6. Există chestiuni, ca de ex. ființa divinității, a universului șcl., pe cari niciodată nu le vom putea rezolvă, și la cari rațiunea noastră mărginită nici odată nu va putea da răspuns mulțumitor. Asupra atorfel de probleme nici să nu discutăm, căci relativ la aceasta nu vom putea ajunge la nici o dovedire certă. Pe aceste maxime și vederi se întemeiază *religiunea naturală* profesată de R. care cere, ca să vorbim totdeauna adevărul, să facem totdeauna binele, să ne împlinim datorințele noastre și să subordonăm interesele noastre particulare intereselor superioare ale omenirii. Această religiune, care conține elementele cele mai alese ale tuturor religiunilor, o va adopta și Emil, când va deveni capabil să raționeze corect.

8. Cartea a V-a a operei „Emil :“ educațiunea femeii (Sofiei).

a) *Menirea naturală a femeii.*

În cartea a V-a a operei sale R. tratează problema *educațiunii femeii*. Numele elevei sale imaginare este: *Sofia*, a cărei personalitate R. a zugrăvit-o după modelul Eucharisei din „*Telemacul* lui *Fénelon*. Părinții *Sofiei*, în urma unor stări materiale nefavorabile, au fost avizați de a se muta dela oraș la sate; ei își educă fiica lor în *școala naturii*. După ideile naturaliste ale lui R. *menirea cea mai naturală a femeii nu poate fi alta, decât : fericirea bărbatului*. Prin urmare: întreaga educație a fetelor această țintă trebuie să-o aibă în vedere, anume: femeia va avea să fie *folositoare* bărbatilor în toate: a-i scuti și educa, când sunt mici; a-i îngriji, când sunt mari; a-i ajuta în ale casei, a-i sfătui spre fericirea lor, a-i conzola, a-le face viața senină, liniștită și mulțumită și, prin toate acestea, a merita prețuirea și stima neschimbată a bărbatilor.

b) *Educațiunea fetelor să se facă în familie.*

R. reclamă: „Cât de greșită este educația, ce fetele o primesc în claustre, educație, care închide dinaintea ochilor lor cartea lumii mari, din care tocmai ar trebui să învețe mai mult. De aceea este mai natural, ca educația fetelor să se facă în casa părintească, sub îngrijirea nemijlocită a mamei. *Sofia* este versată în toate amănuntele economiei casnice. Ea e bună menajeră și face multe servicii de bucătăreasă și camerieră pe lângă mamă-sa. Ceeace *Sofia* trebuie să știe bine, sunt *lucrurile, cari aparțin cu deosebire femeii*, până chiar și croitul și cusutul vestimentelor sale. Nu există „lucru de mână“ (cu acul), pe care ea să nu-l știe și să nu-l execute cu drag. Apoi imitând exemplul mamei sale, *Sofia* se va obișnui la *curățenie exemplară*, care este una din datorințele principale ale femeii, datorință specială, indispensabilă, *impusă de natură însaș*. Însă iubirea ei de curățenie n'are să degenereze în afectare deșartă. *Sofia* se îmbracă cu gust, însă urește luxul și știe să îmbine simplitatea cu eleganța. Ea nu cunoaște altă apă, decât cea cristalină de izvoare; nici alt parfum, decât cel al florilor. Și apoi atenția ce o dă exteriorului său, nu o face să uite, că femeia este datoare de a-și consacra viața și altor scopuri *mai nobile*.

c) *Educațiunea socială și cea morală a femeii.*

Femeia are să fie educată *în supunere și dependență mai mare, decât bărbatul*. Ea îndeosebi are să țină foarte mult la *bunul său nume*, pe când bărbatul poate și desconsidera opinia publică. Pe lângă toată vioiciunea și amabilitatea ei naturală, *Sofia* este retrasă și modestă. Ea într'adevăr nu cunoaște conveniențele societății mari, și cu toate acestea este îndatoritoare, atentă și prevenitoare, și pune multă grație în tot ce face... *Sofia* posedă o politeță (mod de a se purta conform obiceiului persoanelor bine educate) proprie a sa, care nu se schimbă după modă și nu se face numai de dragul obiceiului obștesc, ci izvorește *din adevărate sentimente*. În fine ea iubește foarte mult *virtutea*, așa că această iubire devine pasiunea ei dominantă. *Sofia* iubește virtutea, pentrucă ea știe, că *virtutea face gloria femeii*, și pentrucă femeia virtuoaasă i-se pare asemenea îngerilor; și pentrucă virtutea este singură adevărata *cale a fericirii*, și că pe femeia lipsită de virtute nu poate să o aștepte, decât înjosirea, rușinea, mizeria, nenorocirea, osânda și disprețul lumii cinstite.

d) *Educația religioasă a femeii.*

Educația și instrucția *religioasă* a femeii se poate începe mai de timpuriu, decât a bărbatului. Și deoarece viața femeii este foarte expusă opiniunii publice, *credința ei trebuie să se subordoneze autorității*. Fiica să aibă religia mamei sale, iar soția să adopteze religia soțului său. În fine, în *instrucția religioasă*, ce se dă fetelor, *învățăturile morale* trebuie să se pună la locul de frunte, să se accentueze fără încetare și să predominie totdeauna!

9. *Încheierea educațiunii lui Emil și a Sofiei.*

Încheierea cărții a V-a a lui *R.* ia o întorsătură romantică, anume aci el descrie întâlnirea lui *Emil* cu *Sofia*. Expunerile artistice ale acestei părți sunt demne de condeiul ilustrului prozator, care a scris *Noua Eloiză* și a înțeles viața ca o romanță. Însă *Emil* acum bărbat matur (de 25 de ani), povățuit de mentorul său, și acum și prietenul său sincer J. J. *R.*, în societatea coruptă a Parizului nu poate să afle o soție deamnă de caracterul său nobil. În sfârșit, după multă căutare, ei află la țară pe *Sofia*, fiica cuminte și de inimă foarte nobilă a unor părinți onești, dar fără avere. Intreaga ființă a *Sofiei* e ca și cre-

iată cu intenție pentru a deveni consoarta lui *Emil*, eră chiar natural, ca acești doi oameni nobili să se întâlnească vre-odată în viață. După un an petrecut în amicitie sinceră și onestă, în societatea *Sofiei* înțeleptul mentor *R.* pune pe elevul său la grava încercare, de a renunța de societatea prietinieii sale atât de prețuite, anume timp de 2 ani îl duce cu sine în o *călătorie lungă prin diferite țări, pentruca să studieze așezămintele politice și culturale ale diferitelor popoare civilizate*; căci înainte de a deveni un cetățean credincios și folositor al iubitei sale patrii, *Emil* va trebui să cunoască mai înainte de toate *drepturile și datorințele cetățeanului adevărat*, precum și condițiunile de viață ale țării, în care ar putea să trăiască în deplină conformitate cu educația și cu convingerile sale. Însă *Emil* în nici o țară nu găsește acest ideal social al organizației sociale, pe care îl dorește și îl caută; de aceea el se și reîntoarce în patria sa, frumoasa Franță, cu convingerea firmă, că *adevărata libertate el n'are să o caute nicăiri, decât numai în însuș sufletul său, și că atitudinea cea mai înțeleaptă, pe care o recomandă rațiunea luminată, este de a se supune de bunăvoie așezămintelor stabilite în țara sa, întocmai așa, precum s'ar supune unei necesități superioare*. În chipul acesta el iarăși revine la marea lege a necesității, sub a căruia cârmuire s'a început odinioară educațiunea sa naturală. Mai departe, *Emil* ajunge la convingerea morală firmă, că cea mai mare binefacere ce o va putea acorda semenilor săi este, ca *el însuș să fie cât se poate de bun și nobil!* La acest punct *R.* observă: „Dacă noi am fi regi sau dignitari înalți, cea dintâiu și cea mai mare binefacere ce am putea aduce atât nouă înșine cât și semenilor noștri, n'ar putea fi alta, decât de a renunța la rangurile și dignitățile noastre, și am rămâne oameni simpli ca astăzi”. Deoarece *Emil* și mentorul său au observat pe oameni nu în capitala cea coruptă a țării, ci în provincie, ei din nou s'au convins, că aceia sunt cu atât mai buni, cu cât modul lor de viațuire se apropie mai mult de natură; prin urmare, așa va avea să trăiască și *Emil*, adică: *independent și cât se poate de eliberat de toate cătușile, pe cari ni-le impune viața socială și cetățenească*. *Emil* va avea numai o singură relațiune socială, anume aceea, care îl leagă de *viața sa familială*. În fine deși *Emil* și *Sofia* timp de doi ani au trăit despărțiți, ei totuși au rămas credincioși unii

altora, și chemați de a-și completa reciproc viețile lor, se unesc în legătura indisolubă a căsătoriei oneste. Și *R.* luminatul educător, extaziat exclamă: „Văd apărând cea mai frumoasă zi pentru *Emil* și cea mai fericită pentru mine; voi încoronă opera mea și voi savură fructele ei, cultivate cu atâta îngrijire.”

C) Critica sistemului de educațiune al lui Rousseau.

I. Defectele.

a) *Rousseau* pleacă dela o stare nenaturală și excepțională a elevului supus educațiunii.

R. își alege pe elevul său imaginar așa, că dela începutul vieții sale îl pune într'o situație nenaturală și excepțională, pentru că întâiu: peste tot este în contra naturii, ba chiar imposibil, ca copiii să fie educați afară de familie și absolut fără de conlucrarea familiei; a doua: *Emil* mai e și orfan, ceea ce deasemenea este o stare excepțională. Pe de altă parte însă, iarăși *R.* recunoaște, că pe tată nici munca, nici mizeria, șcl. nu-l pot deslegă de datorința de a-și educa el însuș pe copiii săi; iar cătră mamă deasemenea se adresează cu cuvinte calde, rugându-o de a se îngriji de educația copiilor săi. Iată dară o contradicție frapantă în sistemul naturalistic al lui *Rousseau*.

b) *Excluderea societății, ca mediu educativ.*

Mai departe greșește mult, când afirmă, că omul dela natură este *absolut bun* și că toate relele (deci și viciile oricui) provin dela societatea, în care trăiește, și că prin urinare: pe elevul, care se va educa în mod natural, *trebuie scos de sub influența societății*. Iar în ceea ce privește regenerarea societății actuale corupte, *R.* este de părerea greșită, că acea regenerare se va putea efectua numai prin *reîntoarcerea omenirii la starea naturală primordială*. Aserțiunea dintâiu se poate combate și răsturnă cu faptul incontestabil, că societatea, firește cea bună, este un factor de căpetenie al educațiunii, ba fără conlucrarea societății nici nu se poate

Izvoare:

Dr. W. Rein: „Encyklopädisches Handbuch der Pädagogik“, II. Aufl., 7 Bd., pag. 578 - 608, E. v. Sallwürk: „Rousseau“; I. Gavanescu: „Istoria pedagogiei moderne“, vol. III, preleg. a VI-a: J. J. Rousseau, pag. 73, șcl.

imagină educația completă a unui om chemat de a trăi și a lucra în o societate cultă. Iar sfatul de a duce omenirea îndărăt la starea naturală originală, pentru că omul sălbatic e mai nevinovat și mai fericit, decât cel civilizat, deasemenea este absurdă, pentru că societatea, fie ea stricată chiar, pe încetul se poate îndrepta prin corectarea educațiunii și culturii, și nu e necesitate de a reîntoarce omenirea la starea de necultură sau chiar sălbatică. *Voltaire*, făcând aluziune la această idee utopică a lui *R.* îl satirizează așa: „Dacă cetești scrierea lui *R.* („Despre cauzele inegalității“, șcl.) îți vine să umbli pe patru picioare“.

c) *Este falsă presupunerea, că omul posedă numai aplecări bune.*

R. cade în o eroare capitală, când susține, că natura omenească în fondul ei este absolut bună, deci în fiecare individ, dela natură, sunt răsădite *numai aplecări bune*, și că toate pornirile rele provin de din afară, cu deosebire dela mediul, în care trăim. Adevărul e, că în fiecare individ sunt și aplecări bune și rele. Pe cele bune avem să le dezvoltăm, pe cele rele să le suprimăm. Natura peste tot nu e nici bună, nici rea, ci este capabilă de dezvoltare, sau expusă degenerării, după cum ne îngrijim de ea, sau o neglijăm și pervertim.

d) *Scopul educațiunii nu e determinat deajuns.*

R. indică scopul educațiunii în o formă prea vagă, fiindcă el dă numai îndrumarea: „Luați ca scop însaș ținta urmărită de natură“. Dar care e ținta aceea? În educația corectă totdeauna trebuie să se fixeze ca țintă: *un ideal determinat*, ca de ex. „*characterul moral*“ în pedagogia herbart-zilleriană“. Lipsită de un scop ideal bine precizat, educația nu va putea să-și construiască nici plan corect.

e) *Mijloacele educațiunii sunt indicate incorect.*

După *R.* mijloacele educației ar fi: *natura, omul și lucrurile*. Această împărțire nu e corespunzătoare, deoarece „*natura*“ și „*lucrurile*“ sunt niște influențe ce operează numai în mod întâmplător, fără vre-o intenție, plan și scop chibzuit, și prin urmare nu merită numirea de factori ai educațiunii.

f) *Educațiunea negativă exagerată.*

R. cere, că până la 12 ani educația să fie pur *negativă*, anume el zice: „Dacă ai putea să nu faci nimica și să nu lași să se facă nimica“. Deci ce să facă educătorul?

R. răspunde: „Să se ferească de a face ceva și să lase natura să opereze liberă!” Și totuși, la fiecare pas, el pune pe educător să intervină, să urmărească pe elevul său, să-l aducă în anumite situații, să-i pună înaintea anumite lucruri să delătoreze altele, șcl. Insa educația negativă, în înțelesul de a-l scuti pe elev de influențele stricacioase, este la locul său.

g) *Pentru educația colectivă nu ne dă nici o îndrumare.*

în sistemul pedagogic al lui *R.* nu e vorba decât de *un singur elev și de un singur educător*. De aceea pentru educația și învățământul public (în massă) din „Emil” nu putem învăța aproape nimica. Relativ la educația colectivă aflăm indigetări cu mult mai corespunzătoare în „Didactica” lui *Comenius* în secol. XVII.

h) *„Omul abstract” și „individualitatea concretă”.*

La început *R.* declară, că el își propune de a trata despre educația *omului în sine (omului abstract)*, fără considerare la relațiile determinate de cetățean al unei patrii, de fiu al unei națiuni, șcl. Și apoi pe *Emil* totuși și-l imaginează și tratează ca pe o *individualitate foarte determinată*, ba *excepțională chiar*: un băiat orfan, sănătos, avut, trăind sub zona temperată. Deci la *R.*: *elementul național*, reclamat de educația modernă cu atâta stăruință, este total trecut cu vederea.

i) *Educația fizică.*

Oțelirea corpului recomandată de *R.* este *exagerată*, căci expune pe elev la totfelul de încercări periculoase, care i-ar putea costa chiar sănătatea și viața.

k) *Începerea învățământului este prea întârziată. In contra cărților. R. n'are plan de învățământ.*

R. amână prea mult începerea învățământului propriu, (în special și pe acela al „scrisului”), și-l imaginează îndeplinit numai ocazional și din plăcere, și exclude memorizarea. Mai departe, el osândește întrebuințarea cărților peste tot, pe când se știe, că manualele bune sunt puternice mijloace auxiliare ale învățământului. Insa defectul de căpetenie al didacticei lui *R.* este faptul, că el în opera sa vastă *nicăiri nu dă nici un fel de plan de învățământ bine determinat pentru nici o etate*. Alegerea, gruparea și aranjarea cunoștințelor în conformitate cu cerințele culturii este total pierdută din vedere. Apoi aflăm, că până la 12 ani

Emil învață numai cunoștințe *cozmologice*: astronomie, geografie, fizică; din cele umanistice nu se admite nimic nici chiar fabulele. Iar pentru faza de 15 ani înainte *R.* nu recomandă nimica din științele exacte (naturale), ci numai cunoștințe *social umanistice*: istoria, fabulele, literatura, retorica (cercetarea teatrului). Deci planul (programa) de studii, care-i o cerință cardinală a învățământului de orice grad, la *R.* lipsește cu desăvârșire, ceea ce este un defect esențial.

1) *Întârzierea și negativitatea educației morale.*

Cerința, ca *să nu rezonăm* cu elevul asupra motivelor, după cari îl tratăm, nu se poate amâna atâta, cât zice *R.* ci trebuie începută rezonarea îndatăce elevul ajunge la un grad oarecare de înțelegere. Nu e întemeiată nici cerința, ca pe elev *să nu-l pedepsim niciodată*, pentru că el nu știe ce este greșala, ci corect procedăm, dacă de timpuriu îl luminăm, că ce este iertat, și ce nu; și dacă totuș nu ascultă, are să fie pedepsit. Dacă pedepsele se vor exclude total din educație, nu se va putea desvoltă în elev sentimentul de datorință. În fine, în sistemul pedagogic a lui *R.* durează prea lung dependența exclusivă a elevului de obiectele fără viață, și începe prea târziu introducerea lui în raporturile sociale și în dependența morală.

m) *Educația religioasă nu consună cu doctrinele religiunii creștine și e prea întârziată.*

R. în opoziție cu direcția materialistă (ateistă) a secolului al XVIII., este un fervent deist (crede în existența lui D-zeu, fără a admite o religie revelată), dar în educația lui *Emil* nu admite nici un fel de confesiune, ci numai *religiunea naturală* (a cărei ființă a expus-o în „*Confesiunea vicarului savayard*”), religie, în care credința și morala se coboară la nivelul omului natural și cultul extern este redus la un omagiu vag oferit Creatorului, pe care omul nu-l poate înțelege; iar speranța, că sufletul își va continua viața și după moartea corpului, este considerată numai ca o mângâiere foarte nesigură. Religionea indicată de *R.* este: religionea rațiunii, a iubirii de oameni și a conștiinței morale, dar nu recunoaște nici un fel de dogme. Prin urmare, din punct de vedere confesional sistemul religios al lui *R.* nu se poate accepta. Dar chiar și din punct de vedere pedagogic, peste tot educația religioasă contemplată de *R.* nu e admisibilă, deoarece se începe prea târ-

ziu, pe când se știe, că germenul sentimentelor religioase trebuie răsădit în sufletul elevului încă în frageda etate a copilăriei nevinovate, dacă voim să-i asigurăm dezvoltarea morală normală.

n) *Educațiunea femeii nu corespunde cu vederile moderne.*

Relativ la această problemă *R.* are în vedere numai *chemarea naturală a femeii*, însă nu ține seamă de *chemarea ideii* și de dreptul femeii de a se cultiva și ea, chiar și în aceeași măsură ca bărbatul, dacă talentul său natural îi permite să o facă aceasta. Apoi peste tot vederile lui *R.* privitoare la chemarea femeii nu prea consună nici cu virtuțile recomandate cu atâta înțelepciune de religiunea creștină. În fine diferența dintre educația sexului femeiesc și a celui bărbătesc arată prea multe inegalități, ceea ce în educația modernă nu poate avea loc.

Rezumat.

Dacă reasumăm toate defectele sistemului de educațiune al lui *R.*, putem să dăm drept lui *Pestalozzi*, care după ce a studiat opera „*Emil*”, a exclamat așa: „*Emil* este o carte nepractică de visuri asupra educațiunii”. *R.* a fost numai *teoretician*, iar în practica educațiunii nu s’a putut valida, pentru că deși era foarte talentat și erudit, avea un naturel peste măsură iritabil și vehement (de altcum însă blând și plin de gingășie).

2. Calitățile.

a) *Un sistem de educațiune original și complet (sistemul naturalistic).*

Deși *R.* a dat operei „*Emil*” formă de roman, totuși aceea conține *un sistem de educație foarte original și mai complet decât oricare până la secolul al XVIII-lea*, sistem, ce urmărește scopul: *de a regenera neamul omenesc prin educație naturală*. Mersul *sistematic* al lucrării se dovedește prin faptul, că: cartea I. are în vedere: *senzațiunile*, a II-a: *percepțiunile senzuale*, a III-a: *judecățile*, a IV-a: *rațiunea*, *formarea noțiunilor abstracte și introducerea elevului în cunoștința raporturilor sociale*, iar a V-a: *asocierea faptică a elevului (devenit majorean) în relațiile societății omenești*. Deci *R.* în construirea sistemului său pedagogic a urmat *un proces de evoluție psihologică foarte corect*.

b) *Întemeietorul propriu al naturalismului pedagogic.*

R. este întemeietorul genial al naturalismului pedagogic, direcție, care cere, ca educația în toate acțiunile ei să urmeze fidel calea *indicată de natură*, lăsând să opereze mai mult natura, iar educătorul ferindu-se de a se amesteca și de a turbura lucrarea naturii, să caute numai de a-i da acesteia mână de ajutor în nizuința sa de a se desvoltă liberă de orice forțare. Direcția naturalistă a educației datează încă din secolul al XVI, dela *Rabelais* (cet. *Rablé*) și *Montaigne* (cet. *Montani*), și în secolul al XVII. dela *Locke* (cet. *Loc.*), însă *R.* întrece pe toți predecesorii săi, așa încât lui îi revine meritul de a fi construit această direcție în forma *unui sistem pedagogic bine determinat*.

c) *Rousseau a stăruit în mod impetuos pentru reformarea radicală a societății și educațiunii.*

De mulțori naturalismul lui *R.* se pare a trece în exagerări, însă acest fapt nu ne va miră, dacă vom considera, că în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea societatea din Franța (cu deosebire cea înaltă) era foarte coruptă, anume dominată de o mulțime de prejudiții, interese, pasiuni josnice și moravnri perverse; din aceste cauze și educația contemporană era plină de rătăcirii în contra naturii și de viții condamnabile. Este deci explicabilă exclamarea lui *R.*: „*Faceți contrarul de aceea, ce este în uz, și atunci veți nimeri aproape totdeauna binele.*“*) Aceasta poate fi numai enunțarea unui astfel de spirit mare, care nicidecum nu-e mulțumit cu stările actuale (din secolul al XVIII.), ci pretinde răsturnarea acestora și creierea *unei nouă ordini de lucruri în toate*. Tot așa și sfatul de a reîntoarce omenirea „la starea sa naturală primordială“, este erupțiunea unui spirit revoluționar, dar înflăcărat de sentimente nobile. Și tocmai acest *sentimentalism*, care vibrează în fiecare frază a scrierilor lui *R.*, este acea putere magică, care a produs efecte atât de hotărâtoare în viața sufletească a secolului al XVIII-lea.

d) *Întemeierea pedagogiei pe „psihologia copilului“.*
Rousseau, ca inițiatorul pedagogiei psihologice moderne.

În desvoltarea istorică a științei pedagogice *R.* este acel cugetător, care a cerut și a solicitat cu toată stăruința

*) „*Émile*“, pag. 154: „Prenez le contre-pied de l'usage, et vous ferez presque toujours le bien“.

ca educătorii să caute *de a studia și de a cunoaște, cât mai deamănuntul și mai aprofundat, viața sujletească a elevului (copilului) și legile de dezvoltare ale acestei vieți*. Prin enunțarea acestei cerințe imperative, R. are meritul netăgăduit *de a fi așezat întreaga pedagogie pe psihologia copilului*, și astfel el devine: *inițiatorul pedagogiei psihologice științifice moderne*. Și e de remarcă faptul, că „Emil”-ul întreg ni-se prezintă ca un început destul de temeinic de *psihologie pedagogică*. Deci R. se mai poate considera totodată și ca *inițiatorul psihologiei copilului*, știință, ale cărei probleme în ziua de astăzi ocupă și agită atât de mult lumea pedagogică.

e) *Rousseau a recunoscut „cultura umană generală”, ca un scop principal al educațiunii.*

R. cere, ca mai înainte de toate să i-se dea elevului o *cultură umană generală*, fără privire la chemarea specială, pentru care îl vor destina în viață, și încă în astfel de chip, încât acela mai presus de toate *să învețe arta de a trăi*, de a se ști afla între toate împrejurile vieții și de a putea da piept cu vicisitudinile sorții capricioase. Și apoi (în cartea III). el atrage atenția societății (din Franța) asupra faptului, că se apropie o epocă de criză și de revoluțiuni, în care nimenea nu va fi sigur de poziția, de averea și de viața sa. Însă *Emil* va îi pregăti pentru toate eventualitățile. R. zice: „Fericit este acela, care știe părăsi acea poziție a sa, care și ea îl părăsește pe el, și știe să rămână om în ciuda sorții! Da, eu iubesc pe de o sută de ori mai mult pe acel rege din Syracuse, care după ce și-a pierdut tronul, s’a făcut învățător în Corint, sau pe acel rege al Macedoniei, care s’a angajat de grefier (actuar) în Roma, decât pe nefericitul de Tarquinius Superbus, care după ce și-a pierdut domnia, neștiind să fie altceva, decât rege, pribegia delă o curte la alta, cerșind pretutindenea ajutor și aflând pretutindenea numai afronturi, căci eră lipsit de știința de a exercita altă meserie, decât pe aceea, care numai stătea în puterea lui!” Postulatul, că *cultura generală* are să premeargă oricărei culturi *de specialitate*, servindu-i ca bază, deasemenea este un principiu de frunte al didacticei moderne.

f) *Știința educațiunii valabilă și aplicabilă pentru întreg neamul omenesc.*

Până când pedagogii din trecut căutau să stabilească norme de educație numai pentru un anumit om, o anumită clasă socială, o anumită castă, ca de ex. *Locke* pentru un fiu de aristocrat, *Fénelon* pentru un prinț, *Quintilian* pentru un orator, șcl.: pe atunci *R.* dela început se nizuie de a afla *principii pedagogice valabile pentru om în genere*, fără privire la originea, la poziția, la chemarea, la casta sa, șcl. El este cel dintâiu, care a început întemeierea unei științe a educației, care să fie *validă și aplicabilă pentru fiecare om fără deosebire*.

g) *Copilul este un tip deosebit. Cruțarea etății copilăriei.*

Precum astăzi psihologia infantilă ne învață, că copilul nu este un om în miniatură, ci *un tip, care se deosebește de omul matur în toate manifestările vieții sale sufletești*: întocmai așa și *R.* cere, ca educătorul nici pe un moment să nu considere pe copil ca pe un om matur, ci ca pe o ființă, care cugetă, simțește și dorește de tot altcum, decât noi cei crescuți. Și apoi în legătură cu acest fapt el mai enunță și o altă cerință importantă, anume: *cruțarea și respectarea etății copilăriei*, ceea ce însemnează, că este mare greșală de a supune pe copii la muncă încordătoare, la ocupații plictisitoare, cari nu le plac și pe cari nu le doresc, cu o vorbă: *să nu se jertfească etatea copilăriei pentru etatea maturității*, ci să se trăiască pentru sine însaș, petrecută mai mult cu jocuri și cu alte ocupațiuni plăcute, ușoare și distractive, pentru ca copilăria să fie și să rămână o fază de viață senină și fericită, bogată în aduceri-aminte dulci și luminoase. De aci să derivă apoi și cerința, ca: *toată învățarea să fie prefăcută în jocuri și distracții*, adecă să fie, precum zice astăzi *Claparède*, *cât se poate de atractivă*. Suvenirile copilăriei fericite ne vor însoți, ca tot atâtea conzolari, peste întreaga viață.

h) *Rousseau se ocupă temeinic de educația fizică, aducându-o în raport cu cea morală.*

Dupăce *R.* a studiat opera pedagogică a lui *Locke* („*Cugetări asupra educației*“, 1693), care (fiind și medic) se ocupă cu îngrijire și detaliat de chestiunile dezvoltării și fortificării corpului, el pășește pe calea indicată de acest distins pedagog englez. Anume *R.* expune foarte pe larg întocmirile referitoare la păstrarea sănătății, la dezvoltarea firmității și destoiniciei corpului copilului, cerând, ca acestor exerciții să li-se destine faza până la 10 ani. Apoi reco-

mandă în mod foarte stăruitor *oțelirea posibilă a corpului*, spre a-l face rezistent până la extrem în contra tuturor influențelor nefavorabile externe, precum sunt: schimbările climatice, oboseala, foamea, setea, durerile șcl. În fine *R.* e de părerea, că firmitatea corpului sprijinește chiar și *moralitatea* elevului, anume el zice: „Cu cât corpul e mai debil, cu atât el comandă mai mult; și cu cât e mai tare, cu atât se supune mai mult“.

i) *Educațiunea intelectuală.*

Alegerea și ordonarea cunoștințelor după gradul de dezvoltare intelectuală a elevilor.

R. scoate în relief foarte pronunțat marele principiu didactic, care cere alegerea și aranjarea cunoștințelor în mod cât se poate de corespunzător, cu *gradul de percepțiune al elevului*, principiu, care este actual și astăzi, îndeosebi el recomandă: „Să nu ne adresăm *rațiunii*, până când aceasta nu-e dezvoltată, ci să rămânem la senzuri“.

Principiul intuițiunii.

În educația lui „Emil“ (în faza dela 12 ani), *R.* accentuează sus și tare *principiul intuițiunii*, spunându-ne, că: „Primele facultăți, pe cari însaș natura pretinde să-le dezvoltăm, sânt: *senzurile*. Exercitarea și dezvoltarea senzurilor este pregătirea cea mai sigură pentru formarea națiunii. Până la anul al 12., va mai contribui la dezvoltarea senzurilor și *desemnul după natură și cântarea după auz*.“

Deșteptarea interesului.

În cartea a II-a (faza până la 15 ani), *R.* atinge și *excitarea interesului*, despre care afirmă, că dacă e prezent (în sufletul elevului) devine cel mai puternic mobil al învățării, așa că cu ajutorul interesului toate greutățile se pot învinge. Fapt, pe care mai târziu *Herbart* (în „*Pedagogia generală*“, 1806) îl erige în *scopul cel mai de aproape a tot învățământul*.

Metodul euristic, ca tipul normal a toată învățarea.

R. mai stăruitor decât oricare alt pedagog cere, ca la învățământ pretutindenea să se aplice *forma euristică*, anume: *elevul să nu învețe știința, ci să o inventeze el însuș*; și dacă a descoperit adevărul, să-i simță și folosul; va ști cutare lucru nu pentru că așa i-a spus educătorul său, ci pentru că el așa l-a înțeles; și mai bine să nu știe nimic, decât să-și pericliteze cugetarea independentă. Forma

euristică, care este astăzi elementul de viață al metodei de învățământ, a avut în *R.* un propovăduitor însuflețit.

Învățământul combinat cu acțiunea.

Predarea cunoștințelor trebuie să se îndeplinească, pe cât numai se poate, *prin acțiune (lucrare)*. Nimic să nu predăm elevului cu vorba, ce-i putem împărtăși prin acțiune. Cu vorba să-i comunicăm numai, ce nu putem *face*. Și niciodată să nu întrebuițăm vorbe sau simbole fără *cunoașterea obiectelor reale*. Principiul de *a instrui prin acțiune* deasemenea este astăzi recunoscut ca un principiu de mare importanță al școlii moderne. Numai prin *instrucția activă*, care dezvoltă în elevi *forța de muncă*, va putea aduce școala în legătură cu trebuințele vieții practice, și numai astfel vor învăța elevii nu pentru a ști, ci *pentru a putea*.

Direcția realistă și cea umanistă.

Până la etatea de 15 ani programa de studii a lui *R.* recomandă *numai cunoștințe cozmologice (geografia, fizica, astronomia)*. Aceste cunoștințe tind de a dezvoltă *cultura intelectuală* a elevului, dar el este pus să învețe *prin acțiune*, deci i-se va dezvoltă totodată și *voința*. Dela etatea de 15 ani vor urmă *cunoștințele umanistice (sociologia și etica)*, însă nu în formă abstractă, ci cu ajutorul *istoriei*, predată în *mod biografic*, făcând elevul singur *aprețierile corespunzătoare*. Deci *R. ține seamă atât de direcția realistă, cât de cea umanistă*, (însă face greșeală, când le separează în chipul de mai sus, pe când în fiecare fază ar trebui să se trateze atât cunoștințele reale, cât și umanistice).

k) *Direcția sentimentală a vieții sufletești.*

R. pune foarte mare preț pe ceea ce dictează *sentimentul*, așa încât s'ar putea afirma, că în etica sa sentimentele sunt *criteriul aprețierii*. Rezonarea etică a lui *R.* s'ar putea reasuma în formula: „*Așa îmi șoptește inima mea, deci așa trebuie să fie bine*“. Din această credință pornește întreaga cugetare morală a lui *R.* De aceea dela etatea de 15 ani el cere, ca să i-se dea sufletului elevului *o direcție sentimentală și un conținut sentimental, cât mai bogat*, și încă așa, că pe cât numai se poate, să se amâne și să se întârzie erupția pasiunilor senzuale. Cu cât se va prelungi mai mult intervalul până la acea erupție, cu atât va fi elevul mai fericit. Cultivarea *sentimentalității* elevului

se va efectua parte prin mijloacele *educației estetice*, cum sunt: *literatura, muzica și teatrul*; parte prin *religiune*, care nu e limitată de nici un fel de dogmă, ci este religia naturală a iubirii și credinței, cari izvoresc din contemplarea naturii, ca creațiunea lui D-zeu, și din contopirea ființei omenești în acest univers armonic.

l) *Educațiunea practică (învățarea unei meserii).*

Pentru completarea educațiunii armonice a elevului său, *R.* mai cere, ca acesta să învețe și oarecare *meserie folositoare*, căci „Emil are să știe cugeta ca un filozof, dar să știe și munci ca un țăran“. Prin acest deziderat pedagogic-practic, (pe care de altminteri îl aflăm și în pedagogia lui *Locke*) *R.* deasemenea indică o direcție nouă, pe care educația modernă tinde de a-o realiza, introducând *principiul muncii fizice* în școală.

m) *Disciplina umană, întemeiată pe consecvențele naturale ale faptelor elevului.*

Precum în antichitate *Quintilian*, iar în timpul mai nou *Montaigne, Locke* și *Comenius* și-au ridicat vocea în contra pedepselor *brutale*, așa și *R.* este de părerea, că pedepsele *niciodată să nu se aplice ca pedepse proprii*, ci educătorul să caute de a întocmi lucrurile astfel, încât înseși *consecvențele naturale* ale faptelor sale să-l facă pe elev a simți părerea de rău, și să producă în el îndemnul de a se îndrepta. Prin această idee conducătoare a disciplinei pedagogice *R.* devine un propovăduitor vrednic al disciplinei umane și al educației morale moderne.

n) *Educațiunea Sofiei ține seamă de menirea naturală și deci principală a femeii.*

Foarte corect determină *R.* scopul educației, ce are să se dea fetelor, anume: a-le pregăti să poată deveni: soții credincioase, mame prevăzătoare, îngrijitoare și gingașe, educătoare înțelepte ale copiilor lor, econoame, cari știu cruța și se știu afla și în situații materiale mai modeste, șcl. Idei pătinoare pentru emancipația exagerată de astăzi a femeilor la *R.* nu aflăm. În fine, pe când în educația bărbatului va avea să domineze principiul utilității, în aceea a femeii principiul *frumosului* și al *grației naturale*.

o) *Opera „Emil“ după conținut este o operă originală, iar prin stilul ei întrece pe toate celelalte opere pedagogice de până aci.*

Adevărat, că R. a împrumutat unele observațiuni și idei din *Montaigne* („*Incerări*“, 1580); a studiat temeinic și cu mare interes pe *Fénelon* („*Tratat asupra educației fetelor*“, 1686); în chestiunile psihologice a urmat calea indicată de *Locke* („*Cercetări asupra inteligenței, omenesti*, 1690), însă în ceea ce privește baza operei sale, el este *foarte original*; iar încât privește *stilul*, R. este fără seamăn între autorii pedagogici. Frumseța și eleganța stilului este avantajul cel mai mare a lui R. față de toți predecesorii săi.

Rezumat.

Reasumând toate calitățile și meritele lui R., putem constata cu satisfacție, că el este unul din cei mai mari pedagogi ai tuturor timpurilor, îndeosebi se poate considera, ca și adevăratul prevestitor și chiar *inițiator genial al pedagogiei și didacticei moderne*, ba se poate afirma, că multe din dezideratele pedagogice, pe cari le-a enunțat R., chiar nici până astăzi n'au ajuns de a se realiza; însă sistemele de educație cele mai noi tind în multe privințe să pășească pe calea indicată de acest cugetător profund și om de inimă. Apoi prin opera sa „*Emil*“, bogată în observațiuni de *psihologie infantilă*, R. ni-se prezintă totodată ca și *inițiatorul psihologiei pedagogice*, ba chiar și *al pedologiei (studiul copilului)* de astăzi. În fine, nimeni dintre pedagogii diferitelor epoce nu s'a luptat cu atâta vervă în contra culturii falze, în contra instrucției de vorbe fără considerarea realității, în contra procedărilor superficiale și nenaturale ca R. Cu tot dreptul a putut apreția *Goethe*, celebrul poet german, pe R. când a zis, că: „*Emilul lui Rousseau este evanghelia educațiunii naturale!*“

D) Efectele activității lui Rousseau.

I. Efectele ideilor pedagogice.

a) *În Franța.*

În Franța opera *Emil*, la prima sa apariție, cu toate că a fost considerată ca o *teorie serioasă a educațiunii naturale*, cu scopul de a regenera neamul omenesc, — asupra educațiunii publice n'a putut avea aproape nici o influență. Însă în pătura elitei și cu deosebire în cercurile literare ale Franței s'a produs oarecare însuflețire și tendență vie de a

putea modifica și a întocmi moravurile și modul de viață în înțelesul ideilor naturaliste propovăduite de *R.* cu atâta emfază. Apoi în epoca revoluțiunii franceze, când s'a făcut încercarea de a organiza în Franța *un sistem de educațiune națională*, cârmuitorii afacerilor țării au ținut seamă și de ideile luminate ale lui *R.*, cari indicau calea unei pedagogii și didactici mai psihologice. Cu o vorbă, în Franța efectele operei „*Emil*” nici pe departe n'au stat în proporție cu valoarea adevărată a acesteia.

b) *În Germania.*

Efectele ideilor pedagogice ale lui *R.* s'au manifestat în modul cel mai pronunțat și mai hotărîtor în Germania, țara clasică a pedagogiei. Am spus, că *R.* a lansat o mulțime de idei nouă și corecte, dar acestea erau amestecate cu atâtea erori, încât în Franța și în Elveția, unde n'au fost apreate în mod obiectiv, au ajuns să fie osândite. Însă ideile fecunde ale lui *R.* pe cari francezii și elvețienii le-au trecut cu vederea, ba le-au perhorescat chiar, au aflat în Germania însuflețiți pătinoitori și propagatori. Spiritul german, obișnuit la cercetări minuțioase, temeinice și stăruitoare, au știut să descopere și să întrebuințeze în practică ideile reformătoare ale marelui cugetător din Geneva. Anume pe la finea secolului al XVIII-lea în Germania s'a produs un nou curent pedagogic: *filantropismul* (curentul iubirii de oameni.) Inițiatorul și reprezentantul de căpetenie al acestui curent a fost *Frederic Basedow* (1723—1770), distinsul pedagog german, care ajutat de principele *Leopold de Dessau*, în 1774 a înființat în orașul *Dessau* un institut numit *Filantropin*, în care, împreună cu soții săi de lucru, prima dată a realizat și a pus în aplicație practică principiile lui *R.* Anume: curentul filantropist a cerut: să se formeze *omul în sine*, fără privire la confesiune, la naționalitate, sau alte situații; educația să se dea elevilor într'un mod natural, liber, plăcut și atrăgător; învățământul să fie asemenea jocului, adică *o ocupație ușoară și plăcută copiilor*; să se învețe *lucrul manual* în ateliere; educația morală să se facă, pe cât se poate, *jără pedepse*; fiecare are să adopte *religia naturală* (elementele etice, comune oricărei confesiuni, eliberate de limitele dogmelor); să se facă multe *exerciții corporale* și să se *oțelească corpul*, scl. Dintre filantropiști mai amintim pe *Cristian Salzmann* (1744—1811), distins profesor la *Filantropinul* lui *Basedow*, care a scris

„*Cärticica racului*“ (Krebsbückchlein), în care combate greșelile educației rele, și „*Cärticica furnicilor*“ (Ameisenbüchlein), un povățuitor pentru buna educație; apoi Ioachim Campe (1746—1788), deasemenea un excelent profesor al Filantropinului, care a scris pe „*Robinson cel tânăr*“ (1780), după originalul englez al lui De-Foe (cet. Difo), și inspirat de ideile lui R., a creiat *bibliotecile copiilor și descrierile de călătorii pentru tinerime*; în fine Carol Trapp (la 1745), profesor de științele pedagogice la universitatea din Halle, deasemenea un filantropist valoros, a publicat opera „*Încercări asupra pedagogiei*“, în care a expus în mod sistematic principiile conducătoare ale pedagogiei și didacticei filantropiniste. Se poate cu drept afirmă, că: efectul cel mai vădit și frumos al operei pedagogice a lui R. a fost *activitatea practică și literară a filantropiniștilor germani*, cari și-au întocmit sistemul lor pedagogic după ideile naturalismului, dar modificate și îndreptate și după vederile lui Comenius și Locke. Daună însă, că activitatea filantropiniștilor n'a putut dura lung, căci Filantropinul a decăzut și în 1793 s'a și desființat. În faza de decadență a institutului, filantropiniștii apar numai ca niște epigoni de-ai marelui Rousseau.

c) *Influența lui Rousseau asupra lui Pestalozzi.*

Nemuritorul Pestalozzi (1746—1827), dascălul Europei, compatriotul lui R. deja ca june (1763) a studiat operele lui R. și s'a însuflețit foarte mult de ideile geniale ale acestuia. Influența lui R. asupra lui Pestalozzi se poate observa cu deosebire în scrierea acestuia: „*Cercetări asupra mersului naturii în desvoltarea neamului omenesc*“ (1797), mai mult decât în sistemul său pedagogic. Regula foarte importantă a lui R. care cere, ca elevilor *să nu li-se comunice vorbe, ci obiecte reale*, deasemenea o aflăm aplicată de Pestalozzi, însă în o formă mai debilitată, decum a cerut marele cugetător din Geneva. În fine multe principii de-ale lui R. au fost nu numai adoptate de Pestalozzi, dar totodată și demonstrate cu dovezi psihologice.

d) *Influența lui Rousseau asupra desvoltării de mai târziu a pedagogiei și didacticei.*

Ideile lui R. au avut influență hotărîtoare și asupra desvoltării de mai târziu a pedagogiei și didacticei, anume pe la finea secolului al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea toți pedagogii mai pricepuți se nizuiau de a afla

metode mai naturale, adică moduri de procedare mai corespunzătoare cu dezvoltarea firească a sufletului copilăresc, în conformitate cu îndigețările date de R. dar se poate zice, că aproape toți acei pedagogi, chiar și cei germani, în acea privință (de a afla și a urma calea cea adevărată a naturii) au rămas înapoia marelui lor predecesor. Cu deosebire cerința didactică enunțată de R. de *a nu pune pe elevi (până la 15 ani) să facă abstracțiuni*, n'a fost acceptată nici decum, și anume din motivul, că urmând acest principiu, ar fi trebuit de a amâna și a întârziă prea mult învățământul religiunii (care conține multe abstracțiuni, ceea ce nu le convenia pedagogilor școlilor susținute de biserică catolică și cea protestantă. Însă în timpul mai nou multe din principiile și ideile lui R. au fost puse în practică de către cei mai distinși pedagogi, dintre cari unii au programul: de a înlocui învățământul pasiv din școală prin *munca folositoare* a elevilor; alții cer, ca să dezvoltăm în generațiunile tinere *un sentiment social* mai intensiv, sentiment, prin care apoi s'ar putea realiza o *organizație mai democratică a statelor*; iar alții pretind, ca să se țină seamă de *individualitatea elevilor chiar și în educația colectivă*; în fine sunt mulți pedagogi de aceia, cari recomandă *educație fizică* mai îngrijită decât până aci, șcl. Toate aceste îndemnuri salutare pentru progresul și fericirea omenirii își au izvorul în ideile pedagogice ale lui R. căruia astăzi, după 150 de ani, i-se aduc acele omagii de recunoștință, pe cari dela generația contemporană cu el nu le-a putut câștiga.

e) *Stilul operei „Emil”, ca factorul principal al efectelor sale.*

Deși *Emil* lui R. este cea mai bună operă pedagogică a secolului al XVIII-lea și conține multe idei pedagogice corecte, cari chiar și astăzi sunt prețuite și află tot mai mulți următori și admiratori, totuș sistemul său pedagogic în deplinătatea lui, ba chiar nici după momentele sale principale, n'a fost acceptat de către nime niciodată, și nici nu i-s'ar da atâta atențiune, dacă n'ar fi expus într'un stil atât de frumos, ba chiar elegant și fermecător. *Această expunere limpede, splendidă și atrăgătoare este secretul efectelor colosale ale operei lui R. avantaj, prin care el a devenit prețuit ca cel mai ilustru autor pedagogic până la finea secolului al XVIII-lea.*

2. Efectele generale ale întregii activități literare a lui Rousseau.

a) *Ideea fundamentală comună a tuturor operelor lui Rousseau.*

Prin cele *trei* opere principale ale sale, anume: *Emil, sau despre educațiune, Noua Eloiză* și *Contractul social*, pe cari toate trei le-a compus în etatea de 50 de ani, R. a devenit o forță și o valoare culturală de rangul întâiu în viața sufletească a Europei. Și cu toate că efectele extraordinare de mari ale acestui cugetător luminat nu s'au manifestat imediat, în generația contemporană lui, ci mai târziu și încetul cu încetul, totuș, dacă aprețim transformările produse prin ideile lui în mersul de evoluție al vieții culturale, atunci cu tot dreptul putem afirma, că în privința efectelor nici un fel de operă nu întrece pe acelea ale lui Rousseau. Ideia fundamentală, care serve de bază a celor trei opere de căpetenie ale lui R. este următoarea: *Omul dela natură este absolut bun, însă în cursul evoluțiunii istorice a omenirii s'a produs oarecare disproporție stricăcioasă între cultura intelectuală și cea morală, așa că cu cât a progresat cea dintâiu, cu atât s'a corupt cea din urmă. Deodată cu constituirea și organizațiunile sociale s'au produs inegalitățile între oameni, inegalități, pe cari legile naturii nici decum nu le justifică. Prin urmare trebuie să se cerceteze și să se afle modalități, cu ajutorul cărora să se poată restabili proporția potrivită între cultura intelectuală și cea morală, cari apoi sprijinite de o organizațiune socială mai corespunzătoare cu natura și cu trebuințele omului, să-l poată conduce pe acesta la o viață mai fericită.* Aceasta este ideea conducătoare, pe care R. a destășurat-o și motivat-o în tezele Academiei din Dijon, idee, care i-a servit apoi ca și punct de mănecare filozofic în toate celelalte scrieri următoare ale sale.

b) *Modalitățile variate ale expunerii ideii fundamentale.*

În cele trei opere epocale: *Emil, Noua Eloiză* și *Contractul social* R. a dezvoltat și a expus în diferite forme ideea și aspirația sa originală: *de a conduce omenirea dela stările actuale nemulțămitoare la alte stări naturale, deci mai fericite.* Și cu toate că aceste stări de adevărată fericire omenească n'au existat nicăiri și niciodată, decât numai în fantazia cea înflăcărată și în inima cea extraordinară de simțitoare a filozofului din Geneva, totuși operele

sale și ideile cuprinse în acestea încă și astăzi, după 150 de ani, trăiesc și influențează asupra minților și inimilor omenesci. În *Emil R.* a zugrăvit idealul acelei educațiuni naturale, care caută să excludă influența societății corupte din educația individului, și care cere, ca educătorul să lase pe elevul său aproape total sub influența și povățuirea naturii, pentruca aceasta singură să-l instruiască și să-l formeze în deplină conformitate cu legile ei, așa că *Emil* devine tipul și reprezentantul unei omeniri nobilitate și cu mult mai fericite, decât cea actuală. Apoi în *Noua Eloiză* a simbolizat și preamărit acele sentimente și virtuți, cari vor răsări din o stare mai naturală a omenirii, conducând-o la adevărata fericire. Eroii acestui roman încântător sunt prevestitorii unei nouă vieți sociale și morale. În fine în *Contractul social R.*, cu geniul său revoluționar, a plăzmit acea organizațiune de stat ideal, în care se vor putea șterge toate inegalitățile și nedreptățile și se va putea realiza adevărata libertate, egalitate și dreptate în întreaga viață cetățenească, și în care va ajunge să stăpânească și guverneze potestatea justă a voinței obștești. Și apoi întreaga aceasta clădire arhitectonică și măreață a cugetărilor sale *R.* o încheie și o încoronează cu admirabila *Confesiune de credință a vicarului savoyard*, cu religia naturală a deismului înalt și curat, religiune, care aprinde în inimile omenesci credința sinceră, profundă și firmă în o divinitate absolut bună, divinitate, care cu bunătatea sa nemărginită n'a putut să creieze nici pe om să fie altfel, decât bun și nobil. Și cu această enunțiațiune cercul cugetării luminate a lui *R.* se reîntoarce din nou la punctul, din care a plecat, anume: omul dela natură originalmente este absolut bun, însă civilizațiunea în cursul evoluțiunii sale istorice l-a corupt. Și cu toate-că viața istorică a omenirii nu se poate șterge, nu se poate face nefăcută; științele și artele, cari au abătut omenirea de pe calea fericitoare indicată de natură, nu se pot distruge, nu se pot nimici; dar nici omenirea nu se poate reîntoarce la starea naturală originală, nevinovată și fericită, pe care a visat-o *R.*, și totuș stările degenerate și toate mizeriile se vor putea micșora și asana, căci *rațiunea luminată și inima nobilitată* se vor putea întrebuința cu succes pentru a îndrepta educațiunea, viața socială și morală, precum și organizațiunea politică a țărilor și popoarelor. Iată tot atâtea idei mântuitoare pentru omenire, idei prin

cari *R.* ni-se prezentă ca și un demn discipol al lui *Isus Hristos*, pășind cu însuflețire și lăpădare de sine pe urmele sfinte ale Învățătorului Divin.

c) *Sentimentalismul cuceritor și cuvântul fermecător al lui R., ca factorii efectelor sale.*

Toate ideile sublime ale lui *R.* au izvorît nu numai din cugetarea sa genială, care așa zicând cuprindea chintesența perfectă a ideilor curentului luminat, ci acele idei au izbucnit totodată și din *emoțiunile puternice ale inimii sale extraordinar de senzibile și plină de nobleță și gingășie din sentimentele calde și profunde, cari vibrează în fiecare frază a lui R.* Și tocmai din această cauză, cuvintele entuziaste ale acestui original și îndrăzneț cugetător și-au aflat calea deadreptul cătră inimile tuturor, în palate și în colibe, în academiile savanților și în atelierele meseriașilor și muncitorilor, fanatizând pe toți aceia, cari vreau să-l asculte cu sufletul deschis și dornic de lumină. În secolul al XVII-lea a trăit și a lucrat un mare predecesor al lui *R.*: ilustrul filozof francez *Des Cartes* (cet. Decart), celce a enunțat principiul conducător al științelor, care zice, că: *rațiunea* este autonomă și că ea singură, fără a țineă seamă de nici un fel de autoritate, este chemată și îndreptățită de a hotărî criteriul adevărului, dar *Des Cartes* s'a restrâns exclusiv numai la sfera științelor proprii, a distins preciz adevărurile raționale de cele revelate, și nici decum nu s'a atins de așezămintele sociale, morale și politice ale popoarelor. Însă în secolul al XVIII-lea, sub influența curentului luminat, în viața culturală a popoarelor din apusul Europei, și anume la locul prim în viața spiritualei națiuni franceze se aprind aspirațiuni nouă și puternice, aspirațiuni, cari în mod impetuos caută nouă izvoare de fericire. Și tocmai din aceste aspirațiuni fervente, după epoca raționalismului inaugurat de *Des Cartes*, direcție, care nu mai promiteă destulă hrană pentru inimile neastâmpărate ale oamenilor acestui veac, încetul cu încetul apar zorii frumoasei epoce a *sentimentalismului*, iar apostolul cel mai chemat de a propovădui evanghelia acestei nouă epoce este cugetătorul, care apără și reclamă *dreptul sentimentelor* în viața omenească, este *omul inimii*: *Jean Jaques Rousseau*! El întregește opera strălucită a lui *Des Cartes*, punând alătura de *rațiunea luminată, drepturile incontestabile ale inimii naturale nobile întru cârmuirea vieții sufletești a*

omenirii, și solicitând resturnarea și spulberarea stărilor învechite și creierea de alte stări nouă, conducătoare la fericirea adevărată. Bazele întregii cugetări și aprețieri etice a lui R. sunt toate abstracțiuni ce stau în raport cu viața afectivă, precum: libertate, egalitate, umanitate, drepturi și datorii născute cu omul scl. Cel mai însuflețit propovăduitor al acestei etici a fost marele cugetător dela Geneva. Și apoi toate acele idei, sentimente și aspirațiuni, emaneate din duhul epocii, pe care nimeni nu l-a înțeles și nu l-a simțit mai adânc, decât R. a știut să le și exprime și să le vestească într'un stil fermecător și cuceritor de inimi, artă proprie spiritelor alese, artă, al cărei cel mai genial magistrul *Jean Jaques Rousseau* a fost în veacul cugetării luminate.

Încheiere.

De încheiere, pentru a completa expunerea efectelor activității grandioase a lui R., fie-ne permis de a cită câteva fraze din frumosul discurs al distinsului profesor *Paul Seippel*, pronunțat cu ocaziunea festivităților bicentenare serbate în Geneva la ședința publică a *Societății Jean-Jaques Rousseau*: „Când mă gândesc la iubitul nostru concetățean *J. J. Rousseau*, totdeauna mi-l imaginez într'un luminiș al pădurii dela Montmorency, șezând sub umbra unui stejar bătrân, care a înfruntat viforele multor secol. Parizul, cu zgomotul său asurzitor este departe. Vocile discordante ale oamenilor au tăcut și nu-l mai molestează. Nu se mai aude altceva, decât numai freamătul frunzelor, legănate de suflarea primăverii. R. ascultă acest freamăt lin și, adâncit în gânduri, privește în zarea depărtării. Și oare la ce se gândește acest om fără lucru, care șade sub stejarul secular? Vă spun îndată: O lume întreagă se agită în capul său înflăcărat și în inima sa neastâmpărată, o lume, care vrea să se nască și desigur se va și naște. În liniștea și tăcerea măreață a naturii, pribeagul solitar iscodește o lume nouă. Visurile sale, visate cu ochii deschiși, se prefac în tot atâtea cap'odopere ale literaturii: *Noua Eloiză*, *Contractul social* și *Emil*. Ca și un torent impetuos, ideile lui R. acumulate în singurătatea sa, au rupt toate zăgazurile: ele au năvălit asupra câmpiilor viitorului, ca să le răstoarne și să le fecondeze. Mai mult de un secol și jumătate a

*) După „*Journal de Genève*”, nr. 176 (din 30 iunie 1912)

trecut, de când au apărut acele mărgăritare ale culturii universale. Și cugetarea luminată a pribeagului din pădurea dela Montmorency încă nici chiar astăzi nu și-a pierdut avântul și puterea sa elementară. Acea cugetare și astăzi încă excită sufletele oamenilor, îi inspiră pe toți, îi răscoală, îi mângăie și îi călăuzește în luptele lor pentru lumină și libertate. Astăzi o școală influentă afirmă, că *interesele* sunt acei factori, cari guvernează societățile omenești. Nu e așa! Noi privim pe pribeagul solitar din Montmorency și răspundem: Nu interesele, ci *Spiritul* este acea potestate, care cârmuește toate. *Rousseau* este unul din cele mai mari exemple, pe cari le-a înregistrat istoria universală despre atotputernicia *Spiritului*. El justifică pe deplin vorbele poetului *Vigny* (cet. Vini), care zice: „A sosit stăpânirea ta, *Spirit* curat, regele lumii!” Și oare care a putut fi secretul acestei puteri extraordinare a lui *Rousseau*, putere, care deșteaptă în suflete oarecare oroare sacră? Răspundem: El a avut un geniu extraordinar, a avut curajul de a se lupta singur în contra tuturor obstacolelor. El a știut bravă toate anatemele, toate calomniile, ba chiar și arderea operelor sale. Și a rămas singur. Și totuș nu a fost singur. Căci omul de geniu nu e niciodată singur. Dacă privim deaproape viața acestor profeți solitari, îi vedem încunju-rați, susținuți și purtați de armate invizibile. Sunt armate, cari au însoțit și cari au urmat pe *Rousseau*. Și sunt armate, cari l-au precedat pe marele gânditor. *Rousseau* este un început, dar totodată e și un rezultat. Armatele invizibile, cari l-au condus la triumfuri strălucite, sunt ideile și aspirațiunile, pe cari le cuprindem sub numele de *spiritul timpului*, spirit, care în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea prin activitatea lui *Rousseau* s'a manifestat în forma cea mai genuină și splendidă! Însuflețiți de ideile și aspirațiunile sublime ale lui *R.* să căutăm de a cugeta și a lucra și noi în direcțiunea arătată de marele învățător al libertății și al drepturilor omenești!

Arad, în 17/30 iunie 1912.

Din istoricul anului școlar 1913|14.

Anul școlar 1913/14 s'a inaugurat sub auspicii bune. Elevii despărțământului pedagogic s'au sporit în mod simțitor, pe lângă aceasta s'au mai înscris la examenele de cvalificațiune învățătoarească și elevii despărțământului teologic îndreptățiți la aceasta, chemați să suplinească interimal lipsa de învățători, iar mai târziu să devină directori locali, cvalificați.

Regretatul de pie memorie profesor Dr. Petru Pipos a fost concediat pe întreg anul școlar cu întreg beneficiul, dar nu ni-s'a dat să-l mai revedem între noi. În 29 Septembrie (12 Octombrie) 1913 a trecut la cele eterne. Partea literară a acestui anuar o dedicăm memoriei lui

La catedra de matematică a fost ales profesorul Mihaiu Novacu, iar la catedra de pedagogie a fost substituit profesorul Sabin Evuțianu.

În chestiunea manualelor s'au luat demersuri pentru asocierea profesorilor dela școlile române la elaborarea manualelor după noul plan de învățământ. Dela aceasta asociere se așteaptă delăturarea mizeriilor de manuale de cari a suferit școala până acum.

Inspecțiunea institutului pedagogic din partea statului s'a efeptuit prin Ilustritatea Sa dl comisar ministerial Dr. Iosif Siegescu, iar din partea autorității bisericești prin domnul comisar consistorial Vasile Goldiș. La despărțământul teologic a funcționat ca comisar P. O. D. asesor referent Gheorghe Popoviciu.

Parastasele și festivitățile școlare prescrise s'au ținut cu solemnitătea cuvenită înălțate de discursuri edificătoare pentru tinerime, rostite de profesorii institutului.

Binefăcătorul Vasile Stroescu a dăruit și în acest an 1000 cor. pentru ajutorarea tinerimei sărace. Conform dorinței donatorului din această sumă au fost îmbrăcați și provăzuți cu cărți mai mulți elevi din despărțământul pedagogic. Îi aducem și pe calea aceasta profunda noastră mulțumită.

Absolvenții despărțământului pedagogic din 1912/13 sub impresia mare a serbărilor centenare urmează exemplul primilor absolvenți ai preparandiei, cari din recunoștință oferiseră a treia parte a viitoarei lor lefe învățătoresci din anul prim al serviciului lor. Printr'un act fundațional dd. 13/26 iunie 1913 depus la direcțiunea seminarială ofer și ei 10% din salariul lor învățătoresc depe cei dintâi doi ani ai funcțiunei lor ca învățători pentru înființarea unui fond ce se va numi „Fondul centenarului elevilor absolvenți dela preparandia gr.-or. română din Arad”, cu menițiunea, ca din acest fond să se tindă ajutoare și stipendii fiitorilor elevi ai preparandiei.

Învățătorii dela școalele poporale confesionale de sub jurisdicțiunea consistorului gr.-or. român din Oradea-mare întruniți în adunarea generală a „Reuniunei învățătorilor dela școalele poporale confesionale de sub jurisdicțiunea consistorului gr.-or. român din Oradea-mare” ținută la 18 septembrie (1 octombrie) 1913 în Beiuș, la inițiativa secretarului consistorial Dr. Nicolau Regman înființează „Fundațiunea Aurel Vlaicu a învățătorilor dela școalele poporale confesionale din districtul consistorului gr.-or. român din Oradea-mare pentru ajutorarea elevilor bihoreni dela institutul pedagogic gr.-or. român din Arad”. Începutul s'a făcut cu 120 cor. 50 fil. la care sumă s'a mai adaus în decursul anului încă 50 cor. 50 fil.

În lipsa de mijloace nu s'a putut face excursiuni școlare. Direcțiunea, care abia avea adunat în acest scop o sumă de 103 cor. 89 fil., a inițiat o acțiune mai largă pentru înființarea unui fond de excursiuni, ce a avut de rezultat, că dela concertul aranjat de tinerime la Dumineca Tomii a incurs o sumă de 448 cor. 60 fil., iar institutul de credit și economii „Victoria” din Arad generosul patron al instituțiunilor culturale a pus temelia unui fond propriu de excursiuni în sumă de 200 cor. Acesta se va numi fondul de excursiuni „Victoria” și va fi dotat din an în an de acel generos institut. Prin aceasta fondul excursiunilor a ajuns la cifra de 752 cor. 49 fil.

Pentru dezvoltarea spiritului economic s'a introdus elevii în lucrul grădinăritului. Grădinile seminariale au fost lucrate de elevi ca fiecare să-și știe lucră grădina ce o va avea la casa lui. Pe lângă aceasta înaltul guvern ne-a mai dăruit coșnițe sistem Dsirdzon și ne-a trimis un specialist

care a ținut prelegeri din albinărit. Elevii au ascultat aceste prelegeri cu mult interes și s'au luat în combinație cursuri de vară din albinărit. Cultivarea acestui ram economic se va face în viitor pe scară mai întinsă.

Parcul seminarial bine îngrijit de elevi a fost utilizat pentru învățământ. De când s'au desprimăvărat lecțiunile s'au ținut în liber, unde s'au instalat cursurile după grupele de plantații. Așa s'a prefăcut parcul seminarial într'un ideal parc de învățământ. În mijlocul plantației abundentă s'au desfășurat cu ușurință lecțiunile și s'au ameliorat condițiunile sanitare. Chiar și examenele orale s'au ținut în liber.

Articolul de lege XXXVII. din 1913 cere examen de capacitate dela absolvenții clasei a VI-a poporală, care să servească de bază unui cenz intelectual recerut la exercitarea dreptului electoral. Școalele de aplicație de lângă preparandii sunt sustrate de sub jurisdicțiunea comisiunilor regnicolare examinătoare. Acest examen politic se face la școala de aplicație în legătură cu examenele de cvalificație dela preparandie sub prezidiul comisarului consistorial și cu participarea comisarului ministerial dela despărțământul pedagogic.

În 17/30 maiu s'a ținut serbarea pomilor și a paserilor împreună cu maial. La această serbare profesorul Nicolau Mihulin a făcut istoricul acestor serbări și a expus însemnătatea lor. Elevii dela preparandie și școala de aplicație au declamat și cântat piese alese din poezia naturei. Serbarea a încheiat'o directorul Roman Ciorogariu arătând omisiunile de până acum și îndrumând special la înfrumusețarea împrejurimei bisericilor și a școalelor cu pomi. După aceste au urmat partea socială la care a luat parte cea mai mare parte a intelectualilor din Arad.

Examenele finale dela despărțământul teologic au fost prezidate de P. S. Sa Dl Episcop Ioan I. Papp.

Personalul didactic.

Nr. curent	Numele și calitatea	Anii de serviciu	A preles studiile	La despărț.		Nr. orelor pe săptămână
				teol.	ped.	
1	<i>Roman R. Ciorogariu</i> , protosințel, profesor ordinar definitiv la despărțământul teologic, director al institutului pedagogic-teologic.	34	Omiletica Seminar omiletic Pastorala Exortare	II 2 III 2 III 5 1	— — —	10
2	<i>Trifon Lugojan</i> , prof. extraordinar definitiv.	17	Cânt. bisericească și tipic. Muzica instrument. Muzica vocală	{ I 3 II 3 III 3 — { I-III 2	{ I 3 II 3 III 3 IV 3 I 2 II 2 III 2 IV 2 I-IV 2	*) 20
3	<i>Dr. Iustin I. Suciu</i> , sințel, profesor ordinar definitiv, catihet, șeful cursului I. teol.	14	Studiul biblic Religiune Practica	{ I 6 II 5 III 4 — —	— — { I 2 II 2 III 2 IV 2 IV 1	24
4	<i>Dr. Teodor Botiș</i> , presbiter, profesor ordinar definitiv, catihet la liceu, șeful cursului III. teologic.	14	Teologia fundament. Dogmatica Morală Pedagogie Liturgica Catihetica	I 4 II 5 II 3 II 2 III 3 III 2	— — — — — —	19

*) Numărul total redus provine din îmbinarea orelor de cântare și tipic la c. teol. și ped.

Nr. curent	Numele și calitatea	Anii de ser- viciu	A preles studiile	La despărț.		Nr. orelor pe săptămână
				teol.	ped.	
5	<i>Nicolae Mihulin</i> , prof. ordinar definitiv, șeful cursului IV. pedagogic custodele muzeului de naturalii, bibliotecarul institutului.	12	Constituția Istoria na- turală Geografie Caligrafie Lucru ma- nual Praxă	— — — — — — —	IV 2 { I 3 II 3 III 4 { I 2 III 2 { I 1 II 1 I-IV 2 IV 1	27
6	<i>Dr. Avram Sădean</i> , prof. ordinar definitiv, conducătorul societății de lec- tură a secției pedago- gice.	6	Limba rom. Limbagerm. Gimnastica Praxă	— — — — —	{ I 4 II 3 III 3 IV 3 I-IV 8 I-IV 2 IV 1	24
7	<i>Silviu Beșan</i> , profesor ordinar definitiv, șeful cursului III. ped.	6	Limba ma- ghiară Istoria Praxă	— — — —	{ I 4 II 4 III 3 IV 3 { I 3 II 3 III 2 IV 1	23
8	<i>Dr. Lazar Iacob</i> , dia- con, prof. ordinar defi- nitiv, șeful cursului II. teologic.	6	Istoria bis. univ. Istoria bis. românești Dreptul bi- sericesc Română Psihologia Pedagogia	I 5 II 3 III 5 { I 2 II 2 { I-2	— — — — — — — —	19

Nr. curent	Numele și calitatea	Anii de ser- viciu	A preles studiile	La despărț.		Nr. orelor pe săptămână
				teol.	ped.	
9	<i>Sabin Evușian</i> , profesor provizor.	3 ¹⁾	Somatolo- gia Psihologia Pedagogia Didactica Metodica Organizația Istoria ped. Metodica Practica Geografia	— — — — — — — — — — —	I 2 II 3 III 3 IV 2 III 2 IV 6 II 2	20
10	<i>Mihaiu Novacu</i> , prof. ordinar provizor, custo- dele muzeului fizical, șeful cursului I. ped., notarul conferințelor profesionale pedagogice și prefectul alumneului.	3 ²⁾	Constituția patriei Aritmetică Geometrie Fizică Praxă	III 1 — — — —	— I 3 II 2 III 1 IV 2 I 1 II 1 III 1 IV 1 III 2 IV 3 IV 1	19
11	<i>Teodor Pap</i> , instructor.		Economia	I 1 II 1	I 1 II 1 III 1 IV 1	6
12	<i>Dr. Aurel Demian</i> , me- dicul institutului.		Higiena	III 1	IV 1	2
13	<i>Pavel Codru</i> , instructor.		Desemnul	—	I 2 II 2 III 2	6
14	<i>Ioan Ardelean</i> , învățăto- rul școalei de aplicație.					

¹⁾ 2 la școala normală din Caransebeș.

²⁾ 1 an prefect și instructor la școala comercială de stat din Brașov, 1 an profesor la școala civilă din Dunaföldvár.

Internatele.

A) *Teologic.* În anul școlar 1913/14 au fost în internatul teologic 66 elevi, dintre cari 4 au eșit în decursul anului, pe lângă aceștia unul a fost externist; 9 stipendiști, toți solvenți cu câte 400 cor. la an. Prefect Ion Neacșa.

B) *Pedagogic.* Au fost internați 92 elevi, dintre cari 4 au ieșit în decursul anului, pe lângă aceștia au mai fost 4 externiști. Dințre interni:

37 cu taxa de câte 300 cor.

14 stipendiști diecezanî cu câte . 300 ”

9 ” ” ” ” . 150 ”

7 cu viptul în oraș.

25 gratis.

Prefect Mihaiu Novacu.

Sub raportul religios-moral, elevii au îndeplinit prescripțiunile sfintei noastre biserici, cercetând în fiecare zi serviciul divin și împărtășindu-se cu sf. Taine în postul nașterii și Învierii Domnului.

În ce privește starea sanitară, elevii, pentru taxa de 5 cor. au primit îngrijire medicală, medicamente și baie.

Starea sanitară în general a fost satisfăcătoare.

Biblioteca institutului.

Biblioteca institutului e sub aranjare.

Reviste abonate pentru biblioteca institutului sunt:

Biserica Ortodoxă Română.

Numizmatikai Közlöny.

Biserica și Școala.

Philologiai Közlöny.

Magyar nyelvör.

Natura.

Természettudományi Közlöny.

Convorbiri literare.

Vremea Nouă.

Die Deutsche Schule.

Vatra Școlară.

Szövetkezés.

Bibliotecar: Nicolae Mihulin.

Bibliotecile de curs.

În fiecare curs din despărțământul pedagogic se află câte o bibliotecă de curs în cari se află cărțile auxiliare trebuincioase la prelegeri.

Starea acelor biblioteci este indicată la materialul de învățământ a fiecărui curs.

Muzeele.

a) Muzeul fizical.

Starea muzeului la finea anului școlar 1913/14: 393 bucăți în valoare de 1361.50 cor.

Custodele muzeului: prof. *Mihaiu Novacu*.

b) Muzeul de naturale și geografie.

Starea muzeului de naturale și geografie la finea anului școlar 1913/14 e de 1478 bucăți în preț de 2013.63 cor.

Custodele muzeului: prof. *N. Mihulin*.

c) Colecțiunea numismatică.

Colecțiunea numismatică constă din 90 monete de argint, 340 monete de aramă, 20 monete de nickel și 19 bucăți de bancnote.

Îngrijitor: prof. *Silviu Beșan*.

Fonduri.

a) Fondul tinereții.

Fondul propriu al institutului . . .	cor. 14160	fil. 41
Fundațiunea inst. de credit și economii „Victoria” cu aceeași mențiune . . .	cor. 3883	fil. 35
Fondul special al tinereții . . .	cor. 138	fil. 41
De tot	cor. 18182	fil. 17

b) Fondul bibliotecii.

a) Fondul bibliotecii seminariale . . .	cor. 3812	fil. 48
b) Fondul special al bibliotecii preparandiale . . .	cor. 1382	fil. 18
	cor. 5194	fil. 66

c) Fondul sanitar.

Starea : Coroane 4883 fil. 18.

d) Fundațiunea Dimitrie Țichindeal—Moise Nicoară.

Starea : Cor. 2968 fil. 34.

e) Fondul excursiunilor școlare.

a) Fondul institutului de excursiuni . cor. 552 fil. 49

b) Fundațiunea „Victoria” cor. 200 fil. —

De tot cor. 752 fil. 49

f) Fundațiunea Aurel Vlaicu.

Starea : Cor. 171 fil. 72.

Societățile de lectură.

În anul școlar 1913/14 tinerimea dela institutul ped. teol. din Arad s'a constituit, ca și în anul trecut, în două societăți de lectură și anume :

a) Societatea de lectură dela despărțământul teologic.

Membrii ordinari ai acestei societăți de lectură sunt : elevii din cursurile I—III teologic. Societatea de lectură a despărțământului teologic s'a constituit pentru anul curent în 28 august (10 sept.) 1913 sub prezidiul P. C. Sale Domnului R. R. Ciorogariu, director seminarial.

De membrii în comitetul acestei societăți se aleg :

Vicepreședinte :	Vasile Medrea,	stud. teol. c. III.
Secretar :	Cornel Givulescu	„ „ „ II.
Notar I. :	Emilian Căpitan	„ „ „ III.
Notar II. :	Caius Turic	„ „ „ I.
Cassar :	Alexa Puta	„ „ „ II.
Bibliotecar :	Augustin Vancea	„ „ „ II.
Vicebibliotecar :	Bujor Poliș	„ „ „ I.
Controlor :	Ioan Frâncu	„ „ „ III.
Econom :	Alexandru Sirca	„ „ „ II.

Comisia literară	{	Cornel Magier	stud. teol. c. III.
		Silvestru Sabău	" " " III.
		Ioan Cotuna	" " " II.
		Ioan Marșeu	" " " II.
		Aurel Stana	" " " I.
		Ștefan Petrovici	" " " I.
Comisia revizoră	{	Gheorghe Francescu	" " II.
		Sever Sebeșan	" " I.

Comitetul societății de lectură a ținut în decursul anului școlar 8 ședințe, în cari s'a aranjat materialul pentru ședințele ordinare literare.

Societatea de lectură a ținut 10 ședințe și anume:

- 1 ședință de constituire,
- 6 ședințe ordinare,
- 2 administrative și
- 1 ședință festivă *)

În decursul acestor ședințe s'au ținut 11 conferințe, din domeniul teologic, literar și istoric. S'au declamat 14 poezii din autorii: G. Coșbuc, M. Eminescu, O. Goga, Al. Vlăhuță, P. Cerna, T. Speranță și G. Gërda. S'au executat 6 piese de cor din autorii: C. Porumbescu, T. Lugojan, Musicescu și alții și 2 duete.

Averea societății de lectură:

a) Averea societății de lectură la începutul anului școlar 1913/14	cor. 291 fil. 79
b) Dela elevii desp. teol. s'au încassat ca taxe de membrii	cor. 162 fil. —
c) Interese capitalizate în decursul anului	cor. 11 fil. 83
	<u>De tot cor. 465 fil. 62</u>

Din suma aceasta s'a spesat în decursul anului școlar 1913/14 pentru trebuințele societății	cor. 278 fil. 79
Rămâne pentru anul viitor 1914/15	cor. 186 fil. 83

Averea bibliotecilor de curs:

a) Averea la începutul anului școlar	cor. 367 fil. 72
b) Interese capitalizate	cor. 17 fil. 62
	<u>De tot cor. 385 fil. 34</u>

*) Venitul curat dela ședința festivă, ținută la Dumineca Tomii, s'a predat „fondului de excursiune“ al institutului.

b) Societatea de lectură dela despărțământul pedagogic.

Membrii ordinari ai acestei societăți sunt elevii din cursurile I—IV. pedagogic.

Societatea de lectură a despărțământului pedagogic s'a constituit pe anul curent la 27 august — 9 septembrie 1913 sub prezidiul directorului Roman R. Ciorogariu. Supravegherea și conducerea societății de lectură o încredințează și pe anul școlar 1913/14 profesorului Dr. Avram Sădean.

De membri în comitetul societății se aleg: viceprezident: Petru Fauru, ped. c. IV.; secretar: Ioan Popoviciu, pep. c. III.; cassar: Gheorghe Andraș, ped. c. III.; controlor: Ioan Caza, ped. c. IV.; notar: Iosif Oprin, ped. c. IV.; viconotar: Aurel Contrea, ped. c. III.; bibliotecar: Mihaiu Radovan, ped. c. IV.; arhivar: Lazar Timpa, ped. c. III.

În comisia literară: Nicolae Cărmănuș, Gheorghe Alexă, ped. c. IV.; Vasile Groza, Savu Orșa, ped. c. III.; Ioan Buda, ped. c. II.; Aurel Andru, ped. c. I.

În comisia revizoară: Maxim Radovan, ped. c. IV.; Dimitrie Codrean, ped. c. III.

În comisia muzicală: Vasile Docea, ped. c. IV.; Ioan Lipovan, ped. c. III.; Gheorghe Bozgan, ped. c. II.; Aurel Moga, ped. c. I.

Comitetul societății de lectură a ținut în decursul anului școlar 24 ședințe și anume:

20 ședințe ordinare, în cari s'a aranjat materialul pentru ședințele ordinare literare ale societății de lectură,

3 ședințe administrative, în cari s'a stabilit programa pentru ședințele administrative ale societății,

1 ședință de încheiere.

Societatea de lectură a ținut 28 ședințe și anume:

1 ședință de constituire,

20 ședințe ordinare literare,

3 ședințe ordinare administrative,

1 ședință extraordinară literară,

2 ședințe extraordinare administrative,

1 ședință de încheiere.

În decursul acestor ședințe s'au cetit 12 lucrări, pentru cari s'au făcut 11 recenzii și s'au rostit 14 conferințe.

S'au declamat 64 poezii de autorii: G. Alexandrescu 1 poezie, V. Alexandri 6 p., A. Mureșan 2 p., M. Eminescu

6 p., Gh. Crețeanu 1 p., A. Vlăhuță 2 p., Gh. Coșbuc 18 p., O. Goga 7 p., Șt. O. Iosif 1 p., C. Pavelescu 1 p., T. Speranță 8 p., Goethe—Scheletti 1 p., Gh. Gârda 6 p., V. V. Delamarina 1 p., T. Burada 1 p., I. M. Soricu 1 p., H. Călmăr 1 poezie.

S'au predat 4 monoloage de autorii : A. Pop 1 m., S. Andron 1 m., S. Peterdi — S. Bornemisa 1 m., I. Groșorean 1 monolog.

S'au executat 8 cântări solo, 2 piese de cor din compozitorii : T. cav. de Flondor și N. Teodorescu; 20 piese pe violină, cea mai mare parte din autorii : T. Bredicean, A. Bena, Schumann, Spirescu, Pipoș, Mazas ș. a.; 2 duette de Mazas.

S'a rostit un cuvânt de deschidere, un panegiric pentru regretatul profesor, Dr. Petru Pipoș, un memoriu în amintirea marilor bărbați ai neamului nostru (P. Cerna, I. Chendi, Ș. O. Iosif, A. Vlaicu și Dr. Petru Pipoș) decedați în timpul din urmă, și un cuvânt de încheiere.

S'au citit părți alese din scriitorii : I. Budai Deleanu, A. Papiu Ilarian, M. Eminescu, I. Luca Caragiale, A. Vlăhuță, I. Popoviciu Bănățeanu, V. Alexandri, O. Goga.

Cassa societății :

a) Averele societății de lectură la începutul anului școlar 1913/14	cor. 292 fil. 50
b) În anul curent s'au încasat dela elevii institutului pedagogic ca taxă	cor. 196 fil. —
c) Interese capitalizate	cor. 7 fil. 16
d) Alte venituri	cor. 5 fil. —
De tot cor. 500 fil. 66	

Din această sumă s'a spesat în decursul anului școlar 1913/14 pentru trebuințele societății (bibliotecă, ziare, reviste ș. a.) suma de cor. 220 fil. 63

Rămâne pentru anul viitor 1914/15
suma de cor. 280 fil. 03

Averele bibliotecilor de curs :

a) La începutul anului școlar	cor. 56 fil. 29
b) Interese capitalizate	cor. 3 fil. 86

Rămâne pentru anul viitor cor. 60 fil. 15

Atât suma aceasta, cât și cea de mai sus sunt depuse la institutul „Victoria” spre păstrare și fructificare.

Biblioteca societăților de lectură.

Ambele societăți dispun de o bibliotecă și de un cabinet de lectură comun.

Biblioteca s'a sporit în anul acesta cu 206 opuri, anume: s'au cumpărat 181 și s'au donat 25 opuri. La finea anului constă din 1862 opuri în 2580 volume.

În cabinetul de lectură s'au întreținut 37 reviste și ziare.

Materialul de învățământ.

A) Despărțământul teologic.

Cursul I. teologic.

Studiul biblic. 6 ore la săptămână, și anume:

a) *Isagogia*. 4 ore. Tractarea istorico-literară a cărților Testamentului Vechiu și Nou.

b) *Arheologia biblică*. 1 oră. Antichitățile bisericești, casnice și politice ale Evreilor cu geografia biblică a Palestinei.

c) *Ermineutica biblică*. 1 oră. Senzurile biblice și principiile, regulele pentru a le afla și modurile de a le expune.

Manuale: Dr. Iosif I. Olariu, Introducere în Testamentul Vechiu și Nou. Dr. C. Chiricescu, Arheologia biblică. Dr. Iustin I. Suciu, Ermineutica biblică script litografiat. Profesor: Dr. Iustin I. Suciu.

Istoria bisericească universală. Întemeierea și lățirea creștinismului cu luptele sale contra iudaismului, păgânismului, mohamedanismului și contra dușmanilor interni: ereticii, supremația papistă și mai nou contra spiritului ireligios.

Organizarea, cultul, doctrina și activitatea literară, arta și viața religioasă-morală a bisericii creștine după dezvoltarea lor istorică. 5 ore la săptămână. Manual: Istoria bis. universală de Calistrat Coca. Profesor: Dr. Lazar Iacob.

Teologia fundamentală. Noțiunea, problema și împărțirea obiectului. Ideia și condițiunile religiei. Argumentele pozitive și negative pentru existența lui Dumnezeu. Spiritualitatea și nemurirea sufletului. Materialismul antropologic și combaterea lui. Indeterminismul. Raportul omului către Dumnezeu. Realismul empiric-ideal. Necesitatea, realitatea, originea, împărțirea și scopul religiei. Ideia despre biserică. Raportul dintre religie și biserică. Descoperirea dumnezeiască. Posibilitatea, necesitatea și criteriile descoperirii. Minunile și profețiile. Creștinismul ca unica desco-

perire adevărată. Criteriile originii ei dumnezeiești. Izvoarele descoperirii dumnezeiești. S. Scriptură și S. Tradițiune. Biserica ortodoxă ca conservatoarea, predicatoria și explicatoare autorizată infalibilă a descoperirii dumnezeiești.

Manual: Scripte după prelegeri. 4 ore la săptămână. Profesor: Dr. Teodor Botiș.

Limba română. 2 ore la săptămână. Gramatică, sintaxă și ortografia. Din literatură: originea și formarea limbii românești, dialectele. Literatura religioasă și a cronicarilor.

Manuale: Gramatica limbii române de N. Bogdan, ed. II. și Istoria literaturii române de Enea Hodoș. Profesor: Dr. Lazar Iacob.

Psihologie. 2 ore la săpt. Funcțiunile sufletești, caracterele și însușirile lor. Cultivarea lor în școala poporală. Manuale Dr. P. Pipoș, Psihologie și logică. Dr. P. Pipoș, Pedagogie. Profesor: Dr. Lazar Iacob.

Cântarea bisericească 2 ore la săptămână. Melodiile celor 8 glasuri și aplicarea lor.

Tipic 1 oră la săptămână. Vecernia și Utrenia de Duminică. Slujba zilelor săptămânale în periodul octoihului. Profesor: Trifon Lugoian.

Cursul II. teologic.

Studiul biblic. 5 ore la săpt. a) *Exegeza Testamentului Vechiu.* 1 oră. Explicarea Psalmilor dela vecernie, utrenie și dela ceasuri.

b) *Exegeza Test. Nou.* 4 ore. Explicarea Evangeliilor. Manual: Dr. I. Olariu. Explicarea evangeliilor. Profesor: Dr. Iustin I. Suciu.

Istoria bisericii române. Încrăștinarea Românilor, organizarea bisericii românești. Curentul slavon. Lupta pentru credință sub regii din casa Arpadiană. Lupta cu protestantismul și propaganda catolică. Biserica sub ierarhia sârbească. Eliberarea bisericii din starea ei tolerată. Restaurarea mitropoliei și viața bisericească de azi. 3 ore la săptămână. Profesor: Dr. Lazar Iacob.

Teologia dogmatică. Noțiunea, obiectul și metoda teologiei dogmatice. Noțiunea, ființa, împărțirea și izvorul dogmelor. Literatura teologiei dogmatice. Despre Dumnezeu în sine însuș. Existența, unitatea și însușirile lui Dumnezeu. Misteriul Sf. Treimi. Activitatea lui Dumnezeu în extern.

Dogma creațiunii. Lumea spirituală și materială. Doctrina despre om. Provedința dumnezeiască. Dogma hristologică. Activitatea mântuitoare a lui Isus Hristos. Dumnezeu sfîntitorul. Condițiunile sfîntirii. Grația dumnezeiască. Sf. Taine Eshatologie. Manual: Teologia dogmatică ortodoxă de Dr. Iosif Olariu. 5 ore la săptămână. Profesor: Dr. Teodor Botiș.

Teologia morală. Noțiunea. Izvoarele. Morala creștină și filozofică. Condițiunile realizate din partea lui Dumnezeu pentru activitatea morală a omului. Legea naturală. Legile pozitive. Voința liberă ca principiu al activității morale. Virtuțile. Păcatele. Judecarea morală a faptelor omenești în forul conștiinței. Datorințele către Dumnezeu. Virtuțile teologice. Cultul dumnezeesc. Datorințele creștinului către sine însuș. Datorințele către deaproapele și cele sociale. Manual: Teologia morală de Dr. Gheorghe Dragomir. 3 ore la săpt. Profesor: Dr. Teodor Botiș.

Omiletică. 2 ore la săptămână. Tractarea misiunii învățătoarești a Mântuitorului Hristos. Materia, forma și predarea cuvântării bisericești. Lucrări omiletice. Manual: Manuscript. Profesor: Roman R. Ciorogariu.

Limba Română. 2 ore la săptămână. Originea Românilor, istoricul formării limbii românești, păreri despre limba română, cele mai vechi urme de limbă și dialectele limbii române. Cronicarii, istoricii și filologii ardeleni, societatea „Junimea”, etimologiștii și fabuliștii. Poeții și prozatorii mai însemnați ai sec. XIX, începutul teatrului și ziaristiceii române etc. Manual ajutător: Istoria literaturii române de Enea Hodoș, Caransebeș, 1908. Profesor: Dr. Lazar Iacob.

Pedagogie. 2 ore la săpt. Didactica, cu principiile generale ale învățămîntului, educațiunei și disciplinei școalei populare. Metodica specială, cu dispozițiunile ei în ce privește materialul de învățămînt poporal. Manuale: Dr. P. Pipoș, Didactica Dr. P. Pipoș, Metodica. Profesor: Dr. Teodor Botiș.

Cîntarea bisericească. 2 ore la săptămână. Sfetilnele și Pripelele sărbătorilor. Heruvici, Pricesne și Irmoase la sărbătorile mari.

Tipic. 1 oră la săptămână. Zilele săptămânale în periodul Triodului. Profesor: Trifon Lugojan.

CURSUL III. teologic.

Studiul biblic. 4 ore la săptămână. *a) Exegeza Testamentului Nou.* Explicarea epistolei apostolului Pavel către Romani cu părți alese din ep. I. către Corinteni. Manual: Dr. Iustin I. Suciu, script litografiat. Profesor: Dr. Iustin I. Suciu.

Pastorala. Misiunea pastorală a Mântuitorului Hristos și a bisericii. Îndrumările păstorului sufletească la supravegherea și conducerea vieții sufletești a parohiei și a particularilor. Preotul ca administratorul sfintelor Taine. Legile regnicolare privitoare la biserică și școală. 5 ore la săpt. Manual: Andrei baron de Șaguna: *Pastorala*, întregit cu manuscris.

Liturgica. Cultul divin, dezvoltarea lui istorică. Noțiunea și împărțirea liturgice. Recerințele și condițiunile pentru executarea rânduelilor liturgice. Persoanele liturgice, sărbătorile, posturile, locurile sfinte cu tot avutul lor: obiecte, icoane, vase, vestminte și cărți. Formele esențiale ale cultului: rugăciunea, cântarea, paremii, predică. Tractarea și explicarea specială a sfintei liturgii. Rânduelile liturgice la diferitele sărbători ale anului bisericesc. Rânduelile sfintelor taine, cu indicări speciale la administrarea sfintei taine a pocăinței. Alte servicii bisericești după molitvelnicul bisericii. Manual: *Liturgica* de Mitrofanovici-Tarnavski 3 ore la săptămână. Profesor: Dr. Teodor Botiș.

Catihetica. Religionea ca obiect de învățământ și mijloc de educațiune în școala poporală. Importanța și factorii educațiunii religioase-morale. Izvoarele materialului din studiul religiunii. Principiile pedagogice la alegerea, aranjarea și propunerea materialului de religiune în școalele poporale. Lucrări metodice în scris. Ospitări, lecțiuni și exerciții practice în școala de aplicație. Manual: *Elemente de Catihetică* de Dr. Petru Barbu. 2 ore la săptămână. Profesor: Dr. Teodor Botiș.

Dreptul canonic. Izvoarele și codicii dreptului bis. Constituția, administrarea și viața bisericii. Raportul între biserică și stat.

Administrarea bisericii noastre după statutul organic și diferitele regulamente. Manual: Andrei baron de Șaguna: *Compendiu de drept canonic*. 5 ore la săptămână. Profesor: Dr. Lazar Iacob.

Constituția patriei. Administrația comunelor și a orașelor. Administrația municipiilor. Guvernarea țării. Corpurile legiuitoare. Activitatea dietei. Afacerile comune. Administrarea justiției. Armata. Organizarea și administrația bisericilor. Instrucțiunea publică. Organizarea învățământului confesional. Matriculele de stat. Îngrijirea orfanilor. Legi sanitare. Siguranța publică. Servitorii. Cassa de ajutorare a muncitorilor. Bugetul țării. Dărilor. Afacerile industriale, comerciale și economice. Reuniuni, asocieri și tovarășii. Cartea funduară. Erezirea. Testamentul. Contractul, obligațiunea și cambiul. Manual: Constituția patriei de Csáky-Mihulin. 1 oră la săptămână. Profesor: Mihaiu Novacu.

Higienă. Despre boale. Influența boalei asupra dezvoltării individului. Pagubele, cari se nasc prin boale în societate și în economia națională. Cauzele boalelor. Prevenirea boalelor. Îngrijirea bolnavilor. Lupta contra vrăjitorilor. Despre boalele infecțioase. Însemnătatea lor. Despre microorganisme infectătoare, viața lor, sporirea lor. Modul de infecțiune. Despre boale infecțioase în special. Mijloacele de desinfecțiune și aplicarea acelor. Separarea bolnavilor și morților infecțioși. Ajutorul cel dintâiu la nefericiri. Vulnerarea. Oprirea sângerării. Legarea ranelor. Frângeri de oase și scrântituri. Leșinare, insolațiune, epilepsie, înecare în apă și gazuri, respirația artificială. Despre otrăviri și antidote. Ce are să conțină caseta de salvare în edificiul școalei. Despre beuturi spirtuoase. Influența alcoolului asupra organismului. Abuzul în consumarea alcoolului. Mișcarea antialcoolistă. Igiena școalei. Edificiul școalei, sala de prelegere, ambitele, lumina, aerizat, apa, gimnastica. Influența școalei asupra organismului elevilor. Boale școlare, evitarea dezvoltării acestora. Igiena locuinței. Anatomia omului. 1 oră la săptămână împreună cu cursul IV ped. Profesor: Aurel Demian.

Cântarea bisericească. 2 ore la săptămână. Imoasele sărbătorilor și alte cântări la liturgia sf. Vasilie și Grigorie. Repetirea materialului parcurs în anii precedenți.

Tipic 1 oră la săptămână. Serviciul în săptămâna patimilor. Periodul Pentecostarului. Rânduelile cultului religios privat. Prof.: Trifon Lugoian.

Pregătirea practică. Pentru formarea catiheților, pe lângă praxa din școala de aplicație, fiecare elev catihizează independent la câte o școală orășanească; iar pentru for-

marea predicatorilor, ține directorul Roman Ciorogariu un seminar omiletic de 2 ore la săptămână. Predicele cenzurate în seminarul omiletic se rostesc și în sf. biserică după vecernii și utrenii.

Catiheții și predicatorii mai buni sunt premiați din sumele puse la dispoziția profesorilor de specialitate, de Venerabilul consistor.

B) Despărțământul pedagogic.

CURSUL I. pedagogic.

Religiunea. Istoriile sfinte ale Testamentului Vechiu și Nou. 2 ore la săptămână. Manual: Dr. Petru Barbu, Istoria Testamentului vechiu și nou Profesor: Dr. Iustin I. Suciu.

Științele pedagogice *Somatologia.* 2 ore la săptămână. Organismul omenesc. *a)* Scheletul. Formațiunile anormale ale scheletului, îndeosebi ale șirei spinării. Regule pedagogice-igienice. *b)* Mușchii. Lucrarea ca izvor al sănătății. *c)* Nutrițiunea și asimilația: Digestiunea, circulația sângelui, respirația și secrețiunea. Asimilația anormală și cauzele ei. Îngrijirea organelor. *d)* Organele vocii. Formarea sunetelor și tonurilor. Defectele de vorbire. Regule pedagogice-igienice. *e)* Pielea și îngrijirea ei. *f)* Simțurile: Pipăitul, gustul, mirosul, văzul și auzul. Defecte. Instruirea orbilor și surdomuților. Regule de îngrijire și cultivare. *g)* Sistemul nervos. Muncă intelectuală și surmenaj. Boale nervoase și defecte sufletești. Îngrijirea. *h)* Recapitularea mijloacelor de dezvoltare a corpului. *i)* *Educația fizică. Lectură.* Manuale: „Elemente de igienă (Biofiziologie anatomică)” de Dr. V. Hâncu și *manuscript.* Profesor: Sabin Evuțian.

Limba română. 4 ore la săptămână. Clasificarea limbilor și originea limbii românești. Ortografia și legile fonetice. Din gramatică: Propozițiunile după înțeles, părțile propozițiunii, propozițiunile după părțile lor și legătura dintre ele, părțile vorbirii și sunetele. Verbul, conjugarea verbelor active, reflexive și pasive; substantivul, pronumele, determinațiunile, adverbul, prepozițiunile, adjectivul, articolul, numeralul și interjecțiunea. Declinațiunea substantivului, adjectivului, pronumelui și numeralului. Propozițiunile simple și compuse. Periodul. Topica. Formarea vorbelor prin derivațiune și compozițiune, familia de cuvinte înțelesul cuvîn-

telor și punctuațiunea. Reproducerea cu graiu viu și în scris a pieselor de citire și deprinderi în recitarea poeziilor. Lucrări tot la două săptămâni. Manual: Gramatica limbii române de N. Bogdan, ed. II. Profesor: Dr. Avram Sădean.

Limba maghiară. 4 ore la săptămână. Gramatică: Morfologie și sintaxă. Dr. Weszely Ödön: Rendszeres magyar nyelvtan. Stilistică: noțiunea stilului, calitățile generale ale stilului, claritatea, preciziunea, puritatea, corectitatea. Personificarea, comparațiunea, metafora, alegoria, metonimia, sinecdochia, atributul sau epitetul; lectură memorizare și 2 lucrări la lună. Manual: Bánóczi-Weszely: Stilisztika és olvasókönyv. Profesor: Silviu Beșan.

Limba germană. 2 ore la săptămână. Citire și scriere. Deprinderi în vorbire. Traducere analiză, și memorizări. În legătură cu piesele de citire părți alese din gramatică. În fiecare lună o lucrare. Manual: Schuster-Novy: „Lehrbuch der deutschen Sprache“. Profesor: Dr. Avram Sădean.

Istoria universală. 3 ore la săptămână. Istoria, începutul și speciile ei. Popoarele orientale: Egiptenii, Babilonienii, Asirienii, Evreii, Fenicienii, Perșii. Istoria Grecilor și a Romanilor. Evul mediu: Popoarele germane și creștinismul, formarea statelor și a instituțiilor medievale. Papismul și cezarismul, expedițiile cruciate. Căderea instituțiilor medievale; renașterea. Manual: Bilinszky-Gajia: Istoria universală. Partea I. Profesor: Silviu Beșan.

Geografie. Geografia fizică și matematică. Orizontul pământului și adevărat. Constelațiunile. Pământul ca corp ceresc. Eclipsa. Uscatul și părțile lui. Apa. Marea. Râurile și părțile râului. Insule. Peninsule. 2 ore la săptămână. Manual: Dr. Némethy Károly „Geografia fizică și matematică” în manuscris. Profesor: Nicolae Mihulin.

Matematica. 4 ore la săptămână. a) *Aritmetica*. Introducere în algebră. Operațiunile fundamentale cu expresiuni algebraice și numerii zecimali. Sistemele de numerii. Numerii romani. Măsurile din patrie. Frațiunile zecimale și vulgare. Ecuațiunile de gradul I cu 2 și 3 necunoscute. Manual: Dr. Beke M.—A. Ciorteș: Aritmetică pentru școalele medii.

b) *Geometria*. Introducere. Măsurarea lungimilor. Despre unghiuri, felurile și măsurarea lor. Reguli cu privire la paralele și transversală. Despre figuri. Raportul între laturi și unghiuri în figuri. Unghiurile, felurile și însușirile mai

însemnate a figurilor plane și a cercului. Manual: Geometria de Petru Cupcea, Profesor: Mihaiu Novacu.

Botanica și zoologia. Toamna. Plante cu flori. Plantele mai tipice, cari se află în jurul școlii și înfloresc toamna. Descrierea morfologică, aerologică și sistematică ale acestora. Astfel: petunia, măsălarita, gura leului, nalba, curcubeta, zorile, clopoței, rapița sălbatecă, cucuta, morcovul, tătarca, cucuruzul, urzica etc.

Iarna. Animalele vertebrate. Descrierea specială a animalelor vertebrate din patrie, din punct de vedere morfologic, oecologic și rolul lor în economia naturii. Astfel de animale: mîța, cânele, nevăstuica, dihorul, ursul; șoarecele de casă, iepurele, oaia, capra, boul etc. găina, porumbul, vrabia etc. Șopârta verde, șarpele comun, țestoasa de baltă. **Primăvara.** Plante cu flori. Ghiocelul, ulucul, alunul, cornul, tulpanul, viorea, sălățica, salca, urzica moartă, cireșul, prunul etc.

3 ore la săpt. Manual: Miklós-Móczár: „Ist. naturală“ manuscript. Prof.: Nicolae Mihulin.

Desemnul. 2 ore la săptămână.

Desemnul din natură (conform metodei inductiv sintetice). S'au făcut exerciții de mîna, intuițiuni, combinațiuni, peisaje, obiecte din natură și diverse ornamente cu cerusă și acvarele și anume:

Exercițierea mîinii. Cercul, inelul, ovalul, linia undulată (șerpuitoare), melcul.

Intuițiune: epistola, bălaurul, fereasta salei de învățămînt, inima, lira, orologiul, figură de tînciu de pe zidul bisericii catedrale.

Combinațiuni: Șir de cercuri, șir de ovale, mărgelile, diverse mosaicuri pentru cadre, titlul unei cărți, cadre, ornamente cu frunza de bagrin, guler de buhai, gard de lemn și de fier etc.

Peisage: Drum de țară, drum de țarină, dealuri, apă etc.

Obiecte de natură: frunză de bagrin, de iorgovan etc.; pahar, sticle, cart, ciubăr de lemn; olcuță, cratiță, stropitor, găleată de tînichea, mătură, lopată de gunoi, oală de lut, tabla, masa, scaunul, dulapul școalei; plug, car, roabă, meliță după figuri de lemn, fereasta bisericii catedrale etc.

Ornamente: diverse stele, frunze pentru umplerea proporționată și cu gust a unui cerc, folosibile la ornamentarea mobilelor, ornamente și cusături pe buhae. Figuri de ghips mai ușoare.

Propunător: Pavel Codru.

Caligrafie. 1 oră la săptămână. Literile mici și mari din alfabetul latin și german. Profesor: Nicolae Mihulin.

Cântare bisericească. 2 ore la săptămână. Melodiile celor 8 glasuri.

Tipic 1 oră la săptămână. Cuprinsul octoihului și mineiului. Vecernia de Sâmbătă seara și Ultrenia de Duminică în periodul octoihului.

Muzica instrumentală. 2 ore la săptămână. Exerciții elementare în tonalitatea C. G. D. și F. dur. Cunoștințele teoretice corespunzătoare. Profesor: Trifon Lugojan.

Lucru manual (slöjd). 2 ore la săptămână. Jucării în liber, șanțuri, cetăți, și fortărețe în năsip, schița comunei pe pământ, mătănii din căstane sălbătice. Figuri formate din hârtie prin îndoire, corfă de hârtie. Impletire cu hârtie simplă compusă și cu motive românești. Iarna om de zăpadă. Compactarea cărților. Impletire de paie. Din lut: numerii 1—10 corn, cârnaț, burete etc. Prof: Nicolae Mihulin.

Biblioteca cursului I a avut cu finea anului școlar 1912/13 87 volume în valoare de 92 cor. 30 fil. pus un dulap în valoare de 25 cor.

CURSUL II. pedagogic.

Religiune. Istoria bisericii creștine întregi și istoria bisericii ortodoxe române din Ardeal și Transilvania în special. 2 ore la săptămână. Manual: Dr. Ilarion Pușcariu, Istoria bisericească pentru școalele medii ed. III. Profesor: Dr. Iustin I. Suciu.

Științele pedagogice: *Psihologia, Logica și Pedagogia.* 3 ore la săptămână. I. *Psihologia:* a) Repetirea fenomenelor intelectuale; b) Fenomenele afective: 1. Ființa și clasificarea sentimentelor în genere. 2. Sentimentele senzuale. 3. Sentimentele egoiste. 4. Sentimentele altruiste. 5. Sentimentul adevărului. 6. Sentimentul estetic. 7. Sentimentul adevărului. 8. Sentimentul moral. 9. Sentimentul religios. 10. Afectele proprii. c) Fenomenele voliționale (tendențele): 1. Impul-

ziunile (instinctele), în special cele de imitație și de activitate. 2. Poftele și dorințele. 3. Inclinațiunile (aplecările). 4. Pasiunile (patimile). 5. Voința proprie și cea morală. 6. Caracterul moral. d) Stările anormale ale vieții psihice. e) Individualitatea: Temperamente, naturel, etăți, sexe. II. *Logica*: a) Teoria noțiunilor. b) Teoria judecăților. c) Teoria silogismelor. La fiecare parte s'au dat inviațiuni pedagogice, relative la cultivarea, respective scutirea vieții psihice. III. *Pedagogia*. Educația, scopurile și factorii ei. Necesitatea și limitele educației. Educația fizică, intelectuală și religioasă-morală, mijloacele lor. Institute de educație. Școala poporală: problema, mijloacele ei, raportul ei cu familia, biserica și statul; limitele sferei ei de activitate și gradele ei progresive. IV. *Lectură*. Manuale: „Psihologia” și logica” și „Pedagogia” de Dr. Petru Pipoș, Profesor: Sabin Evuțian.

Limba română. 3 ore la săptămână. a) Stilistica: Limba și stilul, noțiunea și împărțirea stilisticii, noțiunea și folosirea stilului simplu și frumos. Calitățile generale ale stilului: claritatea, preciziunea, puritatea, corectitatea, eleganța (eufonia, variațiunea și gradațiunea). Calitățile particulare ale stilului: Intuițiunea și vivacitatea cu factorii lor. Din stilistica practică: epistola și cerințele ei generale, forma internă și externă a epistolei. Felurile scrisorilor, acte private și publice. Poetica: Poezia ca artă. Versificațiunea. Genurile poeziei: Genul liric și epic, poezia epică didactică. Cetire, memorizare și lucrări tot la două săptămâni. Manual de stilistică de I. F. Negruțiu, ed. IV. Poetică și legendar poetic de Dr. I. Rațiu și A. Ciura. Profesor: Dr. Avram Sădean.

Limba maghiară. 4 ore la săptămână. a) Poetică: Versificațiunea. Speciile poetice: a) Lira: doină, odă, imn, diti-ramb, rapsodie, elegie, satiră, epigramă și gnomă. b) Epica: fabulă, tradiție, mit, legendă, romanță, idil; epica didactică, parabola, paramitia. c) Retorică, compozițiuni, genurile prozaice, descrierea și istoriografia. Lectură, memorizări și 2 lucrări la lună. Manual: Bánóczi-Weszely: Poetika, retorika és olvasókönyv I. rész. Profesor: Silviu Beșan.

Limba germană. 2 ore la săptămână. Traducere, analiză, reproducerea cu graiu viu și în scris a pieselor de cetire, deprinderi în recitarea poeziilor și părți alese din gramatică. În fiecare lună o lucrare. Manual: Schuster-Novy:

„Lehrbuch der deutschen Sprache“, partea II. Profesor: Dr. Avram Sădean.

Istoria. 3 ore la săptămână. Evul nou: reformațiunea, antireformațiunea, absolutismul monarhic, reacțiunea liberală și absolutismul luminat. Revoluțiunea franceză. Istoria modernă. Manual: Bilinszky-Gajia: Istoria universală. Partea I. Evul nou. Profesor: Silviu Beșan.

Geografia. Tractarea celor cinci continente din punct de vedere oro-hidrografic, clima, productele, locuitorii, referințele politice. Descrierea statelor. 2 ore la săptămână. Manual: Dr. Némethy-Mihulin. „Geografia universală“ Profesor: Sabin Evuțian.

Matematica. 3 ore la săpt. *a) Aritmetica.* Potențarea; operațiuni cu potențe. Cvadratul și cubul expresiunilor algebraice și al numerilor decadici. Rădăcinarea; operațiuni cu rădăcini. Extragerea rădăcinei cvadrate și cubice din expresiuni algebraice și din numeri decadici. Numerii iraționali. Ecuațiuni de gr. al doilea cu o necunoscută. Numerii imaginari și complexi. Manual: Teodor Țeontea, Aritmetica generală și specială.

b) Geometria. Congruența triunghiurilor și aplicarea ei. Similitudinea triunghiurilor și aplicarea ei la măsurarea distanțelor. Teorema lui Pythagoras. Triunghiul, patrungiul, și poligoanele în și circumscrise cercului. Manual: Geometria de Petru Cupcia. Profesor: Mihaiu Novacu.

Botanica și zoologia. *Toamna.* Animale avertebrate. Câteva avertebrate tipice, ca paiaștenii, racul, melcul, vermele cordelat, (hidra panglica), etc. cu considerare la descrierea morfologică, și sistematică. *Iarna.* Construcția internă (istiologia) plantelor și a animalelor. Fito și zoogeografia. *Primăvara.* Tractarea plantelor fără flori. Morfologia și fiziologia plantelor. 3 ore la săpt. Manuale Dr. Ambrosiu Chețian „Botanica“ și Róth-Wangel-Uilăcanu: „Zoologia“. Profesor: Nicolae Mihulin.

Desemn. 2 ore la săptămână. Ca în curs I.

Caligrafie. 1 oră la săptămână. Ca în cursul I. și scrierea rotundă. Profesor: Nicolae Mihulin.

Cântarea bisericească. 2 ore la săptămână. Aplicarea glasurilor. Troparele și Condacele sărbătorilor.

Tipic. 1 oră la săptămână. Periodul Octoiului, slujba zilelor săptămânale.

Muzica instrumentală. 2 ore la săptămână. Exerciții elementare în tonalitatea C, G, și F. dur. Cunoștințele corespunzătoare teoretice. Profesor: Trifon Lugojan.

Lucrul manual (slöjd) 2 ore la săptămână. Lut: oală, pălărie, piparcă, cravată, ciocan, etc. harta comunei, modelare de hărți. Carton: frunze de arbori, obiecte casnice, figuri și corpuri geometrice taumatrop, discuri optice colorate, tăvițe, discuri pentru documentarea ecvilibrului stabil, labil și indiferent. Compactarea cărților. Impletirea de paie, etc. Profesor: Nicolae Mihulin.

Biblioteca curs II. ped. a avut cu finea anului școlar 1913/14 129 bucăți în valoare de 77.20 coroane și un dulap în valoare de 25 coroane.

CURSUL III. pedagogic.

Religiunea. Simbolul credinței după încheieturi. Noțiuni de morală creștină și bisericească. 2 ore la săptămână. Manual: Simeon Popescu „Catehism”. Profesor: Dr. Iustin I. Suci.

Științele pedagogice: *Pedagogia, Didactica și Organizația școlară* 3 ore, *Metodica și Practica* 2 ore la săpt. 1. Desvoltarea naturală a omului. 2. Noțiunea și scopul educațiunii. 3. Necesitatea educațiunii. 4. Limitele educațiunii. 5. Noțiunea și importanța pedagogiei și științele ei auxiliare. 6. Teoria și practica pedagogică. 7. Educațiunea fizică. 8. Educațiunea intelectuală. 9. Educațiunea morală. 10. Educațiunea normată după etăți. 11. Institutele de educațiune și învățământ, îndeosebi despre școala poporală. Manual: „Pedagogia”, de Dr. Petru Pipoș. b) *Didactica*: 1. Menirea școalei poporale. 2. Mijloacele educațiunii școlare. 3. Raportul dintre școală și familie. 4. Raportul dintre școală și biserică. 5. Raportul dintre școală și stat. 6. Învățământul și scopurile lui. 7. Scopul formal și cel material. 8. Alegerea și gruparea materiei de învățământ. 9. Planul de învățământ. 10. Procesele învățământului. 11. Teoria treptelor formale. 12. Formele învățământului. 13. Tonul învățământului. 14. Principiile generale ale învățământului. 15. Disciplina școlară: ordinea în școală, remunerații și pedepse. Manual: „Didactica” pentru preparandii, de Dr. Petru Pipoș. c) *Metodica*: 1. Metodul de învățământ al limbii materne, anume: exercițiile de cugetare și vorbire (învățământul in-

tuitiv), scrisul, cetitul și înv. limbistic. 2. Metodul de învățământ al religiunii. Învățământul limbii maghiare. 3. Inv. aritmeticii. Manual: „Metodica școalei populare“, de Dr. Petru Pipoș. d) Organizația școlară. 1. Art. de lege XXXVIII din 1868. 2. Dispozițiuni mai nouă din 1907. 3. Gratuitatea învățământului popor. elementar. 4. Adjustarea școlii. 5. Autoritățile școlare: Scaunul școlar. Comisiunea administrativă. Inspectorul regesc de școale. 6. Datorințele învățătorului relative la menținerea ordinei școlare. 7. Starea sanitară a școalei. 8. Formarea și cvalificarea învățătorilor. 9. Salariul învățătoresc. 10. Fondul de penziune. 11. Art. de lege XVIII din 1879. 12. Obligamentul militar. 13. Dirijarea școalei. 14. Activitatea extrașcolară. 15. Reuniuni înv. 16. Cercetarea disciplinară. 17. Organizația internă a școalei. 18. Grădini de copii, azile, institute terapeutice și filantropice. Manual: „Organizațiunea învățământului poporal din Ungaria“ de Dr. Baló József, traducere în românește de Dr. Petru Pipoș, e) *Exerciții în școala de aplicațiune*, 2 ore la săptămână. f) *Lucrări metodice în scris și lectură*. Profesor: Sabin Evuțian.

Limba română. 3 ore la săptămână. Poetica: Epopea, romanul, novela, tragedia, comedia, drama proprie. Retorica. Părțile retorice. Compozițiunile. Genurile prozei: descrierea, narațiunea, istoriografia și speciile ei. Disertațiunea și discursul. Repetirea ortografiei, conjugării verbelor active, reflexive și decl. substantivului, adjectivului și pronomelui. Cetire din literatura română, din toate genurile literare, memorizare și lucrări scripturistice. Manual de stilistică de I. F. Negruțiu, ed. IV. Poetică și legendar poetic de Dr. I. Rațiu și A. Ciura. Profesor: Dr. Avram Sădean.

Limba maghiară 3 ore la săptămână. Epopea, drama, romanul și novela; dezvoltarea istorică a tuturor acestor genuri. Disertațiunea, oratoria. Lectură privată și în școală. Manual: Bánóczi-Weszely: Poetika, retorika és olvasókönyv II. rész. 3 ocupări la 2 luni. Profesor: Silviu Beșan.

Limba germană. 3 ore la săptămână. Cetire, traducere, analiză și reproducerea cu graiu viu și în scris a pieselor mai grele de cetire; deprinderi în recitarea poeziilor și repetirea materialului propus din gramatică în c. I—II. În fiecare lună o lucrare. Manual de limba germană de Dr. C. Lacea. Profesor: Dr. Avram Sădean.

Istoria Ungariei. 2 ore la săptămână. Popoarele Ungariei înainte de cucerire și regat. Epoca regilor Arpadieni: Biserica creștină maghiară și întemeierea regatului. Atacurile imperiului german și bizantin, certe în familia domnitoare. Ultimii Arpadieni și înălțarea aristocrației. Epoca regilor din familii deosebite. Înălțarea regatului în vremea Anjoueștilor. Urmașii Anjoueștilor și slăbirea puterii regale. Epoca Huniadeștilor. Ioan Huniadi. Regele Matia cel drept. Jagelonii și dezastrul dela Mohács. Epoca Regilor din dinastia Habsburgilor. Dismembrarea în trei părți a țării și întărirea protenstantismului. Răscoalele naționale pentru constituție și libertatea confesională. Lupta pentru independență. Impăcarea națiunii cu dinastia și încercările acesteia de a modifica constituția. Epoca reformelor naționale. Creșterea Ungariei de azi. Manual: Vasile Goldiș: Istoria Ungariei. Profesor: Silviu Beșan.

Geografie. Geografia Ungariei în general. Regularea râurilor. Constituția, administrația și legislațiunea Ungariei. Locuitorii. Descrierea specială a țării împărțită în ținuturi. 2 ore la săptămână. Manual: Dr. Némethy-Mihulin: „Geografia Ungariei”. Profesor: Nicolae Mihulin.

Matematica. 2 ore la săptămână *a) Aritmetica.* Calculul monetelor, monetele din patrie și cele străine mai însemnate. Raporturi, proporțiuni. Regula de 3 simplă și compusă. Calculul procentelor și aplicarea lui (bruto, neto, tara, rabat, sensărie, comisiune, etc.) Manual: Teodor Ceontea: Aritmetica generală și specială.

b) Geometrie. Sistemul coordonatelor. Aplicarea coordonatelor la calcularea distanței dintre două puncte. Ecuațiunea dreptei și a cercului. Secțiunile conice. Planul de învățământ pentru școalele populare. Manual: Manuscript, Geometria de Petru Cupcea. Profesor: Mihaiu Novacu.

Fizica 2 ore la săptămână. Mehanica corpurilor solide, lichide și gazoase. Căldura. Manual: Tit Liviu Blaga: Fizica. Profesor: Mihaiu Novacu.

Mineralogia. Elemente din chimia organică și anorganică. Cristalografia descriptivă. Descrierea mineralelor principale cu considerare la aplicarea lor în economie. Petrografia și elemente din geologie. 4 ore la săptămână. Manual: Koch-Kovács „Chimia și Mineralogia” manuscript. Profesor: Nicolae Mihulin.

Desemn 2 ore la săptămână, ca în curs I.

Cântarea bisericească 2 ore la săptămână. Sfetilnele cu melodii proprii, Pricesnele sărbătorilor, Cheruvices, Pricesnele și Irmoasele sărbătorilor mari.

Tipic 1 oră la săptămână. Periodul Triodului întreg.

Muzica instrumentală 2 ore la săptămână. Exerciții mai grele în diferite poziții după capacitatea individuală a elevilor. Cunoștințele teoretice corespunzătoare. Profesor: Trifon Lugoian.

Lucrul manual (slöjd). 2 ore la săptămână. Lut: repetiția obiectelor simple modelate în c. II., trecerea la modele de frunze, flori, corpuri geometrice etc. Lemn: obiecte de casă, cuină și economice. Recvizitele școlare din mecanică necesare în școala poporală. Profesor: Nicolae Mihulin.

Biblioteca cursului III. a avut cu finea anului școlar 1912/13 135 bucăți în valoare de 115 coroane.

Cursul IV. Pedagogic.

Religiunea. Statutul organic și Catihetica. 2 ore la săptămână. Manual: Statutul organic. Dr. Petru Barbu. „Elemente de Catihetică”. Profesor: Dr. Iustin I. Suciu.

Științele pedagogice. *Istoria Pedagogiei și Organizația școlară* (cont.) 2 ore; *Metodica și Practica* 6 ore la săptămână. a) *Istoria pedagogiei*: Educațiunea la popoarele antice, îndeosebi Grecii și Romanii. Întemeierea educațiunii creștine. Starea educațiunii creștine. Starea educațiunii și școlile în evul mediu. Renașterea și reformațiunea. Reforme pe terenul învățământului în secolul XVII și XVIII. Montaigne, Des Cartes, Bacon, Locke, Ratich și Comenius. Pietismul. Rousseau. Filantropismul. Starea școlilor poporale în secolul XVIII. Pestalozi, Fröbel, Herbart și școala sa. Diesterweg. Starea școlilor poporale și preparandiilor în Germania, Franța, Anglita și America-nordică, în secolul XIX. Istoricul școlilor din Ungaria. Istoricul școalelor românești. Manual: „Istoria pedagogiei” de Dr. P. Pipoș.

b) Din „*Metodică*”: Continuarea învățământului limbii materne, aritmeticei și geometriei. Metodul geografiei, istoriei, constituției, istoriei naturale, fizicei, chemiei, desenului, caligrafiei, gimnasticei și lucrului de mână (slöid). Manual: „Metodica școlilor poporale” de Dr. P. Pipoș.

c) *Organizațiunea învățământului în Ungaria:* (cont.) Dirijarea școalei. Activitatea extrașcolară. Reuniuni înv. Cercetarea disciplinară. Organizația internă a școalei. Legea a. XVI 1913. Grădini de copii, azile, institute terapeutice și filantropice. Manual: „Organizațiunea învățământului popular din Ungaria” de Dr. Baló József, traducere în românește de Dr. P. Pipoș. d) Practica, lucrări metodice, lectură. Profesor: Sabin Evuțian.

Limba română. 3 ore la săptămână. Istoria literaturii române dela început. Originea Românilor, istoricul formării limbii românești, păreri despre limba română, cele mai vechi urme de limbă și dialectele limbii române. Monumentele de limbă în veac. XVI-lea. Cronicarii, istoricii și filologii ardeleni, etimologiștii și fonetiștii, societatea „Junimea”. Poeții și prozatorii mai însemnați ai sec. XIX. Lectură: părți alese din cronicile moldovenești și din poezii și prozatorii sec. XIX. Repetirea Ortografiei, declinațiunii, conjugărilor, etc. Lucrări scripturistice. Manual ajutor: Istoria literaturii române de E. Hodoș, Caransebeș 1908. Profesor: Dr. Avram Sădean.

Limba maghiară. 3 ore la săptămână. Literatura veche: Epoca tradițiilor eroice, evul mediu creștin, epoca luptelor religioase și naționale, epoca decadenței. Literatura nouă maghiară: Epoca deșteptării, epoca de transformare: Kisfaludy K., Vörösmarty M. și contemporanii. Epoca poeziei naționale: Petőfi, Arany, Tompa. Desvoltarea literaturii științifică. Manual: Dr. Koltai Virgil és Sassi Nagy Lajos: A magyar nemzeti irodalom története. 4 ocupări la an. Profesor: Silv. Beșan.

Limba germană. 2 ore la săptămână. Repetirea materialului din c. I—III. Traducere și reproducere din autorii cei mai însemnați ai literaturii germane. În fiecare lună o lucrare. Manual ajutor: Manual de limba germană de Dr. C. Lacea. Profesor: Dr. Avram Sădean.

Constituția. 2 ore la săptămână. Istoria constituției maghiare. Administrația comunelor și orașelor. Administrația municipiilor. Guvernarea țării, corpurile legiuitoare. Puterea de apărare. Afacerile de cult și instrucțiunea publică. Afacerile interne financiare și economice. Afaceri private. Manual: Dr. Csiky K.-N. Mihulin „Constituția”. Profesor: Nicolae Mihulin.

Matematica. 3 ore la săpt. a) *Aritmetica*. Progresiunile aritmetice și geometrice la calcularea intereselor dela interese. Calcularea capitalului crescut, scontarea, depunerile periodice, rentele, amortizațiune. Repetirea materialului propus în preparandie. b) *Geometria*. Poziția liniilor și planurilor în spațiu. Măsurarea teritoriului în natură, harte topografice. Prizma, cilindrul, piramida, conul, sfera, corpurile regulate, forma, suprafața, rețeaua și volumul lor. Manual: *Geometria* de Petru Cupcea. Profesor: Mihaiu Novacu.

Fizică. 3 ore la săptămână. Acustica. Lumina. Magnetismul. Electricitatea. Manual: Tit Liviu Blaga, *Fizică*. Profesor: Mihaiu Novacu.

Igiena. Despre boale. Influența boalei asupra dezvoltării individului. Pagubele cari se nasc prin boale în societate și în economia națională. Cauzele boalelor. Prevenirea boalelor. Îngrijirea bolnavilor. Lupta în contra vrăjitorilor. Despre boale infecțioase. Însemnătatea lor. Despre micro-organisme infectătoare, viața lor, sporirea lor. Modul de infecțiune. Despre boale infecțioase în special. Mijloacele de desinfecțiune și aplicarea acelor. Separarea bolnavilor și morților infectioși. Ajutorul cel dintâiu la nefericiri. Vulnerarea. Oprirea sângerării. Legarea ranelor. Înfrângeri de oase și scrântituri. Leșinare, insolațiune, epilepsă, înecare prin apă și gaze, respirație artificială. Despre otrăviri și antidote. Ce are să conțină caseta de salvare în edificiul școlii.

Despre beuturi spirituoase. Influența alcoolului asupra organismului. Abuzul în consumarea alcoolului. Mișcarea antialcoolistă. Igiena școlii. Edificiul școlii, sala de prelegeri, ambitele, lumina, aer, apă, gimnastică. Influența școlii asupra organismului elevilor. Boale școlare, evitarea dezvoltării acestora. Igiena locuinței. Anatomia omului. 2 ore în săptămână cu cursul III. teol. Prof.: Dr. Aurel Demian.

Cântarea bisericească. 2 ore la săptămână. Irmoasele sărbătorilor și alte cântări la liturgia sfântului Vasilie și Grigorie. Repetirea materialului parcurs în anii precedenți.

Tipic. 1 oră la săptămână. Periodul Pentecostarului. Rânduielele cultului religios privat.

Muzica instrumentală 2 ore la săptămână. Exerciții mai grele în diferite poziții, după capacitatea individuală a elevilor. Cunoștințele teoretice corespunzătoare. Profesor: Trifon Lugojan.

Lucrul manual. (slöjd). 2 ore la săptămână. Lut: corpuri geometrice, modelări în lut. Modelarea părților corpului omenesc și ale altor animale. Lemn: obiecte casnice și recvizite școlare necesare la propunerea fizicei în școala poporală. Fiecare elev duce cu sine recvizitele preparate de el. Prof.: Nicolae Mihulin.

Biblioteca cursului la finea anului școlar 1913/14 este: 243 bucăți în valoare de 168.52 cor. și un dulap în preț de 25 cor.

Economia.

1. În cursul I. teologic 2 ore, iar în cursul I. pedagogic câte 1 oră la săptămână, și anume în luna septembrie și în octombrie — formarea pământului roditor și a straturilor de pământ de pe suprafață, felurile acestora, analiza compozițiunii diferitelor straturi și feluri de pământ, îmbunătățirea straturilor prin gunoie și nisipire sau noroire, lucrarea și pregătirea pământului pentru producerea plantelor, producerea semințelor de legume, verdețuri, arbori, pomi roditori, sămânarea lor și timpul de sămânare, cultivarea lor ulterioară, — în teorie și praxă — ; sub lunile de iarnă: noiembrie — februarie, altoirea pomilor roditori, culegerea și conservarea lor până la timpul altoirii, — felurile de altoire de iarnă și de primăvară. Aranjarea școalei de pomărit. — Săparea pământului de toamnă și de primăvară, Sămânarea sămânțelor de legume și timpul de sămânare. facerea straturilor calde, desvoltarea și producerea răsadelor în acelea, scoaterea și sădirea plantelor din acestea și timpul de sădire a diferitelor răsade, toate în teorie și în praxă exerciată cu probe efectuate prin elevi, dela martie — iunie plivirea, săparea legumelor răsărite din sămânță și sădirea răsadelor produse în straturile calde, în praxă, altuirile de vară și conservarea altoilor produși.

2. La cursul II și III teol. și III și IV pedagogic, repetarea celor de mai sus, apoi lucrarea rațională a pământului, felurile pământului și îmbunătățirea acestora, felurile gunoaielor și efectul acestora asupra desvoltării plantelor sămânate în diferitele feluri de pământ, producerea cerealelor de nutriment pentru om, comerțul cu cereale, prăsirea vitelor cornute, producerea nutrețurilor artificiale și naturale, instrumentele economice și părțile lor constitutive, prăsirea

porcilor, îngrășarea acelor pentru unsoare, pentru carne și pentru clisă, timpul și etatea luării la îngrășare, tăierea porcilor și prepararea cărnurilor pentru conservare pe timpuri mai îndelungate, soiurile de vaci, diferența producerii de lapte între diferite soiuri.

Propunător: Teodor Pap.

Gimnastica.

Curs. I—IV. ped. 2 ore la săpt. A) *Exerciții de ordinare*: Înșirarea și alinearea în rânduri și linii. Întoarcerile de $\frac{1}{4}$ și $\frac{1}{2}$, marșul pe loc și din loc, deschiderea rândului din centru spre flancuri, ocolirea, cotirea etc.

B) *Exerciții libere*: Pozițiile, exercițiile membrelor, mișcările fundamentale, mânuarea bastonului de lemn etc.

C) *Exerciții la aparate*: Exerciții la prăgile de urcat, exercițiile fundamentale la inele, fus, paralele etc., în curs I—II ped. Exerciții mai complicate la fus, paralele, inele ș. a. în curs III—IV ped.

D) *Jocuri gimnastice*: Lupul și mielul, hoții, baba oarbă, lupta combaterii ș. a. Profesor: Dr. Avram Sădean,

Pregătirea practică a candidaților de învățători.

Scopurile.

Scopul principal al acestei pregătiri este a-i introduce pe elevii preperandiali în aplicarea practică corectă a principiilor didactice și educative, îndeosebi: a) a-i face destoinici în predarea metodică a tuturor ramurilor de cunoștințe și dexterități, prescrise pentru școala poporală elementară; b) a-i obișnuși de a menține disciplina recerută în școală; c) a-i face capabili să conducă independent atât grupuri de clase ale școalei divizate, cât și toate 6 clasele școalei elementare nedivizate.

Mijloacele formării practice.

În vederea scopurilor indicate mai sus, elevii cursurilor III. și IV. pedagogic: a) în fiecare zi au ospitat câte unul în școala de aplicațiune, adnexată pe lângă institutul pedagogic, ascultând serii de lecțiuni, predate de învățătorul acestei școli, și luând notițe precise atât despre

conținutul, cât și despre compozițiunea metodică a singuraticelor lecțiuni și marcând mersul psihologic al desfășurării ideilor; b) sub conducerea învățătorului școalei de aplicațiune, elevii din curs IV. pedagogic s'au deprins de a compune planuri (programe) de învățământ săptămânale, lunare, anuale, întocmite anume pentru școala noastră de aplicațiune (planuri speciale); toate aceste notițe au fost supuse reviziei atât din partea profesorului competent, cât și din partea învățătorului școalei de aplicațiune; în chipul acesta candidaților de învățători li-se dă ocaziunea de a-și aduna un vast material practic, pe care vor putea edifică în viitor; c) mai departe sub conducerea profesorului de metodică, elevii din curs III. și IV. pedagogic s'au exercitat sistematic în predarea unor tipuri de lecțiuni din toate obiectele de învățământ; fiecare oră de predare practică a fost precedată de o pregătire a lecțiunii respective, lucrare, care s'a îndeplinit de către elevul designat de propunător, sub povătuirea aceluiaș profesor și cu participarea tuturor elevilor asistenți, cari toți au avut să facă scheletul lecțiunii respective; d) apoi elevii au compus (în scris), independent, lecțiuni din diferitele ramuri de cunoștințe și le-au predat, fiind criticați de colegii lor, sub supravegherea aceluiaș profesor de metodică; e) în o anumită ordine, stabilită de profesorul de metodică, în înțelegere cu învățătorul școalei de aplicațiune, elevii s'au exercitat în conducerea întregii școale nedivizate, sub controla învățătorului școalei de aplicațiune și a profesorului de metodică, cărora sunt obligați a da seamă în scris despre toate procedările și despre toate modalitățile de procedare aplicate la învățământ, precum și despre rezultatele obținute; f) elevii pe lângă toate aceste exerciții, au mai făcut și lucrări metodice în scris, despre subiecte corespunzătoare cu mersul învățământului din metodică; g) conform celui mai nou plan de învățământ (1911), în anul școlar curent și elevii din cursul I. și al II-lea, urmând în ordine alfabetică, în fiecare zi câte unul, deasemenea au ospitat în școala de aplicațiune, luând notițe în scris despre observațiunile îndeplinite sub povătuirea învățătorului și a profesorului de specialitate; h) în fine elevii de curs II și III teologic, înscriși la examenele de cvalificațiune de clasă și finale, deasemenea au luat parte atât la ospitări, cât și la practica predării alătura cu elevii preparandiali.

Conspectul elevilor.

A) În despărțământul teologic.

Cursul I.

a) *Ordinari:*

- Adam Bolcu (a părăsit institutul)
Pavel Codru
Petru Costan
Pahomie Nicolae Drăgan
5. Miron Dronca
Iosif Fildan
Alexandru Huiu (nu s'a prezentat la examen)
Nerva Adrian Iercan (stip. din fund. Elena Gh. Birta)
Sinesiu Iozsa (a părăsit institutul)
10. Emiliu Mateiu
Emiliu Georgiu Valeriu Papp
Ioan Papp rep.
Vasilie Papp (nu s'a prezentat la examen)
Teodor Pățcaș
15. Stefan Petroviciu (stipend. din fund. Teodor Papp)
Ioan Pocolu rep.
Bujor Nicolae Poliș
Nicolae Popoviciu (a părăsit institutul)
Victor Emanuil Pulca rep.
20. Nicolae Reuță (nu s'a prezentat la examen)
Sever Sebeșan
Ioan Aureliu Stana (a părăsit institutul)
Candin Stanciu
Corneliu Suciu
25. Ioan Turcu
Caius Tiberiu Ovidiu Vlad Turic

b) *Privatiști:*

Nicolae Bîru
Iulius Lucuția
Gheorghe Popoviciu (a repășit)

Cursul II.

a) *Ordinari:*

- Victor Braniște
Zenobie Brădean
Ioan Câmpean
Gheorghe Clecan
5. Ioan Cotuna (stipendist din fond. Negrean)
Gheorghe Franțescu
Corneliu Ioan Adrian Givulescu (stip. fund. T. Papp).
Ioan Teodor Halic
Ioan Marșieu
10. Traian Moga (nu s'a prezentat la examen)
Gheorghe Const. Petru Morariu (externist)
Stefan Moșiu (stipend. din fund. Teodor Papp)
Alexiu Olăriu
Traian Ioan Olariu
15. Alexa Puta
Ioan Runcean
Alexandru Sirca
Tiberiu Trifan
Augustin Vancea

b) *Privatiști:*

- Văsilie Filip
Romul Frateș
Constantin Mihaiu
Ioan Mizeșiu
5. Petru Russu
Iosif Stanca
Pavel Tismonariu
Ștefan Voin

Cursul III.

a) *Ordinari:*

Emilian Mihaiu Georgiu Căpitan (stip. din fund. E. Gh. B.)
Ioan Cioflan (stipendist din fund. Elena Ghiba Birta)
Valeriu Corbu

- Micloș Dicu
5. Aurel Florea
Ioan Frâncu
Gheorghiu Gavra
Ștefan German
Dimitrie Iancovici
10. Aurel Jurca
Silviu Lelescu
Cornel Magier
Teodor Marcu
Vasilie Medrea
15. Ioan Oprea
Gheorghe Oprean
Gheorghe Papp
Dionisiu Petrișor
Traian Popoviciu
20. Silvestru Silviu Săbău (stip. din fund. Teodor Papp)
Nicolae Vlad (stipendist din fund. Teodor Papp)

b) *Privatiști:*

- Ioan Belle
Petru Ioan Binchici
Mihai Mihuțiu
Georgiu Moldovan
5. Coriolan Mursa
Vasilie Rugea (repășit)

B. Despărțământul pedagogic.

Cursul I.

a) *Ordinari.*

- Aureliu Teodor Andru
Aron Aslău
Miron Avrămuț
Teodor Traian Babău*
5. Nicolae Baci
Virgil Barzu (stip. din fund. Teodor Papp)

* A repășit în decursul anului.

- Petru Cazan
Ioan Cojaiu (gratis)
Gheorghe Cotuna (jum. taxă)
10. Irimie Cristea (stipendist)
Traian Demşorean (jum. taxă)
Savu Dogariu* (gratis)
Octavian Săver Iulian Drăgan
Iosif Dragoş* (gratis)
15. Radu Draia
Gheorghe Dronca
Iustin Fofiu (gratis)
Petru Galu (jum. taxă)
Aurel Mateiu (gratis)
20. Petru Marcus (gratis)
Aureliu Micluţia
Aurel Moga (jum. taxă)
Dimitrie Pap (gratis)
Valeriu Gheorghe Petrovici (gratis)
25. Mitru Radu
Iosif Rudnean
Iosif Şandra (gratis)
Todor Toma (gratis)
Teodor Țundre (gratis)
30. Aureliu Verşigan* (rep.)

b) *Privatişti:*

Valeriu Crainic
Dimitrie Roitan
Antoni Ostrovaţi
Vasilie Creţu

Cursul II.

a) *Ordinari:*

- Virgil Trăian Antonescu
Gheorghe Bozgan (stip. din fund. Teodor Papp)
Petru Brad (gratis)
Ioan Buda (gratis)
5. Nestor Costa (gratis)
Gavril Iosif Cotta
Alexandru Gujas
Gheorghe Ionescu (rep.)

* A repăşit în decursul anului.

- Ioan Ionuț (gratis)
10. Aurel Ionuș (stip. din fund. Faur. jum. taxă)
Ioan Jurma (gratis)
Ioan Mării
Aurel Oarcea (gratis)
Vasile Poppa
15. Traian Popi (gratis)
Vasile Pușcașiu (jumătate taxă)
Gheorghe Putin (externist)
Lazar Trailescu (gratis)
Gavril Vandiciu
20. Simeon Vesia (gratis)

b) *Privatiști.*

Cornel Giurău

Cursul III.

a) *Ordinari.*

- Gheorghe Andraș
Teodor Bodea (gratis)
Dimitrie Codrean (gratis)
Aurel Contrea (gratis)
5. Ioan Derșidanu
Vasilie Groza (gratis)
Ioan Eugen Ilica (gratis)*
Trăian Cornel Petru Jurma (gratis)
Ioan Lipovan (gratis)
10. Cornel Minda
Moisă Mregea (externist)
Cornel Mureșian (gratis)
Sava Orșa (gratis)
Petru Perva (gratis)
15. Gheorghe Petcu
Ioan Popoviciu (gratis)
Petru Rotariu
Ioan Șchiop (externist)
Lazar Timpa (gratis)
20. Trăian Vesa (externist)

Cursul IV.

a) *Ordinari:*

Gheorghe Alexa
Nicolae Avram (gratis)

* Dimis din institut.

- Ioan Caza
Nicolae Cărmănuș (gratis)
5. Mihai Cârgea (gratis)
Aureliu Cioara (gratis)
Vasilie Docea (gratis)
Iuliu Duca (gratis)
Vasilie Farca (gratis)
10. Petru Fauru (gratis)
Corneliu Mircea Hui
Romul Gheorghe Ille (gratis)
Iosif Oprin
Ioan Pavel
15. Maxim Radovan (gratis)
Mihail Radovan
Ioan Rudnean
Ioan Serbu (gratis)
Vasilie Sirbu (gratis)
20. Gheorghe Șandor (gratis)
Traian Ștefanu (gratis)
Grigorie Tripon ($\frac{1}{2}$ taxă)
Gheorghe Ulita
-

**Elevii despărțământului teologic înscriși la examenele
pedagogice de cvalificațiune de curs și finale.**

A) Din curs I. teol. la examen de cvalificație de curs II. ped.

- Pavel Codru
Petru Costan
Miron Dronca
Nerva Adrian Iercan
5. Sinesiu Jozsa*
Teodor Pățcaș
Ștefan Petroviciu
Bujor Nicolae Poliș
Sever Sebeșan
10. Corneliu Suciu
Ioan Turcu
Caius Tiberiu Ovid Vlad Turic

* A părăsit institutul.

B) *Din curs II. teol. la examen de cvalificație de curs II.
și III. ped.*

Ioan Cotuna
Cornel Ioan Adrian Givulescu
Ioan Teodor Halic
Ioan Marșieu
5. Gheorghe Constantin Petru Morariu
Ștefan Moșiu
Alexiu Olariu
Alexandru Sirca
Tiberiu Trifan
10. Augustin Vancea

C) *Din curs III. teol. la examen de cvalificație de curs II,
III, IV. ped. și final.*

Gheorghiu Gavra
Aurel Jurca
Vasilie Medrea
Vasilie Rugea
5. Gheorghe Papp
Traian Popoviciu
Nicolae Vlad

D) *Din curs III. teol. la examen de cvalificație de curs
III. IV. și final.*

Emilian Mihaiu Gheorghe Căpitan
Cornel Magier
Silvestru Silviu Sabău

E) *Din curs III. teol. la examen de cvalificație de curs IV.
ped. și final.*

Ioan Cioflan

Școala de aplicațiune.

Nr. curent	Numele elevului	Nr. curent	Numele elevului
	Clasa I.	15	Ilie Sas
1	Alexandru Burza	16	Ioan Șiclovan*
2	Dimitrie Cladovan	17	Nicolae Tiriti
3	Gheorghe Covaciu*		Clasa IV.
4	Gheorghe Ienciu	18	Ioan Ardelean
5	Vasilie Raicu	19	Ioan Barna
	Clasa II.	20	Nicolae Crețu
6	Iosif Covaciu*	21	Petru Tuca*
7	Ștefan Covaciu*		Clasa V.
8	Ioan Frugia	22	Pavel Brad
9	Dimitrie Sărăndan	23	Ioan Lucuța
	Clasa III.	24	Stefan Truța
10	Corneliu Ardelean		Clasa VI.
11	Gheorghe Comloșan*	25	Sabin Pascu
12	Dimitrie Ienciu	26	Gheorghe Toma
13	Corneliu Julan	27	Alexandru Truța*
14	Ioan Raicu*		

* A părăsit școala.

Școala de aplicațiune a fost condusă de profesorul Sabin Evuțian, învățător propunător Ioan Ardelean.

Învățământul în decursul anului școlar a fost normal. Prelegerile în lunile de primăvară s'au ținut în liber, în grădina institutului.

S'a înființat o bibliotecă de clasă pentru învățător și candidații de învățător, provăzându-se cu îndreptare metodică și manuale școlare în număr de 48, donate de învățătorul acestei școli.

Pentru a desvoltă gustul de cetit la elevii școalei practice, s'a înființat o altă bibliotecă în număr modest de 20 volume donate parte de elevii pedagogiei, parte de învățător.

Școala a fost vizitată în decursul anului afară de directorul seminarial P. C. S. Roman R. Ciorogariu de inspectorul regesc Kehrer Károly și comisarul ministerial Ilustrata Sa dl Dr. Iosif Siegescu.

Festivitățile școlare și parastasele s'au ținut ca și la despărțământul pedagogic sub conducerea învățătorului propunător.

Programa examenelor

de la inst. ped. teol. ort. român din Arad în
anul școlar 1913/14.

I. Despărțământul pedagogic.

1. Luni, 5/18 maiu se sistează prelegerile în c. IV pedagogic.

2. Joi, 8/21 maiu ora 8—12 a. m. c. IV examen scripturistic din matematică; d. a. ora 3—7 din limba germană.

3. Vineri, 9/22 maiu ora 8—12 a. m. lucrările candidaților privațiști din desemn și caligrafie; d. a. ora 3—5 slojd.

4. Luni, 12/25 maiu ora 3 d. a. Examen oral de curs și de cvalificațiune de curs IV.

5. Luni, 19 maiu, (1 iunie) ora 8—12 a. m. examen final scripturistic de cvalificațiune din limba română.

6. Marți, 20 maiu (2 iunie) ora 8—12 a. m. examen final scripturistic de cvalificațiune din limba maghiară.

7. Joi, 22 maiu (4 iunie) ora 8—12 a. m. examen final scripturistic de cvalificațiune din pedagogie.

8. Joi, 5/18 iunie se sistează prelegerile în c. I, II, III. pedagogic.

9. Marți, 10/23 iunie ora 3 d. a. și zilele următoare examen de curs și de cvalificațiune de curs I, II, III după care urmează examenul final de cvalificațiune învățătoarească și examenul la școala de aplicație.

10. Duminecă, 15/28 iunie încheierea anului școlar.

11. Luni, 16/29 iunie conferință profesorală finală.

Despărțământul teologic.

1. Joi, 29 maiu (11 iunie) se sistează prelegerile.

2. Luni, 2/15 iunie ora 8 a. m. c. III t.

3. Marți, 3/16 iunie ora 8 a. m. c. II t.

4. Miercuri, 4/17 iunie ora 8 a. m. c. I t.

5. Joi, 5/18 iunie 8 a. m. privațiștii.

6. Duminecă, 15/28 iunie încheierea anului școlar.

7. Luni, 16/29 iunie ora 8 a. m. conferința profesorală finală.

Deschiderea anului școlar 1914|15.

În 18/31 august se vor ține examenele de emendare și private în ambele despărțăminte.

În 19 august (1 septembrie) înscrierile la ambele despărțăminte.

În 20 august (2 septembrie) începerea prelegerilor.

Competenții la despărțământul teologic au să-și înainteze petitele de primire direct la Venerabilul Consistor ort. rom. din Arad, pe terminul ce-l va fixa Venerabilul Consistor la timpul său în „Biserica și Școala”. Aceste petite au să fie ajustate cu 1. Atestat de botez estradat în timpul mai recent. 2. Testimoniu școlar, prin care să dovedească că are pregătirea prescrisă de regulamentul pentru parohii. 3. Atestat de moralitate dela oficiul parohial, la care aparține, vidimat și de protopresbiterul tractual. 4. Atestat medical despre starea sanitară și integritatea corporală. 5. Petițiunile au să fie provăzute cu timbru de una coroană, încât nu vor fi ajustate cu atestat de paupertate. 6. Petenții să scrie corect locul ubicațiunii și poșta ultimă, mai departe să alăture și mărcile postale recerute pentru a li-se putea trimite rezoluția în scrisoare recomandată.

Competenții la despărțământul pedagogic își înaintează petitele pentru beneficiu alumnesc asemenea direct la Venerabilul Consistor din Arad.

Primirile la despărțământul pedagogic se fac în ziua fixată de direcțiune, pentru anul școlar 1914/15 în 19 aug. (1 septembrie). Dar prealabil încă se pot anunța îndată după terminarea anului școlar 1913/14.

Competenții au să se prezenteze la primire în persoană, după posibilitate cu părinții ori tutorii lor.

Dela competenții la pedagogie se recere, ca să fie întregi corporalminte, să aibă auz muzical, să fie împlinit deja al 14. an al etății, dar să nu fie trecuți peste 18 ani; să aibă testimoniu de pe clasa a IV-a gimnazială, reală ori civilă, extras de botez provăzut cu clauzula oficiului parohial, că aparțin și de prezent confesiunii ortodoxe. Ate-

stat despre cetățenia ungară (honossági bizonyítvány) dela antistia comunală.

Taxele de întreținere în seminar fac 400 cor., iar în alumneu 300 cor. la an, întrucât nu vor fi urcate prin Venerabilul Consistor pe anul școlar 1914/15. Elevii ambelor despărțăminte sunt obligați a locui în internatele diecezane. Locuința în oraș este admisă numai în cazuri de concesiune specială din partea V. Consistor, de unde are să se ceară motivarea acestor concesiuni pe calea direcțiunii.

La înscriere să se prezinte fiecare elev cu testimoniul anului precedent, cu chitanță despre achitarea ratei I (200 cor. la teologie, 140 cor. la pedagogie) și cu chitanță dela librăria diecezană despre cărțile prescrise pentru anul școlar 1914/15. Mai departe la înscriere fiecare elev să achite taxele de înscriere, anume, didactrul, taxa medicală, fondul bibliotecii, fondul tinerimei, fondul tipăriturilor, societatea de lectură, cari împreună fac, la despărțământul teologic pentru elevii ordinari 51 cor. 40 fil., iar pentru privațiști 54 cor. 40 fil., la despărțământul pedagogic pentru elevii ordinari 24 cor. 40 fil. iar pentru privațiști 34 cor. 40 fil.

În legătură cu aceasta se aduce la cunoștința privațiștilor din despărțământul teologic, că de privațiști vor fi considerați și vor fi admiși la examenul dela finea anului școlar numai aceia, cari primiți de Venerabilul Consistor la curs privat se vor anunța ca atari pentru înscriere la termenul înscrierilor fixate în acest anunț și vor achită didactrul prescris.

Ceice nu s'ar prezentă la examen cu finea anului școlar pentru care a achitat didactrul, nu-și mai pot forma pretenziune asupra didactrului achitat, ci li-se dă voie a se mai înscrie odată la începutul anului școlar proxim, având a achită din nou didactrul prescris, iar întru cât nici cu finea acestui an școlar nu se vor supune examenului, sau dacă făcând unul sau două examene finale și își întrerup studiul pe mai mult timp ca un an, își pierde dreptul de a mai putea fi înscriși și a face examen de pe cursul ori cursurile ulterioare la teologie.

Pe lângă acestea numai acel elev privatist va fi admis la examen, care va produce atestat de conduită, despre mărturisire și împărtășirea cu Sfintele Taine în postul Nașterii și al Învierii Domnului.
